

Marin kielten menneen ajan tempusten evidentialisuus
ja sen alustavaa vertailua tšuvassiin

Silja-Maija Spets

Pro gradu -tutkielma

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Turun yliopisto

Maaliskuu 2020

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

SPETS, SILJA-MAIJA: Marin kielten menneen ajan tempusten evidentialisuus ja sen alustavaa vertailua tšuvassiin

Pro gradu -tutkielma, 120 s.

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus / suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Maaliskuu 2020

Erittelen tutkielmassani marin kielten menneen ajan tempusjärjestelmää evidentialisuuden näkökulmasta. Työ vastaa tähänastisessa tutkimuskirjallisuudessa havaittuihin puutteellisuuksiin eri menneen ajan muotojen kuvaamisessa ja painottaa analyysissään erityisesti kontekstin tärkeyttä ja evidentialisuuden suhdetta muihin ei-spatiaalisiin ilmiöihin. Lisäksi se hahmottelee meta-analyysin avulla tulevia tutkimuksia varten marin tempusten tärkeimpiä eroja ja yhtäläisyyksiä naapurikieli tšuvassiin, jota evidentialisuuden näkökulmasta on pidetty tärkeänä kontaktikielenä.

Tärkeimpiä evidentialisuuden typologian lähteitäni ovat Aikhenvaldin (2004), Johansonin (2000a; 2000b; 2018), Mushinin (2001) sekä Plungianin (2011) esitykset, joissa tarkastellaan evidentialisuutta formaaleilta, semanttisilta ja pragmaattisilta kannoilta sekä hahmotellaan informaatiolähteen merkitsemisen suhdetta muihin kieliopillisiin kategorioihin. Marin ja tšuvassin kohdalla esitellen tärkeimmät tähänastiset kieliopin kuvaukset ja pohdin kriittisesti niiden paikkaansapitävyyttä.

Tutkimuskysymykseni ovat, milloin evidentialisuus aktivoituu marissa aikamuodon merkitykseksi kaikkien muiden ei-spatiaalisten merkitysten joukosta, mikä on marin I ja II tyyppien menneen ajan tempusten evidentialinen työnjako, ja missä määrin marin tulokset ovat yhteneväisiä tšuvassista esitettyjen merkitysten kanssa.

Ensimmäisen kysymyksen vastaus on lausumien jakautumisessa joko narraatioon tai dialogiin, joista vain jälkimmäisessä evidentialiset merkitykset ovat relevantteja. Narraatiossa taas aktivoituvat tempusten diskurssia järjestävät kompositionaaliset sekä temporaaliset ja aspektotemporaaliset merkitykset. I ja II tyyppien työnjaossa muodon valintaan taas vaikuttavat useat ei-spatiaaliset ja tekstilingvistiset seikat, joita ovat (1) temporaalinen etäisyys, (2) aspektotemporaalisuus, (3) modaalisuus, (4) evidentialisuus, (5) vuorovaikutuspragmatiikka sekä (6) kompositionaalisuus. Mikään seikka yksinään ei riitä selittämään tempusvalintaa, vaan kyseessä on keskinäisriippuvuuksien ja tunnusmerkkisyyksien verkosto, jossa on erilaisia yhdistelymahdollisuuksia. Lisäksi yksinkertaiset tempukset ja liittomuodot käyttäytyvät evidentialisuuden suhteen osin eri tavalla. Informaatiolähteellä on siis oma paikkansa marissa, mutta se on yleisesti pienempi kuin aiemmin on esitetty. Viimeisenä totean, että marin ja tšuvassin aikamuotojen evidentialisuuden suurin yhtäläisyys liittyy järjestelmien modaalisuuteen ja kognitiivis-pragmaattisiin luonteisiin, kun taas temporaalisuuden ja aspektin suhteet evidentialisuuteen vaativat lisäselvityksiä. Tšuvassin kuvausten havaittuja puutteita voi nähdäkseni osin ratkoa marissa toimiviksi osoittautuneilla tutkimuskysymyksillä.

Asiasanat: marin kieli, evidentialisuus, menneen ajan tempukset, tšuvassin kieli

SISÄLLYS

1. Johdanto	6
1.1. Työn aihe ja tavoitteet	6
1.2. Tutkimusaineisto	9
1.3. Työn rakenne	10
2. Evidentiaalisuus	11
2.1. Evidentiaalisuus ei-spatiaalisenä tapahtumaympäristönä	11
2.2. Evidentiaalisuuden merkityksiä	12
2.2.1. Semanttiset parametrit	12
2.2.2. Neutraalit muodot	17
2.2.3. Tekstilajit ja kulttuuriset konventiot	18
2.2.4. Evidentiaalisuuden laajentumia	19
2.3. Evidentiaalisuuden asema kieliopissa	20
2.3.1. Suljetut järjestelmät ja evidentiaaliset strategiat	20
2.3.2. Itsenäinen ja fuusioitunut evidentiaalisuus	22
2.3.3. Evidentiaalisuus ja persoona	22
2.3.4. Evidentiaalisuus, tempus ja aspekti	24
2.4. Informaatiolähteen suhde muihin informaatiota koskeviin väitteisiin – Evidentiaalisuus ja episteeminen modaalisuus	27
2.5. Evidentiaalisuuden pragmatiikkaa	30
3. Marin ja tšuvassin menneen ajan tempukset	34
3.1. Marin ja tšuvassin menneen ajan tempusparadigmoista	34
3.2. Marin ja tšuvassin menneen ajan tempusten kuvaus kieliopissa	35
3.2.1. Marin menneen ajan tempusten kuvauksia	35
3.2.2. Tšuvassin menneen ajan tempusten kuvauksia	42
4. Aineiston käsittely	47
4.1. Tempusten ei-evidentiaaliset merkitykset	48
4.1.1. Temporaalisten ilmiöiden merkintä	49
4.1.1.1. Ajallisen läheisyyden merkintä	50
4.1.1.2. Ajallisen kaukaisuuden merkintä	52

4.1.1.3. Relatiivisen temporaalisuuden merkinnästä _____	56
4.1.2. Menneen ajan tempukset näkökulmaoperaattoreina _____	60
4.1.2.1. Post-terminaalisuuden merkintä _____	62
4.1.2.2. Intraterminaalaisuuden merkintä _____	64
4.1.3. Kompositionaalisuus _____	69
4.2. Episteemisten näkökantojen ja kognitiivisen tilan merkintä _____	78
4.2.1. Henkilökohtaiset teot ja suora havainnointi _____	79
4.2.2. Päättely ja olettamukset _____	92
4.2.3. Reportatiivisuus ja kvotatiivisuus _____	93
4.2.4. Faktuaalisuus ja reaalistaminen _____	96
4.2.5. Miratiivisuus ja kontrastiivisuus _____	98
4.2.6. Liittotempusten suhteesta informaatiolähteeseen _____	100
4.3. Yhteenveto marin menneen ajan tempusten käytöstä _____	102
4.4. Marin ja tšuvassin menneen ajan tempusten käytön vertailua _____	107
5. Päätäntö _____	112
Lähteet _____	116
Glossauksessa käytetyt lyhenteet _____	120

1. JOHDANTO

1.1. Työn aihe ja tavoitteet

Tämän tutkimuksen tarkoitus on ottaa selvää menneen ajan tempusten evidentialisuudesta marin kielessä¹ ja vertailla tuloksia tšuvassin tempusjärjestelmästä tehtyihin kuvauksiin. Marinkielinen aineisto on työni pääasiallinen tutkimuskohde, ja tšuvassi on mukana eräänlaisena metatutkimuksellisena vastinparina, sillä marin aikamuotojen kuvauksissa on yleensä tapana viitata yhtäläisyyksiin turkkilaisissa naapurikielissä, etenkin tšuvassissa (esim. Bereczki 2002). Tämä johtuu siitä, että niin mari kuin tšuvassikin kuuluvat typologisesti samaan ryhmään, jossa kieliopillinen evidentialisuus on fuusioitunut tempuskategorian kanssa. Informaatiolähteeseen viittaavat taivutusaineokset esiintyvät siis ainoastaan osana aikamuotoja, tarkemmin sanottuna menneen ajan muotoja. Molempien kielten verbiparadigmoissa on useita menneen ajan tempuksia, jotka kieliopissa on tapana jakaa semanttisesti kahteen ryhmään sen mukaan, ilmaisevatko ne välitöntä havainnointia vai välillisesti hankittua tietoa. Marissa ryhmät ovat niin sanotut I menneen ajan tempukset, joilla on suoran havainnoinnin merkitys, sekä II menneen ajan tempukset, jotka ilmaisevat tiedonhankinnan epäsuoruutta (Alhoniemi 2010: 121–122). Tšuvassissa on niin ikään olemassa ero niin sanottujen preteriti- ja perfektimuotojen välillä. Preteriti kuvaa tapahtumaa, jossa puhuja välittää tietoa itse näkemästään tapahtumasta (Jemeljanova 2009: 21), korostaa näkemänsä elävyyttä tai puhuu tapahtumista, joita itse ei ollut todistamassa, mutta joiden kulusta hänellä on kuitenkin täysi varmuus (Ašmarin 1923: 188–189). Perfektimuodolla taas on ”epäsuoruden nyanssi” (Clark 1998: 444) eli se voi ilmaista välillistä tietoa, jota puhuja ei omin silmin ole havainnut vaan on saanut tietonsa epäsuorien vihjeiden tai tapahtuman tuloksen perusteella (Ašmarin 1923: 212–213). Ero ei rajoitu tšuvassissakaan vain yksinkertaisimpiin menneisiin muotoihin, vaan löytyy myös yhdistelmäperäisistä tempuksista.

Kummassakaan kielessä evidentialisuuden merkintä ei kuitenkaan ole menneen ajan muotojen ainoa funktio, vaan muodoilla selvitetään myös tapahtuman ja puhehetken

¹ Käsitteellä *marin kieli* tarkoitan marilaiskielten molempia standardisoituja kirjakieliä eli niittymarin ja vuorimarin kieliä.

sisäistä rakennetta sekä puhujan episteemisiä tai pragmaattisia valintoja. Eri merkitysten suhteita ei kuitenkaan ole marissa onnistuttu selvittämään, ja kieliopit tarjoavat tempusten erottamiseksi paikoin ristiriitaisiakin selityksiä. Esimerkkinä toimikoon Alhoniemen (2010: 121) kieliopin I ja II preteritin käyttöä kuvaava seuraava vuorimarinkielinen katkelma (a), jossa tempusten vuorottelulle ei anneta muuta selitystä, kuin informaatiolähteen vaihtelu, vaikka varsinkaan kertojan sanoittamassa jaksossa tiedonsaannin tapa ei vaihtele mitenkään:

(a) ² <i>Imnižə</i>	<i>trük</i>	<i>šayal</i>		<i>koltāš.</i>	<i>Izeryin</i>
hevonen.3SG	äkkiä	pysähtyä.CONV.INSTR		lähettää.PST1.3SG	Izeryin
<i>imni</i>	<i>βuj</i>	<i>γač</i>	<i>jāžyən</i>	<i>βalāš.</i>	<i>Kām</i>
hevonen	pää	PO.kautta	laskeutua.CONV.INSTR	laskeutua.PST1.3SG	kolme
<i>jakšar</i>	<i>saltak</i>	<i>tolmākat,</i>		<i>Izeryin</i>	<i>tārβänəde</i>
punainen	sotilas	tulla.CONV.PRE.ENC	<i>Izeryin</i>	liikkua.CONV.INSTR.NEG	
<i>kien.</i>		<i>Təðəm</i>	<i>solaš</i>	<i>nəŋgeβə</i>	<i>da</i> <i>lazaretāš</i>
maata.PST2.3SG		3SG.ACC	kylä.ILL	ottaa.PST1.3PL	ja sairaala.ILL
<i>pārteβə.</i>		<i>Jatmašeš</i>	<i>doktor</i>	<i>kelesāš:</i>	”Šušərzə
viedä.PST1.3PL		kysely.LAT	lääkäri	sanoa.PST1.3SG	haava.3SG
<i>piš</i>	<i>nelə,</i>	<i>βür</i>	<i>šukā</i>	<i>joyen</i> ”.	
todella	paha	veri	paljon	virrata.PST2.3SG	

’Hevonen pysähtyi äkkiä. Izeryin irtosi hevosen selästä ja putosi hevosen pään yli. Kolmen punasotilaan tullessa Izeryin makasi liikkumatta. He veivät hänet kylään ja sairaalaan. Kyselyihin lääkäri vastasi: ”Hänen haavansa on hyvin paha, verta on juossut paljon”. (Alhoniemi 2010: 121.)

Muiden kielioppien esittämiä syitä I ja II tyypin aikamuotojen käytölle ovat menneen tapahtuman läheisyys tai kaukaisuus puhehetkestä, tapahtuman tuloksen vaikutus nykyisyyteen, halu korostaa tai olla korostamatta kerrotun tapahtuman selvyyttä ja elävyyttä sekä aspektierot (SMJa 1961: 184–189). II preteritin evidentialisesti ristiriitainen esiintyminen suoran havainnoinnin konteksteissa jää jopa kokonaan perustelematta (esim. Skribnik–Kehayov 2018: 537). Tšuvassissa taas esimerkiksi perfektillä on ei-evidentalista käyttöä sellaisen menneen ajan merkitsijänä, jolla on vaikutusta nykyhetkeen (Landmann 2014: 62) tai josta vallitsee erilaisia puhujan epäilyyn tai muuhun epävarmaan toteamiseen liittyviä seikkoja (Ašmarin 1923: 212–

² Kirjoitan aineistosta ja lähdeoteoksista otetut ainekset siten, kuin ne ovat alkuperäisjulkaisussa. Näin esimerkiksi vuorimarilaisessa aineistossa käytetty vanha ortografia esiintyy esimerkeissäni ilman muutoksia.

228) informaatiolähteestä riippumatta. Preteritiltä puolestaan tällaiset epävarmuuden merkitykset puuttuvat (Ašmarin 1923: 185–204).

Marin menneiden aikamuotojen osalta ei siis ole olemassa kunnollista tutkimusta evidentialisuuden luennan ja muiden luentatapojen erottamiseksi. Työni ensimmäinen tarkoitus onkin erottaa toisistaan saman verbimuodon eri merkitykset eli selvittää, millaisissa konteksteissa evidentialisuus voidaan erottaa esimerkiksi tapahtuman ja puhehetken sisäisen rakenteen selvittämisestä eli aspektotemporaalisista seikoista.

Evidentialisuuden tutkimisessa kontekstilla on olennainen rooli, sillä informaatiolähde voidaan konseptualisoida kielissä monin eri tavoin riippuen puhujan tekemistä pragmaattisista valinnoista. On kieliä, joissa tietty evidentialimuoto osoittaa suoraan informaatiolähteen laadun, mutta usein evidentialien käyttö ei ole näin suoraviivaista. (Mushin 2001: 81–83.) Kuten jo marin ja tšuvassin menneen ajan tempusten monimerkityksisyys osoittaa, on mahdollista, että eri muotojen käyttöä ei voi selittää yksin kieliopillis-semanttisin perustein, sillä puhuja voi tehdä vaihtoehtojen välillä kognitiivis-pragmaattisia valintoja koskien sitä, miten hän haluaa esittää informaation laadun kulloisessakin vuorovaikutustilanteessa. Ilana Mushinin (2001: 82) sanoin on siis olemassa pragmaattisia tekijöitä, jotka informaatiolähteen tyypistä ja asemasta riippumatta vaikuttavat evidentialisuuden koodaamiseen kielessä. Samoin Lars Johanson (2018) osoittaa turkkilaiskielten tiedonhankinnan epäsuoruuden ilmaisun olevan riippuvainen puhujan tekemien pragmaattisten valintojen kaltaisista ei-semanttisista ilmiöistä. Työni toinen tarkoitus on näin ollen ottaa selvää marin I ja II tyyppin verbimuotojen keskinäisestä työnjaosta eli selvittää semanttisten ja mahdollisesti tilannesidonnaisten tekijöiden vaikutus eri tempusten käyttöön. Samalla työni toimii myös synteessinä aiemmista tempusparadigmaa koskevista esityksistä, sillä jokainen niistä painottaa osin eri ilmiöitä.

Tutkimusaiheen rajaamiseksi käsittelen tässä työssä tempusten työnjakoa ainoastaan väitelauseissa ja päälauseissa. En siis ota kantaa marin evidentialisuuden luonteeseen esimerkiksi kysymyksissä tai sivulauseissa. Nämä aiheet vaativat oman tutkimuksensa.

Mari uralilaisena ja tšuvassi turkkilaisena kielenä ovat genealogisesti eri alkuperää, mutta naapurikielinä ne kuuluvat samaan Volgan alueen kielten areaaliseen ryhmään,

mikä tarkoittaa pitkään jatkuneiden sosiaalisten kontaktien reaalistumista myös kielen tasolla. Kielikontaktien näkökulmasta mari on ollut mukautuvana osapuolena, johon alueen turkkilaiskielet dominoivana osapuolena ovat vaikuttaneet. Vaikutus tuntuu marissa kaikilla kielen alueilla äänneopista muoto- ja lauseoppiin sekä sanastoon. (Hesselbäck 2005: 14–16.) Myös nykymarin evidentialisuudessa kielikontakteilla on ollut tärkeä rooli, sillä kuten Gábor Berezki (2002: 88–98) toteaa, informaatiolähteen koodaus marin kielen menneen ajan tempuksissa on alun perin turkkilainen ominaisuus, ja marin kyseisten tempustunnusten historiallinen rakenne muistuttaa paljon etenkin tšuvassin muotoja. Ottaen huomioon marin menneen ajan tempusjärjestelmän muotorakenteen tšuvassilaisvaikutuksen, olisi loogista ajatella, että myös muotojen käyttö olisi ainakin pääosin samanlaista. Siksi on perusteltua selvittää, voiko marin kuvauksen epäselvyyksiin löytyä selityksiä tšuvassin tempusten merkitysten avulla. Työni kolmas tarkoitus onkin arvioida, ovatko marin ja tšuvassin aikamuotosysteemit muotojen lisäksi myös funktionaalisesti niin yhteneväisiä, että vertaileva näkökulma olisi hedelmällinen tulevissa, mahdollisesti laajemmissa tutkimuksissa.

Yhteisestä historiallisesta taustasta huolimatta tutkielmani tavoite ei ole esittää uutta tietoa kielikontaktien historiasta tai niiden vaikutuksesta kielten verbijärjestelmään, kuten en myöskään esittele marin eikä tšuvassin tempusparadigmojen muotoainesten historiallista taustaa. Sen sijaan vertailuni tarkoitus on tuottaa synkronista tietoa marin kielten verbijärjestelmän tavoista ilmaista informaatiolähdettä. Kielten vertailujaksossa marilla ja tšuvassilla on itsenäinen ja tasaveroinen asema, eikä näin ollen käytä lähdekieleen ja vastaanottajakieleen viittaavia käsitteitä. Pohdin ainoastaan kahden vahvasti vuorovaikutuksessa olleen kielen järjestelmissä havaittavia eroja ja yhtäläisyyksiä. Tällainen vertailu voi toki tuottaa valaisevaa materiaalia kielihistorian avuksi, mutta sen arvioiminen jää työni ulkopuolelle.

1.2. Tutkimusaineisto

Tutkimukseni marin kielen osuus perustuu paralleelitekstien vertailemiseen. Pääaineistona käytän venäjänkielisen *Pavlik Morozov* -pienoisromaanin niitty- ja vuorimarinkielisiä käännöksiä, jotka ovat peräisin Turun yliopiston Volgan alueen

kielten tutkimusyksikön paralleelitekstikorpuksista. Aineisto koostuu yhteensä 1 608 numeroidusta vastinvirkkeestä, jotka edustavat toisaalta kaikkitietävän kertojan suoraa proosakerrontaa ja toisaalta henkilöhahmojen vuoropuhelua. Täydennän aineistoa muutamilla lähteistä otetuilla esimerkkilauseilla, jotka selventävät aineistosta puuttuvia ilmiöitä. Aineistoesimerkit on erotettu numeroin (1, 2, 3...) kun taas lähde-esimerkit olen merkinnyt kirjaimin (a, b, c...). Marin ja tšuvassin vertailu taas on luonteeltaan puoliksi meta-analyysimäinen, sillä vertailen marinkielisen aineiston pohjalta saatuja tuloksia tšuvassin menneen ajan tempuksista kirjoitettuun kirjallisuuteen.

1.3. Työn rakenne

Työni etenee siten, että luvussa 2 esittelen evidentialisuuden tutkimuksen teoreettista taustaa, evidentialisuuden eri merkityksiä, kehittymistapoja ja käyttöympäristöjä sekä erilaisia tapoja jäsentää kielenulkoista maailmaa informaatiolähteen näkökulmasta. Lisäksi pohdin kirjallisuuden valossa evidentialisuuden suhdetta episteemiseen modaalisuuteen, jonka alalajiksi evidentialisuus aiemmin on ollut tapana mieltää. Käsittelen myös esimerkiksi Mushinin (2001) kuvaamia konsepteja, ”episteemisiä näkökantoja”, tapana ymmärtää informaatiolähteen ilmaisen pragmaattisuutta. Kolmannessa luvussa esittelen marin ja tšuvassin tempusinventaarit ja luon katsauksen molempien kielten tähänastisten kielioppien aikamuotokuvauksiin. Erityistä arvoa annan marin kuvausten kriittiselle tarkastelulle ja pyrin löytämään ne kuvausten ristiriitaisuudet, joihin etsin vastausta aineistoni perusteella. Neljäs luku on aineiston käsittelyä varten. Käyn läpi aineiston avulla marin menneiden aikamuotojen käyttöä evidentialisuuden näkökulmasta ottaen huomioon sekä työnjaon samaan muotoon fuusioituneiden evidentialisten ja ei-evidentialisten merkitysten kesken että evidentialisuuden omat sisäiset jaot. Luvun lopuksi vertailen saatuja tuloksia tšuvassin kuvauksiin ja hahmottelen kielten järjestelmien suurimpia eroja ja yhtäläisyyksiä. Tarkoituksena on tuottaa deskriptiivistä tietoa marin menneen ajan tempusten merkityksistä ja arvioida, missä määrin kahden Volgan alueen kielen muotoainesten diakroninen yhteys on tuottanut samankaltaisuutta myös merkitysten tasolla. Viimeinen eli viides luku tiivistää työni tulokset.

2. EVIDENTIAALISUUS

Tässä luvussa esittelen evidentialisuutta käsittelevää aiempaa tutkimusta niin kieliopillisuuden, semantiikan kuin pragmatiikankin valossa. Tarkoitukseni on siten luoda teoreettinen kehys marin ja tšuvassin verbikategorian analysoimiselle evidentialisesta näkökulmasta. Alaluku 2.1. määrittelee evidentialisuuden, 2.2. esittelee sen merkityksiä ja luku 2.3. tarkastelee sen suhdetta muihin verbaalisesti koodattaviin kieliopillisiin kategorioihin, kuten persoonaan, temporaalisuuteen ja aspektiin. Modaalisuuden ja evidentialisuuden suhteelle on varattu oma luku 2.4., sillä näiden kahden kategorian välillä esiintyy marin ja tšuvassinkin kannalta kiinnostavia intersektioita. Viimeinen luku 2.5. käsittelee evidentialisten aineiden tilannesidonnaisia merkityksiä.

2.1. Evidentialisuus ei-spatiaalisenä tapahtumaympäristönä

Kaikissa kielissä on lukuisia tapoja viitata lausuman ei-spatiaaliseen tapahtumaympäristöön³. Tällaisia tapoja ovat esimerkiksi tempusjärjestelmä, joka suhteuttaa tapahtuman aika-akselille, aspektuaaliset merkinnät, jotka selvittävät tapahtuman sisäistä rakennetta, sekä reaalisuus ja varmuus, joiden tehtävä on koodata lausumaan puhujan asenne tapahtuman todenmukaisuutta tai varmuutta kohtaan. (Dixon 2012: 1–6.) Eräs viimeisimpiä tulokkaita ei-spatiaalisten merkityksien tutkimuksessa on evidentialisuus, joka tarkoittaa informaatiolähteen kielellistä merkintää, siis sitä, onko puheenaiheena oleva tieto saatu esimerkiksi suoraan havainnoimalla, jonkun kertomuksesta tai päättelemällä. Kuten muidenkin kieliopillisten kategorioiden, myös evidentialisuuden kielellinen merkintä voi olla joko pakollista tai valinnaista, ja se voidaan toteuttaa esimerkiksi kieliopillisella aineksella tai leksikaalisesti (Aikhenvald, toim. 2018: 1, 4–5). Yksinkertaisimmillaan evidentialisuuden tutkimus on koskenut

³ Ei-spatiaalinen tapahtumaympäristö on parempi käsite niille kielellisille kategorioille, joista on aiemmin käytetty lyhennettä TAM (sanoista *tempus*, *aspekti*, *modaalisuus*) ja nykyään joskus lyhennettä TAME, jossa *evidentialisuuskin* on mukana. Lyhennettä pitäisi eksaktiuden nimissä muuttaa aina tutkimuksen tuottaessa uutta tietoa kategorioiden määrästä ja laadusta, joten kunkin lyhenteen ajantasaisuus on epävarmaa. Kaikki kielet eivät myöskään erota kieliopissaan jokaista näistä ilmiöistä, joten ei-spatiaalisuus on nimityksenä neutraalimpi.

niitä kieliä, joissa on kieliopillistunut ja suljettu järjestelmä, jonka ainoa, tai ainakin ensisijainen, tarkoitus on ottaa kantaa informaatiolähteeseen. Nykyisenlaajuiseen tietoisuuteen evidentiaalisuuden käsitteen toi Alexandra Y. Aikhenvaldin (2004) monografia, joka määrittelee osittain melko formaalit rajat informaatiolähdettä merkitsevien muotojen tulkinnalle, mutta sittemmin tutkimus on kiinnostunut myös epäkonventionaalisemmista tavoista merkitä evidentiaalisuutta. Olennaista on siis, että jokainen kieli pystyy tarvittaessa koodaamaan lausumiinsa tietoa informaation alkuperästä, ja kaikki tähän käytetyt keinot tuovat lisätietoa niin evidentiaalisuuden universaalista luonteesta kuin myös sen kehityksestä eri kielissä. Evidentiaalisuuden voikin sanoa olevan ”semanttis-funktionaalinen” merkitysala (Diewald–Smirnova 2011: 1), jolla on kyky tulla ilmaistuksi monenlaisilla keinoilla, luoda yksityiskohtaisia merkityksiä eri kieliopillisten kategorioiden kanssa yhdistyessään ja korostaa kulloinkin haluttuja pragmaattisia ja kontekstuaalisia sävyjä.

2.2. Evidentiaalisuuden merkityksiä

Evidentiaalisuus on siis informaatiolähteen kieliopillista merkintää. Se on itsenäinen alue ei-spatiaalisten ilmiöiden joukossa, ja vaikka se voi toissijaisten merkityksiensä puolesta leikata myös muita semanttisia alueita, evidentiaalisuutta ei pidä tulkita minkään muun kieliopillisen kategorioiden ala- tai yläkäsitteenä (Aikhenvald 2004: 6–8). Tässä alaluvussa kuvailen evidentiaalisten muotojen erottelemia merkityksiä ja niiden tärkeimpiä ei-evidentiaalisia laajentumia sekä esittelen lyhyesti muotojen kulttuurisia konventionaalistumia.

2.2.1. Semanttiset parametrit

Kielet eroavat evidentiaalisten järjestelmiensä monimutkaisuudessa. Joissakin kielissä erotetaan toisistaan vain kaksi eri informaatiolähdettä kun taas toisten kielten systeemit voivat sisältää jopa yli kuusi semantiikaltaan yksityiskohtaista muotoa (Aikhenvald 2004: 23). Aikhenvald (2004: 63–64) hahmottelee typologiseen aineistoon perustuen evidentiaalisuuden semanttisen inventaarin, joka sisältää maailman kielissä

kieliopillisesti merkityt informaatiolähteet. Näitä semanttisia parametreja on kuusi, ja ne on lueteltu alla:

I. Visuaalinen aisti. Tieto perustuu näkemiseen.

II. Ei-visuaalinen aisti. Tieto perustuu kuuloaistiin tai muihin ei-visuaalisiin aisteihin.

III. Päättely. Tieto perustuu näkyvään tai aineelliseen vihjeeseen tai tulokseen.

IV. Olettamus. Tieto perustuu muuhun kuin aineelliseen vihjeeseen, esimerkiksi loogiseen päättelyyn tai yleistietoon.

V. Reportatiivisuus. Tieto perustuu muiden välittämään tietoon siten, että tiedonvälittäjää ei mainita. Kuulopuhe on toinen termi tällaiselle tiedonsaannille.

VI. Kvotatiivisuus. Tieto perustuu muiden välittämään tietoon identifioiden myös tiedonvälittäjän.

Yllä olevat parametrit ovat siis osa evidentialisuuden semanttista typologiaa. Jaottelua voi hahmottaa paremmin lisäämällä mukaan henkilökohtaisen ja ei-henkilökohtaisen tiedonsaannin käsitteet. Henkilökohtainen sisältää neljä ensimmäistä muuttujaa, kun taas kaksi viimeistä, eli reportatiivisuus ja kvotatiivisuus, kuuluvat ei-henkilökohtaiseen tiedonsaantiin. Suora aistihavainnointi on aina henkilökohtaista, mutta toisaalta myös epäsuorat päättely ja olettamus ovat henkilökohtaisia, sillä niissä lopputulos on puhujan oman kognitiivisen toiminnan tulosta eikä ulkoapäin syötettyä informaatiota, toisin kuin reportatiivisuudessa ja kvotatiivisuudessa. (Plungian 2011: 28–30.)

Myös kielet voi luokitella tyypeihin sen mukaan, kuinka ne realisoivat kyseiset parametrit kieliopissaan. Aikhenvald (2004: 64–65) jakaa kielet ryhmiin sen mukaan, montako informaatiolähdettä koodaavaa muotoa niissä on ja mitä semanttisia parametreja nämä merkitsevät. Huomionarvoista on, että suoran ja epäsuoran havainnoinnin käsitteet eivät ole suoraviivaisesti johdettavissa yllä olevasta taulukosta, sillä kielet eroavat siinä, koodataanko esimerkiksi ei-visuaalista aistimusta suoran vai epäsuoran havainnoinnin muodolla. Yksi kieli voi siis toisin sanoen käyttää samaa muotoa sekä visuaalisen että ei-visuaalisen havainnoinnin merkintään, jolloin ei-visuaalisuus on kyseisessä kielessä osa suoraa havainnointia, kun taas toinen kieli voi käyttää ei-visuaalisuuden merkintään samaa ainesta kuin esimerkiksi päättelyyn tai reportatiivisuuteen, jolloin ei-visuaalisuus kuuluu epäsuoan havainnoinnin piiriin. (Esimerkkejä esim. Aikhenvald 2004: 23–24.)

Kieltenvälistä typologiaa kuvaa seuraava Aikhenvaldin (2004: 65) yleistävä taulukko, jonka riveihin on koottu kielten konkreettisia evidentialisia järjestelmiä evidentialisten muotojen määrän mukaan ja sarakkeisiin muodoilla erotellut semanttiset parametrit:

Taulukko 1. Evidentialisten järjestelmien semanttiset parametrit

		I. Visuaalinen	II. Ei- visuaalinen	III. Päätely	IV. Olettamus	V. Reportatiivi	VI. Kvotatiivi
Kaksi vaihto- ehtoa	A1	suora havainnointi		epäsuora havainnointi			
	A1	suora havainnointi	epäsuora havainnointi				
	A1	suora havainnointi		epäsuora havainnointi			
	A4		ei- visuaalinen			reportatiivi	
Kolme vaihto- ehtoa	B1	suora havainnointi		päätely		reportatiivi	
	B2	visuaalinen	ei- visuaalinen	päätely			
	B2	visuaalinen	ei- visuaalinen	päätely			
	B3	visuaalinen	ei- visuaalinen			reportatiivi	
	B4	erottelematon	ei- visuaalinen	päätely		reportatiivi	
Neljä vaihto- ehtoa	C1	visuaalinen	ei- visuaalinen	päätely		reportatiivi	
	C2	suora havainnointi		päätely	olettamus	reportatiivi	
	C3	suora havainnointi		päätely		reportatiivi	kvotatiivi
Viisi vaihto- ehtoa	D1	visuaalinen	ei- visuaalinen	päätely	olettamus	reportatiivi	

Taulukon tyhjät ruudut tarkoittavat, että kieli ei erottele kyseistä parametria järjestelmässään. Esimerkiksi A4-järjestelmän kielessä on siis kieliopillistuneet muodot ei-visuaalisen ja reportatiivisen informaatiolähteen ilmaisemiseen, mutta visuaalisuutta ja tulosten tai vihjeiden perusteella oletettua tietoa ilmaistaan eräänlaisilla yleismuodoilla, joilla ei ole evidentialista merkitystä. Ainoastaan kontekstin perusteella selviää siis, tarkoittaako puhuja itse näkemäänsä vai pääteltyä tietolähdettä. Tällaisia neutraaleja muotoja käsittelem tarkemmin seuraavassa luvussa. Samoin esimerkiksi kolmannen rivin A1-kielissä suora havainnointi erotetaan kieliopillisilla minimipareilla epäsuorasta eli tässä tapauksessa päätelystä ja oletetusta tiedosta, kun taas muilta peräisin olevat tiedot esitetään esimerkiksi täysin erilaisilla lauserakenteilla, jotka eivät enää kuulu samaan muodolliseen kategoriaan evidentialisten ainesten kanssa. Taulukosta näkee, kuinka tyhjien eli neutraalien ruutujen määrä vähenee järjestelmän monimutkaistuessa, mistä voi päätellä evidentialisuuden olevan sitä vähemmän yhteyksissä muihin verbaalisiin kategorioihin, mitä yksityiskohtaisemmin se erottaa erilaisia merkityksiä (vertaa luku 2.4.). Taulukon puuttuva ensimmäinen rivi voisi periaatteessa olla ”yhden vaihtoehdon kielet”, joka kokoasi yhteen kielet, jotka eivät erota evidentialisuutta eli kaikki muodot ovat mahdollisia kaikissa merkityksissä.

Maailmanlaajuisesti kaikkein yleisimpiä evidentialisia järjestelmiä ovat kaksijäseniset järjestelmät (Plungian 2011: 40). Myös tutkimani kielet mari ja tšuvassi kuuluvat binäärisiin järjestelmiin, joten niitä on syytä tarkastella lähemmin. Yllä olevassa taulukossa kahden jäsenen järjestelmät jaetaan karkeasti ottaen kahteen ryhmään sen mukaan, erottavatko ne toisistaan vain suoran ja epäsuoran havainnoinnin (A1-kielet) vai kaksi sellaista muotoa, joita ei voi erottaa suoruden ja epäsuoruuden termeillä (A4-kieli). Laajemmin ottaen kahden muodon systeemit voi jakaa kuitenkin viiteen ryhmään sen mukaan, mitä parametreja ne erottavat (Aikhenvald 2004; 23, 25). Ryhmät sisältöineen on lueteltu alla:

- A1** Suora ja epäsuora havainnointi
- A2** Epäsuora havainnointi ja kaikki muu
- A3** Reportatiivinen tiedonsaanti ja kaikki muu
- A4** Aistihavainto ja reportatiivi
- A5** Kuuloaisti ja kaikki muu

Taulukosta puuttuvissa kolmessa ryhmässä esiintyvä joukko *kaikki muu* viittaa siihen, että näissä kielissä on grammatikaalinen muoto yhdelle tietylle parametrille, mutta kaikkia muita informaatiolähteitä ilmaistaan samalla muodolla, joka periaatteessa ei ole evidentialinen muoto, sillä sen merkitys on ymmärrettävissä vain kontekstista. Ryhmistä yleisimpiä ovat kolme ensimmäistä loppujen ollessa harvinaisia. (Aikhenvald 2004: 23, 26.) A1-ryhmän kielissä erotetaan suoraksi havainnoinniksi laskettava aistiminen kaikesta muusta eli epäsuoraksi laskettavasta tiedonsaannista. Tähän ryhmään Aikhenvald toteaa monen suomalais-ugrilaisen kielen kuuluvan. A2-kielien erottavat vain epäsuoruuden kategorian, joka kontekstin perusteella on tulkittavissa esimerkiksi joko päättelyksi tai reportatiiviksi. A3-kieltä edustaa esimerkiksi viro, jossa on erityinen verbimuoto kuulopuheelle. Muodosta käytetään perinteisesti nimeä kvotatiivi, mutta semantiikaltaan se kuuluu typologisten reportatiivien joukkoon, sillä se ei kvotatiivinen tavoin identifioi tietolähdettä. Kahta viimeistä ryhmää edustavat kielet ovat kaikki kuolevia ja kieliopiltaan redusoituvia kieliä, joten kyseiset kombinaatiot on lähinnä tulkittava tilanteiksi, joissa muut evidentialimuodot ovat jo hävinneet kielestä. (Aikhenvald 2004: 26–38.) On harvinaista, että pienessä evidentialisessa järjestelmässä olisi kaksi semanttisesti yksityiskohtaista muotoa esimerkiksi yhden suuren epäsuoruuden kategorian kustannuksella tai että typologisesti harvinainen kuuloaistin merkintä olisi kieliopillistunut omaan muotoonsa.

A2-kielten epäsuoruuden muodot koodaavat siis useita semanttisia parametreja. Näitä pienten järjestelmien evidentialisia kokoomamuotoja ei ole aiemmassa kirjallisuudessa ollut tapana nimittää evidentialiksi, vaan esimerkiksi Johansonin turkkilaiskielten tutkimusta mukaillen *indirektiiveiksi* tai romanistiikkaa mukaillen *mediatiiveiksi*. (Plungian 2011: 31). Aikhenvald (2004: 25) hylkää kuitenkin rinnakkaiset termit ja kutsuu kaikkia informaatiolähdettä ilmaisevia aineksia *evidentialisiksi* riippumatta niiden asemasta yksittäiskielen evidentialisessa järjestelmässä.

Aikhenvaldin formaalia, pelkästään evidentialisten muotojen lukumäärään perustuvaa jaottelua on kritisoitu muun muassa siksi, että siinä täysin erityyppiset järjestelmät voivat joutua samaan ryhmään vain siksi, että kieliopillisten evidentialiainesten lukumäärä on sama. Vladimir A. Plungian (2011: 39–41) ehdottaa tilalle semanttisempaa typologiaa, jossa systeemejä luokitellaan ennen kaikkea merkitysten perusteella. Lähtökohdaksi hän ottaa Aikhenvaldin kuusi semanttista parametria, jotka

voidaan suoruus/epäsuoruus- ja henkilökohtaisuus/ei-henkilökohtaisuus -muuttujien mukaan kolmeen pääryhmään. Suoruus tarkoittaa tässä havainnoinnin tapahtumista itse tapahtuman aikaan ja henkilökohtaisuus sitä, että puhuja on itse tehnyt fyysisen tai loogisen havainnoinnin tai tulkinnan tapahtumasta. Kolme pääryhmää ovat aistit, jotka ovat suoria ja henkilökohtaisia, päättelyt (sisältäen olettamukset), jotka ovat epäsuoria mutta henkilökohtaisia, sekä reportatiivit, jotka lähteen identifioimisesta riippumatta ovat epäsuoria ja ei-henkilökohtaisia. Nämä kolme muuttujaa yhdessä muodostavat prototyyppisen evidentialisen järjestelmän, johon kaikki muut järjestelmät suhteutetaan joko laajentuneina eli yli kolmijäsenisinä tai redusoituneina eli alle kolmijäsenisinä. Semanttinen jako mahdollistaa evidentialisen järjestelmän tunnistamisen redusoituneeksi silloinkin, kun se sisältää enemmän kuin kaksi muotoa, sillä on olemassa esimerkiksi kieliä, jotka suoran havainnoinnin lisäksi erottavat kahta erilaista reportatiivisuutta, mutteivät lainkaan päättelyä. Aikhenvaldin mukaan nämä olisivat kolmijäsenisiä systeemejä, vaikka semanttisesti ne erottavat vain kaksi muuttujaa.

2.2.2. Neutraalit muodot

Edellä oli puhetta niin kutsutuista A1 ja A2 -kielistä, joista edellinen erottaa poissulkevasti ja semanttisesti ehdottomasti suoran ja epäsuoran havainnoinnin ja jälkimmäinen taas sisältää yhden epäsuoran havainnoinnin muodon sekä yhden sellaisen muodon, joka kattaa yksinkertaistaen kaiken, mikä ei ole epäsuoraa havainnointia. Esimerkiksi kaksi ajallisesti yhtä kauas viittaavaa menneen ajan tempusta sisältävät kielet ovat esimerkkejä A-tyyppin järjestelmistä, ja alaluokitus riippuu muotojen keskinäisestä työnjaosta. Semanttisesti kokoavia yleismuotoja kutsutaan evidentialisesti neutraaleiksi, sillä ne eivät lähtökohtaisesti tule tulkituiksi suorana informaatiolähteen ilmaisimena.

Neutraalin muodon käyttö ymmärretään siten, että puhuja ei koe informaatiolähteen laatuun viittaamista olennaiseksi. Tämä on suurin ero verrattuna A1-kieliin, jossa ei-epäsuoruuden merkit tulkitaan väistämättä suoruuden merkeiksi. Toki A2-kielenkin neutraali muoto voi konteksteittain saada ensikäden havainnoinnin tulkinnan, mutta silloin kyse on pragmatiikasta eikä muodon omasta semantiikasta. Puhujalla on siis ensikäden tiedon konteksteissa mahdollisuus tavoitteistaan riippuen tehdä valinta

neutraalin ja epäsuoran muodon välillä, tai vaihtoehtoisesti koodata tiedon epäsuoruus vaikkapa leksikaalisesti. (Aikhenvald 2004: 39–40, 76.) Neutraali muoto voi myös myöhemmin kaventua suoran havainnoinnin muodoksi, jolloin kieli siirtyy A2-ryhmästä A1-ryhmään. Joskus synkroninen eronteko tietyn muodon neutraaliuden suhteen voi tosin olla vaikeaa. (Aikhenvald 2004: 40–41.)

Volgan alueen kielten kohdalla olennaista on selvittää kahden menneen ajan tempuksen työnjakoa neutraaliuden näkökulmasta eli tutkia sitä, onko kirjallisuudessa vastakkain asetetuista aikamuodoista jokin tai useampi evidentialisesti neutraali eli kontekstuaalisesti monikäyttöinen.

2.2.3. Tekstilajit ja kulttuuriset konventiot

Pakollisen evidentialisuuden merkinnän kielissä eri evidentialien käyttöä rajoittaa paitsi konkreettinen tietolähde, myös kulloinenkin tekstilaji. Esimerkiksi arkimaailman raportoinnista eroavat sadut ja myytit konventionaalistavat helposti tietyn evidentialimuodon osaksi genreä. Tällöin kyse ei siis ole tarinan kertojan henkilökohtaisista valinnoista informaatiolähteen suhteen, vaan pakollisesta tekstilajin markkerista, jolla on tällöin tyyllillinen eikä semanttinen funktio. (Aikhenvald 2004: 310.)

Binäärisen järjestelmän kielissä satujen muodoksi valikoituu yleensä epäsuoran havainnoinnin muoto (Aikhenvald 2004: 311). Näin on myös Volgan alueen kielissä, kuten tšuvassissa, jossa perfekti on kansansatujen, faabeleiden ja sanalaskujen tempus (Ašmarin 1923: 213), ja marissa, jossa II preteritiä esiintyy runsaasti muun muassa journalistisissa tekstilajeissa. Ei-silminnäkijyyden muoto on looginen satujen ja uutisten sisältöjä ajatellen, sillä molemmissa on kyse joko ajallisesti tai paikallisesti kaukana tapahtuneista sattumuksista. Aineiston käsittelyn yhteydessä pohdin tosin myös sitä, mikä rooli puhtaalla temporaalisuudella on tempusvalinnassa, sillä marissa II preteritin merkityksiin kuuluu ajallisen kaukaisuuden korostaminen (SMJa 1961: 188).

Evidentialisuudella voi olla myös kulttuurillisia ulottuvuuksia, jotka heijastelevat puhujayhteisön maailmankuvaa ja yhteiskuntaa. Esimerkiksi unista ja yliluonnollisista

tai uskonnollisista ilmiöistä voidaan käyttää joko visuaalisen, ei-visuaalisen, suoran tai epäsuoran havainnoinnin muotoja riippuen siitä, miten unennäkö ja henkiset ulottuvuudet käsitetään osana reaalimaailmaa. Yhteisössä voi olla myös uskonnollisia tai muita hengellisiä hierarkioita, joiden mukaan vain tietyillä henkilöillä on pääsy esimerkiksi enneuniin muihin vastaaviin yliluonnollisiin tiloihin. Tällaisista näyistä puhuttaessa hengelliset johtajat ovat oikeutettuja käyttämään esimerkiksi suoran havainnoinnin muotoja, kun taas tavalliset ihmiset, joilta unien tulkintataitojen katsotaan puuttuvan, joutuvat käyttämään epäsuoran tiedonsaannin muotoja. (Aikhenvald 2004: 344–345, 348.)

2.2.4. Evidentiaalisuuden laajentumia

On melko tavallista, että jonkin kieliopillisen luokan jäsenillä on päätehtäviensä ohella myös niihin juuri liittymättömiä sivumerkityksiä eli semanttisia laajentumia. Esimerkiksi omistusliitteillä voidaan useissa kielissä ilmaista myös määräisyyttä, mutta tämä ei silti tarkoita, että possessiivisuus on osa määräisyyden kategoriaan tai sen alalaji. Myös informaatiolähteen merkitsimillä voi olla tietyissä konteksteissa muita tehtäviä sen heikentämättä evidentiaalisuuden asemaa itsenäisenä kategoriana.

Yksi yleisimmistä evidentiaalisuuden laajentumista on modaalisuuden piiriin kuuluvan miratiivisuuden ilmaisu. Miratiivisuus, tai pidemmin admiratiivisuus, tarkoittaa yllättyneisyyden ilmaisua eli kognitiivista valmistautumattomuutta epäodotuksenmukaista tosiasiaa kohtaan. Miratiivisuutta voidaan ilmaista myös tähän tarkoitukseen erikoistuneilla aineksilla, mutta typologisesti yleistä on sen koodaaminen evidentiaalisten muotojen sivumerkityksenä (Aikhenvald 2004: 195).

Yllättyneisyyttä ilmaistaan kielissä epäsuoran tai ei-visuaalisen havainnoinnin muodoilla. Yhdistävä tekijä havaitsemattomissa tapahtuvan asian ja yllätyksellisyyden välillä on kontrollin puute tapahtumien (mahdollisesti haluttuun) kulkuun. Itse tapahtuma on voitu havaita omin silmin, mutta sen uutuus tai epäodotuksenmukaisuus vaatii epäsuoran havainnoinnin muotokeinoa. Miratiivisuus voi periaatteessa liittyä kaikkiin persooniin, mutta yleisintä sen käyttö on ensimmäisissä persoonissa. Joissain kielissä ensimmäisen persoonan yhteydessä käytettäviin epäsuoran havainnoinnin

keinoihin liittyy automaattisesti miratiivinen luenta. (Aikhenvald 2004: 197, 207–209.) Luvussa 2.3.3. nähdään, kuinka epäsuora havainnointi yhdistyy ensimmäiseen persoonaan vain rajoitetusti, joten ensimmäinen persoona näyttää olevan semanttista raja-aluetta, jossa modaalisuus laajenee evidentialisuuden kentälle.

2.3. Evidentialisuuden asema kieliopissa

Evidentialisuus on kieltenvälisessä tarkastelussa ennen kaikkea semanttis-funktionaalinen ilmiö, jolla on itsenäiset suhteet kiinteämmin merkittyihin kielioppikategorioihin, kuten persoonaan, tempukseen, aspektiin ja lausetyyppeihin. Lisäksi evidentialisuuden sisäinen laatu on erilainen eri kielissä riippuen siitä, onko evidentialisuus muista kategorioista itsenäinen kokonainen paradigmaattinen ilmiö, vai esiintyykö kieliopillinen evidentialinen merkitys vajaana paradigmana tai ainoastaan jonkun toisen kielioppikategorian sivumerkityksenä. Koska kieliopillinen evidentialisuus on typologisesti useimmiten verbeihin liittyvä ilmiö (esim. Jacques 2018: 109), erittelen tässä työssä evidentialisuuden suhdetta ainoastaan muihin tavallisesti verbaalisiin ilmiöihin, kuten temporaalisuuteen ja aspektiin. Nämä ovat myöhemmin myös Volgan alueen kieliä ajatellen evidentialisuuden tärkeimmät naapurialueet.

2.3.1. Suljetut järjestelmät ja evidentialiset strategiat

Vaikka kielen kieliopissa ei olisi pelkästään evidentialisuutta merkitsevää kategoriaa, ei informaatiolähteen ilmaisun tarvitse olla pelkästään leksikaalista. Ensisijaisesti tai ainoastaan informaatiolähdettä merkitseviä aineksia sisältävien kielten lisäksi on nimittäin olemassa kieliä, joissa evidentialinen luenta sisältyy sivumerkityksenä jonkin lähtökohtaisesti ei-evidentialisen muodon merkitykseen. Jälkimmäisiä tilanteita Aikhenvald (2004: 105) kutsuu evidentialisiksi strategioiksi, joissa suljetun evidentialisen järjestelmän puute korvataan avaamalla ei-evidentialisia muotoja tilannekohtaisesti evidentialisille laajentumille.

Evidentiaallinen strategia voi kehittyä monenlaisista kieliopillisista kategorioista, kuten ei-indikatiivisista moduksista, aikamuodoista, passiivista, nominalisaatioista, erilaisista täydennyksistä ja sivulauseista, persoonan merkinnästä tai pronomineista. Yleensä evidentiaaliset strategiat jäljittelevät kaksijakoisia järjestelmiä, jolloin strategia korvaa joko suoran tai epäsuoran havainnoinnin merkityksen (Aikhenvald 2004: 105), mutta joissain kielissä on käytössä useita evidentiaalisia strategioita yhtä aikaa erottamassa esimerkiksi reportatiivisuutta muusta epäsuoruudesta (Aikhenvald 142–143). Strategiat muistuttavat suljettuja järjestelmiä siinä mielessä, että niillekin voi kehittyä esimerkiksi samanlaisia semanttisia laajentumia (Aikhenvald 2004: 204).

Esimerkiksi ranskassa konditionaalilla on epäsuorasti havaitun tai reportatiivisen tiedon merkitys, johon voi myös liittyä epävarmuuden sävy. Konditionaalien käyttö sen modaalisen primäärimerkityksen ulkopuolella ei ole koskaan pakollista, vaan sillä voi halutessa korostaa tapahtuman kaukaisuutta ja epämääräisyyttä neutraalin indikatiivin sijasta. (Aikhenvald 105–107.) Tällainen pragmaattinen vapaaehtoisuus on tavallista evidentiaalisille strategioille, ja se erottaa ne myös suljetuista järjestelmistä, joissa evidentiaalisen aineksen käyttö on semanttista eli pakollista. Passivisaatio aktiivin käytön sijasta sekä tempusten vaihtelu taas ovat esimerkkejä suomen kielen evidentiaalisista strategioista. Lauseissa *minä jätin vihon kotiin* ja *minulla on jäänyt viikko kotiin* tekijän häivyttäminen agentista olosijaiseksi tapahtumapaikaksi ja aikamuodon vaihto imperfektistä perfektiin saa aikaan tahattomuuden ja tuloksen perusteella päättämisen merkityksen. Toisaalta ensimmäistäkin lausetta voi käyttää tahattomuuden ilmauksessa oikealla äänensävyllä tai modifioivia sanoja lisäämällä, joten suomessa pääluokka ja tempus ovat evidentiaalisuuden näkökulmasta lähtökohtaisesti neutraaleja kategorioita.

Evidentiaalisista strategioista, etenkin moduksista, tempuksista ja verbien nominalisaatioista voi myöhemmin kieliopillistua suljettuja evidentiaalisia järjestelmiä (Aikhenvald 2004: 276–281). Huomionarvoista on, että evidentiaalisia strategioita ei juuri esiinny kielissä, joissa on kieliopillistunut evidentiaali-järjestelmä (Aikhenvald 2004: 146). Mitä yksityiskohtaisempia ei-spatiaalisia ympäristöjä kieli erottaa, sitä vähemmän niiden välillä siis on semanttisia leikkauskohtia.

2.3.2. Itsenäinen ja fuusioitunut evidentialisuus

Osassa kieliä kaikissa lauseissa semantiikasta ja rakenteesta riippumatta on oltava evidentialisuutta eksplisiittisesti merkitsevä aines, kun taas muissa tapauksissa evidentialinen valinta koskee vain tiettyjä lauseita. Näitä toisistaan eroavia tapauksia voidaan nimittää itsenäiseksi ja fuusioituneeksi evidentialisuudeksi.

Itsenäinen evidentialisuus siis on vapaasti yhdistettävissä kaikkiin muihin verbaalisiin kategorioihin, kuten tempukseen, aspektiin ja modaalisuuteen sekä lisäksi eri lausetyyppeihin, ja pakollisen evidentialisen merkinnän kielissä informaatiolähdettä ei voi jättää merkitsemättä minkään muun kategorian takia. Tavallista kuitenkin on, että evidentialisten muotojen käyttö ei ole näin laaja-alaista, vaan ero informaatiolähteessä tehdään vain joidenkin verbiparadigmojen sisässä, mitä kutsutaan fuusioitumiseksi toiseen paradigmaan. (Aikhenvald 2004: 8.) Marissa ja tšuvassissa ero tehdään produktiivisesti vain menneen ajan tempuksien yhteydessä, joten näissä kielissä evidentialisuus on fuusioitunut tempuksen kanssa.

Seuraavissa alaluvuissa esittelen tarkemmin muiden seikkojen ohella eri kieliopillisten kategorioiden taipumusta fuusioitua evidentialisuuden kanssa.

2.3.3. Evidentialisuus ja persoona

Informaatiolähteen ilmaisulla on kiinteä yhteys kieliopilliseen persoonaan, sillä kaiken tiedon välittäminen vaatii sekä välittäjän että tiedon alkuperäisen omistajan tai lähteen, joita on ilmaistava persoonilla. Perinteisen äänessäolija–kuulija–kolmas persoona -jaon sijaista evidentialisuudessa jako kulkee kuitenkin puhujan ja ei-puhujan välillä, ja tämä jako ei lankea yhteen edellisen kanssa. Puhujiin kuuluvat lainauksen alkuperäinen puhuja (*Anna sanoi jo lähteneensä*), kysymyksen vastaanottava 2. persoona (*Oletteko te jo valmistautuneet?*) sekä väitelauseen 1. persoona (*Minä näin sen*), joilla kaikilla on suora yhteys lausumassa esitettyyn tai kysytyyn tietoon. Ei-puhujia taas ovat väitteiden 2. ja 3. persoonat (*Oppilaat ovat jo menneet*) sekä itseään objektiivisesti tarkkaileva 1. persoona (*Me olemme näköjään rikkoneet ikkunan*). (Sun 2018: 48.) Jako auttaa

hahmottamaan evidentialisia valintoja, joissa sekä semantiikalla että pragmatiikalla on merkitystä.

Puhuessa itsestä käytetään tavallisesti suoran havainnoinnin muotoja, sillä oletus on, että puhujalla on välitön kokemus ja tieto itsestään ja tekemisistään. Aikhenvaldin (2004: 231–233) sanoin yksikön 1. persoonassa on ”ensisijainen havainnoija”, ja siksi etenkin pienen evidentialisen paradigman kielissä epäsuoruuden muodot eivät esiinny lainkaan 1. persoonassa. Yksityiskohtaiset evidentialiset järjestelmät voivat erottaa toisistaan niin sanotun egoforisen ja ei-egoforisen välittömän havainnoinnin. Egoforinen välitön havainnointi koskee puhujan tietoisesti ja aktiivisesti suorittamia tekoja, ei-egoforinen välitön havainnointi taas ei-tietoisia ja ei-aktiivisesti läpikäytyjä olotiloja, kuten tunteita ja kognition muutoksia. (Sun 2018: 49–51.) Molemmissa tapauksissa äänessäolija on kuitenkin myös puhuja.

Semantiikaltaan erilaisia ovat tilanteet, joissa äänessäolija kertoo muiden henkilöiden tekemisistä. Tällöin hänellä on evidentialisen järjestelmän koosta riippuen mahdollisuus valita yhdestä tai useammasta epäsuoran evidentialisuuden muodosta. Odotuksenmukaista on, että muista puhumisen muotoja on enemmän, tai ei ainakaan vähempää, kuin itsestä puhumisen muotoja, sillä muiden henkilöiden tekojen havainnoinnin keinoja on useita suorasta aistimisesta epäsuoraan raportointiin, olettamuksiin ja muihin tapoihin. Näissä tilanteissa äänessäolija on siis evidentialisesti ei-puhuja, sillä hänellä ei ole pääsyä alkuperäiseen tapahtumaan.

Yllä olevissa tilanteissa oli kyse yksinkertaisesta semanttisesta jaosta, jossa kielenulkoinen tilanne puhujan ja ei-puhujan välillä näkyy evidentialisten muotojen odotuksenmukaisessa käytössä. Tietyissä tilanteissa persoonan ja evidentialisen muodon välillä näyttää kuitenkin olevan ristiriita, esimerkiksi ei-puhujan käyttäessä egoforista muotoa (*lapsella on nälkä-EGOFOR*) tai puhujan käyttäessä epäsuoran havainnoinnin muotoa kertoessaan omista teoistaan (*rikoimme maljakon-INDIREKT*) (Sun 2018: 54–59). Tällöin on kyse pragmaattisesta halusta korostaa jotain puolta tiedonhankinnasta. Edellisessä tilanteessa eli tietoisuuden ylikorostamisessa voi esimerkiksi olla kyse ei-puhujan halusta korostaa tarkkailunsa läheisyyttä ja pitkäkestoisuuttaan (Sun 2018: 55). Jälkimmäisestä tietoisuuden alikorostamisesta taas käytetään usein Aikhenvaldin (2004: 219) kehittämää termiä ”ensimmäisen persoonan

efekti” (*first person effect*), jossa ensimmäisen persoonan kertoja voi tehdä itsestään puhujan sijaan ei-puhujan halutessaan korostaa etäisyyttään omaan tekoonsa ja viestittää vahinkoa, vastentahtoisuutta tai kontrollin tai tietoisuuden puutetta. Luonnollisia syitä tällaiselle evidentialisuuden käytölle ovat esimerkiksi unessaolo, päihtymys tai sokki, mutta käytöllä voidaan korostaa myös vastaansanomista ja ironiaa (*Sanovat minun olevan laiska!*) tai yllättyneisyyttä ja tuloksen vaikutusten ymmärtämistä vasta puhehetkellä (Aikhenvald 2004: 221–226). Joissain kielissä ensimmäisen persoonan efektiin liittyy aina miratiivisuuden merkitys (Aikhenvald 2004: 218). Toisaalta vaikutusta on myös lauseen verbin semantiikalla: jos verbi itsessään jo ilmaisee toimintaa, jota ei voi kontrolloida (esim. tunteita), tulkitaan 1. persoonan kanssa käytetty epäsuoruuden merkki vain ei-visuaalisen havainnoinnin ilmaukseksi, mutta muiden semanttisten ryhmien verbit aiheuttavat tällaisissa tilanteissa ensimmäisen persoonan efektin (Aikhenvald 2004: 224).

Evidentialisuuden merkintä saattaa myös toimia implisiittisenä persoonapäätteenä. Joissain kielissä vaikkapa tunneverbien suorassa, ei-visuaalisessa havainnoinnissa taivuttaminen tulkitaan automaattisesti 1. persoonan muodoksi ja visuaalisessa havainnoinnissa taivuttaminen taas muiden persoonien muodoksi, sillä muiden tunteista voi tietää vain ulkoisten vihjeiden perusteella. Tällöin ei-visuaalisen havainnoinnin päätteet jälkeen ei tarvita persoonapäätettä, sillä semanttinen ero on selvä muutenkin. (Aikhenvald 2004: 235–236; Sun 2018: 49.) Kaikesta yllä esitetystä näkyy siis, että evidentialisuus on tiukasti sidoksissa henkilöidenväliseen diskurssipragmatiikkaan (Sun 2018: 63).

2.3.4. Evidentialisuus, tempus ja aspekti

Tempukset sijoittavat tapahtuman aika-akselille ja aspekti koodaa niiden sisäistä rakennetta. Evidentialisuuden semanttis-pragmaattiset suhteet näihin kategorioihin ovat vähemmän monisyisiä kuin suhteet persoonaan ja modaalisuuteen, mutta tuovat silti lisätietoa evidentialisuuden rajoista.

Kieliopilliset aikamuodot voivat yksinkertaisesti käsitettynä ilmaista toimintaa, joka tapahtuu joko menneessä, nykyhetkessä tai tulevaisuudessa. On melko selvää, että

informaatiolähteen ilmaiseminen on helpompaa puhuttaessa menneistä tapahtumista kuin tulevista, joita ei ole vielä olemassa. Evidentiaalisuuden merkintä ja jopa fuusioituminen onkin typologisesti kaikista tavallisinta menneessä aikamuodossa, sillä silloin äänessäolija voi käyttää kaikkia käytössä olevia evidentiaalisuuden ilmaisun keinoja, niin suoria kuin epäsuoria. (Forker 2018: 66–67.) Tämä pätee myös Volgan alueen kieliin, joissa kieliopillinen evidentiaalinen merkintä on pakollista vain menneen ajan muodoissa. Tulevaisuutta kuvaavissa aikamuodoissakin esiintyy epäsuoraa evidentiaalisuutta joissain harvoissa kielissä, mutta tällöin on useimmiten kyse epäsuorasta havainnoinnista eli päättelystä tai epävarmasta olettamuksesta. Vielä harvinaisempaa on suoran havainnoinnin merkitsimen käyttö futuurissa. Tällöin kyseessä on käyttäjän suuren varmuuden korostaminen eikä suora havainnointi itsessään. Futuurissa evidentiaalimuodot sisältävät siis tiedon varmuuteen eli episteemisyyteen liittyviä sävyjä. (Forker 2018: 66–67.) Nykyhetki sijoittuu typologisesti tavallisuudeltaan menneen ja tulevan väliin. Aikhenvald (2004: 261–264) hahmottaa aikamuotojen välille evidentiaalisuushierarkian, jossa ylimpänä on mennyt aika, sen alla nykyhetki ja alimpana epätodennäköisimpänä merkittynä tuleva aika. Merkintä esimerkiksi futuurissa implikoi siis aina merkintää myös preesensissä ja preteritissä, eikä preteritissä ole koskaan vähemmän merkintävaihtoehtoja kuin sitä alemmilla asteilla.

Evidentiaalisuuden ja aikamuotojen leikkaukset voivat näkyä myös eri evidentiaalisten muotojen välillä siten, että esimerkiksi jotakin epäsuoran havainnoinnin muotoa voi yhdistellä useampiin tempuksiin kuin toisia. Tässä typologista hierarkiaa ei tosin ole yhtä helppo määritellä kuin eri tempusten välillä, sillä kielet eroavat paljon siinä, millä semanttisella muuttujalla on joustavin rooli järjestelmässä. Joissain kielissä aistihavaintoja voi yhdistää useampiin tempuksiin kuin esimerkiksi reportatiivia, mutta toisissa kielissä tilanne taas on päinvastoin. (Aikhenvald 2004: 264–267.)

Aspektin ja evidentiaalisuuden suhteet ovat samankaltaisia tempussuhteiden kanssa: evidentiaalisysteemi voi kattaa kaikki aspektit tai rajoittua vain joihinkin. Samoin joillain evidentiaalimuodoilla voi olla useampia aspekteja kuin toisilla. Typologisista tendenseistä ainoa yleinen näyttää olevan perfektiivisen aspektin yhteys epäsuoraan evidentiaalisuuteen. (Forker 2018: 68–71.) Tässä hyödyllinen työkalu on Johansonin (2000b: 28–30) käyttämä terminaalisuus, joka on aspektotemporaalisuuden alaan

kuuluva ilmiö, jota koodaavat niin sanotut näkökulmaoperaattorit (*viewpoint operator*). Näistä tämän tutkimuksen kannalta olennaisia operaattoreita ovat intraterminaalisuus ja post-terminaalisuus. Intraterminaalinen näkökulma kuvailee tapahtumaa sen kestoajan keskellä (kuten preesens ja imperfekti) ja post-terminaalinen taas sen päättymisen jälkeen (kuten perfekti ja resultatiivi). Näkökulmaoperaattorit eivät kuvaa tapahtumaa sellaisenaan, vaan ilmaisevat, miten puhuja konseptualisoi sen osaksi ilmaisuaan. Tapahtuma voi siis olla jo päättynyt, mutta puheen näkökulma voi olla tapahtuman käynnissä olemisessa kuten suomen intraterminaalisisessa muodossa *Viime maanantaina hän oli kirjoittamassa kirjettään*. Turkkilaiskielien menneen ajan tempusten evidentialisuuskoko on syntynyt uudelleenanalyysin kautta tapahtuman tulosta kuvaavista post-terminaalisisista muodoista siten, että toiminnan päättymisen jälkeisen tuloksen perusteella tapahtuva epäsuora päättely on myöhemmin vakiintunut muodon ensisijaiseksi merkitykseksi (Johanson 2000a: 64). Evidentialisuuden ja aspektotemporaalisuuden käsittelyä täydennetään myös erityisen fokaalisuuden käsitteen avulla, joka tarkoittaa yksinkertaistettuna tietyn post- tai intraterminaalisen muodon aspektuaalista laajakäyttöisyyttä. Fokaalisuus on asteittainen ilmiö, josta Johanson erottaa kolme porrasta: voimakkaan fokaalisuuden, heikon fokaalisuuden ja ei-fokaalisuuden. Näistä voimakas fokaalisuus korostaa eniten terminaalisuuden laatua eli esimerkiksi post-terminaalisuuden tapauksessa voimakkaasti fokaalisia ovat resultatiivit ja statiivit, joissa huomio kiinnittyy kaikkein voimakkaimmin tapahtuman jälkeiseen maailmantilaan. Post-terminaalisuuden kolmiportaisessa jaossa heikosti fokaalisia ovat taas perfektit, joissa näkyvissä on resultatiiveja enemmän myös itse prosessi. Ei-fokaalisuuteen kuuluvat edellisiä yleisemmät ja laajakäyttöisemmät muodot, jotka eivät ole erikoistuneet vain tietynlaisen post-terminaalisuuden ilmaisemiseen. Samoin intraterminaalisuudesta voidaan erottaa kolme astetta, joista voimakkaasti fokaalisia ovat progressiivit, heikosti fokaalisia habituatiivit ja kontinuaatiivit ja ei-fokaalisia edellisiä yleiskäyttöisemmät muodot. (Johanson 2000b: 38–39; 2002: 98.) Turkkilaiskielten evidentialisuuden näkökulmasta Johanson (2018: 513) edelleen toteaa, että jako eri verbimuotojen välillä on riippuvainen fokaalisuuden asteesta siten, että voimakkaasti fokaaliset post-terminaalit saavat usein indirektiivisen luennan, kun taas heikosti fokaaliset post-terminaalit ovat enemmän tapahtumaorientoituneita ja prosessiin keskittyviä. Tämä resultatiivien ja indirektiivien yhteys on looginen, sillä Bernard Comrieen (1976: 110) viitaten molemmat ilmaisevat tilannetta, jossa itse tapahtumaprosessi on loppunut, mutta sen tulokset ovat nähtävillä.

Terminaalisuuden ja fokaalisuuden roolia marin ja tšuvassin menneen ajan tempusten ominaisuuksien jäsentelyssä selvittelen aineistoluvussa 4.

2.4. Informaatiolähteen suhde muihin informaatiota koskeviin väitteisiin – Evidentiaalisuus ja episteeminen modaalisuus

Yksi suurimpia teoreettisia ongelmia evidentiaalisuuden luonteen selvittelyssä on suhde modaalisuuteen, etenkin episteemisyyteen. Modaalisuus määritellään yksinkertaisimmillaan esitykseksi asiointilan suhteesta todellisuuteen (Ojutkangas ym. 2013: 154). Se voidaan jaotella semanttisiin alaryhmiin usealla tavalla esimerkiksi sen mukaan, otetaanko kantaa tapahtuman mahdollisuuteen, todennäköisyyteen tai varmuuteen vai esitetäänkö asenne tapahtuman suotavuutta, luvallisuutta tai välttämättömyyttä kohtaan. Edellistä kutsutaan episteemiseksi ja jälkimmäistä deonttiseksi modaalisuudeksi. (Ojutkangas ym. 2013: 154–155.) Samoja semanttisia alueita voidaan käsitellä myös esimerkiksi reaaliksen ja varmuusasteen käsitteillä, kuten R. M. W. Dixon (2012: 5) tekee. Tällöin edellinen erottelee tapahtuneita tai tapahtuvia asioita tapahtumattomista ja jälkimmäinen ottaa kantaa tapahtuman todennäköisyyteen, mahdollisuuteen ja odotuksenmukaisuuteen. Periaatteellinen kysymys on, mikä on informaatiolähteen ilmaisemisen eli evidentiaalisuuden suhde informaation varmuutta tai todennäköisyyttä koskevaan asenteseen, josta esimerkiksi Plungianin (2011) mukaan käytän termiä episteemisyyttä.

Ongelman synty selittyy kieliopin kuvauksen eurosentrisen historian avulla, sillä Euroopan suurissa kielissä ei ole itsenäistä evidentiaalisuuden paradigmaa. Informaatiolähdettä kuvataan näissä kielissä useimmiten pääasiassa modaalisilla aineksilla, jotka saavat evidentiaalisuuden sivumerkityksen tietyissä konteksteissa. (esim. Wiemer 2018: 87–88.) Samoin joissain kielissä evidentiaalisuus voi olla osittain fuusioitunut vain joidenkin modusten taivutukseen, eli evidentiaalisuutta ja modaalisuutta ei voi vapaasti yhdistää keskenään (Aikhenvald 2004: 68). Tästä aiheutuu vääristynyt käsitys pitää evidentiaalisuutta episteemisen modaalisuuden alalajina (Plungian 2011: 45). Nämä kaksi kategoriaa ovat kuitenkin luonteeltaan erilaisia, sillä informaatiolähteen objektiivinen ilmaiseminen ei lähtökohtaisesti sisällä subjektiivista

käsitystä informaation luotettavuudesta. Myöskään fuusioituminen ei perustele samuutta, sillä evidentialisuus voi esiintyä niin ikään vain esimerkiksi joissain tempuksissa olematta silti tempuksen alalaji, ja usein kielissä modaalisiin ja evidentialisiin markkereihin liittyy monia eroavia ominaisuuksia (Aikhenvald 2004: 68). Evidentialisuus ja episteemisyys ovat siis ennen kaikkea itsenäisiä kategorioita, mutta niiden välillä on kuitenkin sekä diakronisesti että synkronisesti merkityksen yhteyksiä, jotka luovat intersektionaalisia alueita kahden ilmiön välille.

Eri evidentialisuusarvoihin liittyy erilaisia konnotaatioita, jotka voivat olla yhteisiä episteemisten merkitysten kanssa. Esimerkiksi tiedon epäsuoruutta koodaaviin muotoihin liittyy episteemisen epävarmuuden sävy, joka johtuu puhujan ja tiedon todenperäisyyden varmistamisen välisestä etäisyydestä. Vielä vahvempi episteeminen yhteys on loogisiin olettamuksiin perustuvilla evidentialaaleilla, jotka ovat oikeastaan sama asia kuin episteemisen välttämättömyyden käsite. (Plungian 2011: 46–47.) On siis olemassa alueita, joilla evidentialisuus ja episteemisyys todella leikkaavat toisiaan, mutta yleisempää on indirektiivien sisältämä ”semanttinen vuoto”, jossa ensisijaisesti evidentialisuutta ilmaiseva muoto saa tilannesidonnaisesti episteemisiä merkityksiä.

Mushin (2001: 18–21) kirjoittaa kahdesta mahdollisesta evidentialisuuden määritelmästä. Kapeassa määritelmässä evidentialisuus on pelkästään informaatiolähteen ilmaisemista, kun taas laeva määritelmä sallii merkityksen sisältää myös puhujan asenteita tietoa kohtaan. Evidentialisuus pelkkänä informaatiolähteen ilmaisimena näyttää olevan toimiva kuvaus sille joukolle kieliä, jossa evidentialisuudelle on yksityiskohtainen paradigmaattinen merkintätapa. Semanttinen häilyvyys taas on tyypillistä pienemmän systeemin kielille. Esimerkiksi binäärisissä evidentialisissa järjestelmissä suoran ja epäsuoran havainnoinnin muotoja saatetaan käyttää jopa ristiriitaisesti, mutta tällöin kyse on episteemisestä motivaatiosta, kuten halusta korostaa tapahtuman varmuutta tai epävarmuutta. Plungianin (2011: 32) mukaan hyvä kriteeri järjestelmän modaalisuuden hahmottamiseen on yleisesti tiedossa olevien faktojen ja historiallisten tapahtumien merkinnässä käytettävä muoto. Mikäli historiallisista tosiasioista, joita puhuja ei ole itse ollut näkemässä, puhutaan suoran havainnoinnin merkityksen sisältävällä muodolla, järjestelmän jakolinja ei olekaan evidentialinen vaan episteeminen, vaikka muodoilla on yksinkertaisissa konteksteissa myös informaatiolähteen ilmaisemisen merkitys. Mushinin (2001: 29–33) analyysissä

korostuu ajatus siitä, että muotoja valitessaan puhuja yhdistää kaikki tietoa koskevat lähteensä ja representoi niitä tilanteessa haluamallaan tavalla. Tällainen kontekstiriippuvuus on kuitenkin kielikohtaista ja noudattaa siis tendenssiä, jossa semanttisesti yksityiskohtaiset evidentialiset markkerit ovat vähemmän kontekstiriippuvaisia ja episteemisiä kuin pienten järjestelmien markkerit, joissa konteksti vaikuttaa enemmän evidentialisen ja episteemisen merkityksen aktivoitumiseen. Volgan alueen kielten binäärisiä järjestelmiä kuvailisi täten paremmin evidentialisuuden laeva tulkinta.

Luvussa 2.3.1. käsittelin niin sanottujen evidentialisten strategioiden luonnetta. Strategioissa on kyse päämerkitykseltään ei-evidentialisten muotojen sivukäytöstä kuvaamassa evidentialisia merkityksiä. Yleistä on esimerkiksi juuri modaalisten ainesten, kuten tapaluokkien tai modaalisten apuverbien käyttö tiedon välillisyyden kuvaamisessa. Kuten Aikhenvaldin (2004: 146), myös Plungianin (2011: 46–49) mukaan tällainen modaaliksiin pohjautuva evidentialinen strategia on yleinen kooltaan pienissä evidentialisissa järjestelmissä, mutta harvinainen useita semanttisia parametreja sisältävissä järjestelmissä. Toisaalta yleistä on myös ensisijaisesti evidentialisten muotojen käyttö modaalisisissa tehtävissä. Edellisessä luvussa oli puhetta miratiivisuudesta, joka ilmaisee odotuksenvastaisuutta ja kognitiivista varautumattomuutta. Tällainen merkityssisältö on luonteeltaan paljon enemmän modaalista kuin evidentialista, ja näin ollen voikin todeta, että evidentialisten strategioiden rinnalla esiintyy myös niin sanottuja modaalisia strategioita, joissa epäsuoran tiedon muoto ilmaisee myös asiointilan suhteuttamista puhujan käsityksiin maailmasta. Toki tiedonsaannin epäsuoruuden ilmaiseminen sisältää jo valmiiksi episteemisen epävarmuuden sävyjä, mutta olennaista on huomata, että jälleen kerran evidentialisuuden ja modaalisuuden yhteenlankeamia esiintyy lähinnä binäärisen evidentialisen systeemin kielissä, joissa yksinkertaisempi muoto ilmaisee suoraa havainnointia varmuutta ja toinen sekä tiedon epäsuoruutta että modaalisia epävarmuuden merkityksiä. Tästä johtuu myös luvussa 2.2.2. esitetty aiempi tapa nimetä pienten järjestelmien muotoja esimerkiksi indirektiiveiksi tai mediatiiveiksi, mikä kuvaa muotojen sijaitsemista jossain määrin eri kategorioiden rajalla olematta täysin prototyyppisiä evidentialiaaleja. Semanttisesti yksityiskohtaisemman järjestelmän kielissä näin suuria yhtäläisyyksiä ei ole. Toisaalta yhtymiä esiintyy myös monimutkaisempien järjestelmien marginaalisissa muodoissa, kuten futuurin

evidentiaalisuudessa, josta oli puhetta tempusten yhteydessä. Termein Plungian (2011: 49) kuvaa edellisiä järjestelmiä ”modaalisoituiksi” evidentiaalisiksi järjestelmiksi ja jälkimmäisiä taas ”modaalisoimattomiksi”. Kuten aineistoluvussa osoitan, Volgan alueen kieliä palvelee paremmin ”modaalisoitu” eli lavea tulkinta. Episteemisyyden ja evidentiaalisuuden suhteen läheisyys riippuu siis tarkasteltavan yksittäiskielen konkreettisesta järjestelmästä, minkä perusteella ei voi tehdä universaalisti pitäviä yleistyksiä näiden kahden kategorian täydestä samuudesta tai täydestä erilaisuudesta. (Plungian 2011: 46–49.)

2.5. Evidentiaalisuuden pragmatiikkaa

Tilannesidonnaisuuteen liittyy vahvasti mahdollisuus valita, mitä evidentiaalista muotoa käyttää halutun painotuksen aikaansaamiseksi. Tällaisia mahdollisuuksia tutkii Mushin (2001: 51–52, 81–83), joka käyttää episteemisen näkökannan (*epistemological stance*) käsitettä kuvaamaan tilanteita, joissa valinta eri evidentiaalisten muotojen välillä ei riipu ainoastaan informaatiolähteestä, vaan sillä halutaan myös korostaa muita seikkoja, kuten puhujan suhtautumista välittämäänsä tietoon. Mushinin tutkimus on ajalta ennen Aikhenvaldin (2004) vertailevaa typologista monografiaa, mutta sen kontekstilähtöinen ote ei ole vanhentunut uusien formaalien teorioiden jälkeenkään. Päinvastoin nämä näkökulmat täydentävät toisiaan.

Mushinin (2001: 20–21) tutkimuksen pääajatus on, että jotkin informaatiolähdettä koodaavat muodot tapaavat toimia prototyypisten ympäristöjensä lisäksi myös sellaisissa tilanteissa, joissa näennäinen ristiriita konkreettisen informaatiolähteen ja muodon merkityksen välillä toimiikin pragmaattisena keinona korostaa tiettyä asennetta informaatiota kohtaan. Episteemisen näkökannan käsite yhdistää sekä pragmaattisen motivaation että kielellisen muotokeinon, eli se tutkii evidentiaalisesta järjestelmästä (olivat kyseessä sitten kieliopillinen paradigma, evidentiaallinen strategia tai leksikaaliset keinot) jäsenten esiintymistä tietyissä konteksteissa ottaen informaatiolähteen lisäksi huomioon kertojan valitsevat retoriset painotukset. Näkökulma auttaa myös etsimään niitä kielellisiä keinoja, joita perinteisesti ei yhdistetä evidentiaalisuuteen mutta jotka kuitenkin toimivat esimerkiksi välitettäessä epäsuorasti

saatua tietoa. (Mushin 2001: 52–55.) Se voi myös olla hyödyksi eriteltäessä Plungianin (2011: 49) sanoin ”modaalisoitujen” kielten evidentialisia järjestelmiä, kun on tarve erottaa sekä eri tempusten käyttöalat että tempusten sisäinen evidentialisuuden ja modaalisuuden jako.

Mushin (2001: 58–79) erottaa viisi eri episteemistä näkökantaa, mutta määrää voi tarvittaessa kasvattaa. Näkökannat ovat (1) henkilökohtainen havainnointi, (2) päättely, (3) reportatiivisuus, (4) faktuaalisuus ja (5) imaginatiivisuus. Kaikki ovat universaaleja konsepteja siinä mielessä, että jokainen kieli pystyy konstruoimaan lausuman kuuluvaksi johonkin konseptiin, mutta kielestä riippuu, missä tilanteessa minkäkin näkökannan käyttö on sallittua ja mikä muotokeino ilmaisee mitäkin näkökantaa (Mushin 2001: 59, 81).

Ensimmäinen näkökannoista on henkilökohtainen havainnointi. Se ilmaisee suoraa ja tietoista tiedonsaantia. Konsepti kattaa sekä puhujan sisäiset tuntemukset, joihin ainoastaan hänellä itsellään on pääsy, että ulkoiset tilanteet, jotka muillakin olisi ollut mahdollisuus havaita. Ensimmäisessä tapauksessa puhuja ikään kuin ”omistaa” tiedon, eikä sitä näin ollen voi helposti kiistää tai haastaa paremmalla tiedolla. Jälkimmäisessä tapauksessa hän taas esittää oman versionsa tapahtuneesta, mutta tapahtuman julkisuus antaa muille kuitenkin mahdollisuuden kyseenalaistaa väittämä. Henkilökohtaisen havainnoinnin näkökantaa ilmaistaan kielissä useimmiten ensimmäiseen persoonaan viittaavilla aineksilla, ekspressiivisellä kielellä ja yksityisten olotilojen maininnalla. Joissain kielissä on erityinen muotojen ero erottamaan henkilön sisäiset tapahtumat vain ulkoisesti havaittavista. Toisaalta ero oman kokemuksen ja muilta saadun tiedon välille voidaan tehdä myös yllä mainittujen keinojen puutteella, esimerkiksi ekspressiivinen kieli ei ole yleistä kerrottaessa muilta kuulluista tapahtumista. Tätä näkökantaa voidaan myös käyttää muiden tunteista puhuttaessa empatian lisäämiseksi. (Mushin 2001: 59–66.) Konseptit eivät siis ole riippuvaisia vain informaatiolähteistä, vaan myös sävyistä, joita halutaan välittää.

Päättely on toinen Mushinin (2001: 66–69) käyttämistä näkökannoista. Sen alaan kuuluvat kaikki ne keinot, joita käytetään ilmaistaessa vihjeisiin ja todistusaineistoon perustuvaa tietoa. Todistusaineiston laatua ei kuitenkaan tarvitse erikseen eritellä, kyseessä voi siis olla niin visuaalinen vihje tai vaikkapa säännöllisyyteen perustuva

olettamus. Ulkoiseen ympäristöön perustuva päättely on täten vähemmän subjektiivista kuin henkilökohtainen havainnointi, ja näin myös haastettavissa. Sillä myös otetaan etäisyyttä tapahtumiin, kun niiden kulusta ei olla varmoja, vaikka niissä olisi itse oltu mukana (*Minun on siis täytynyt rikkoo kaatuessani tuo ikkuna*). Päättely on historiallisesti ollut yksi niistä merkitysryhmistä, joita on yleisimmin yhdistetty modaalisuuteen välttämättömyyden käsitteen vuoksi.

Kolmas näkökanta on reportatiivinen, mikä viittaa tiedon periytymiseen joltakulta toiselta. Toisin kuin päättelyssä, reportatiivisuudessa ilmaistaan eksplisiittisesti tietolähteeksi toisen henkilön puhe, vaikkakaan itse henkilöä ei tarvitse mainita. Yksinkertaisin ja universaalein tapa ilmaista reportatiivisuutta on suora lainaus (*Anna sanoi: ”Menen huomenna kaupunkiin.”*), mutta yleisiä ovat myös epäsuorat esitykset. Mikäli kielessä on kieliopillistunut reportatiivisuuden merkki, periytyy se useimmiten ”puhumista” tai ”sanomista” tarkoittavasta predikaatista. Mikäli kielestä puuttuu oma reportatiivisuuden aines, käytetään tähän tarkoitukseen binäärisen evidentialisen järjestelmän kielissä muita epäsuoran tiedonsaannin muotoja, mikä nostaa esiin kiinnostavan ongelman epäsuoran havainnoinnin muotojen semantiikasta, sillä usein binäärisissä systeemeissä suoran havainnoinnin muotoihin liittyy myös varmuuden sävy informaatiolähteestä huolimatta ja epäsuoruuden muotoihin taas epävarmuuden ilmaus. Toisten referoiminen tulkitaan keskusteluissa kuitenkin siten, että puhuja tietää jo totuuden kuultuaan siitä muilta, joten reportatiivisuuteen ei liity samanlaista lähteen oikein tulkittamisen haastettavuutta kuin esimerkiksi näkyvien johtolankojen avulla päättelyyn, sillä kuulija ei voi päästä näkemään tilannetta, jossa tieto vaihtoi omistajaa. Tietenkin epäluotettavaksi tiedettyyn ihmiseen viittaaminen antaa kuulijalle luvan haastaa tiedon, mutta tämä ei ole lähtökohtaisesti reportatiivisen näkökannan tehtävä. (Mushin 2001: 69–74.)

Faktuaali ja imaginatiivi eroavat edellä mainituista näkökannoista siinä, että niissä viittaus informaatiolähteeseen ei ole olennaista tiedon luonteen takia. Faktuaalissa puhuja irrottaa itsensä kertomastaan korostaen näin tiedon yleissivistykseen kuuluvaa tai itsestään selvää luonnetta (*Juhannusta vietetään kesäkuussa*). Kulttuuristen tietojen kyseenalaistaminen on epänormaalia, mutta toisaalta faktuaalia voidaan käyttää myös ei-konventionaalistuneiden tietojen kertomiseen, jos halutaan korostaa varmuutta (*Huomenna on bileet*), mutta tällaisissa tilanteissa väite voidaan haastaa joko

paremmalla tiedolla (*Kuulin niiden peruuntuneen*) tai kysymällä lisätietoa asiasta, joka ei ole vielä julkista tietoa (*Miten niin? Mistä tiedät?*). (Mushin 2001: 74–76.)

Imaginatiivissä taas on kyse kaikista niistä muotokeinoista, joita käytetään puhuttaessa fiktiivisestä maailmasta, joka kuulijan neuvotaan ottamaan satuna, jota ei tarvitse kyseenalaistaa. Toisaalta imaginatiivillä voi myös tarinallistaa todellisen tapahtuman ja ottaa näin etäisyyttä siihen. Myöskään imaginatiivisesta näkökannasta esitettyjä ilmauksia ei ole tapana haastaa. Imaginatiivi eroaa muista näkökannoista siten, että missään kielessä ei ole kielenainesta, jonka ensisijainen merkitys olisi fiktiivisen tapahtumaympäristön kuvaus. Kielet siis eroavat runsaasti siinä, minkä evidentialisen muodon sivumerkitykseksi imaginatiivisuus on konventionaalistunut. Fiktiivisyys voidaan toki osoittaa myös leksikaalisilla ilmauksilla, joilla on kulttuurissa tunnettu merkitys (kuten suomalaisten satujen aloituslauseella *Olipa kerran...*). (Mushin 2001: 76–79.)

Myös turkkilaiskielten perfektiivistä, eli lähteiden käyttämää terminologiaa mukaillen post-terminaalista, alkuperää olevien evidentialisten muotojen pragmatiikkaa tutkinut Johanson (2000a ja 2018) korostaa muotojen käytön riippuvan vain osittain informaatiolähteestä. Hänen evidentialisuuden sijasta käyttämänsä ”indirektiivisyyden” käsite sisältää myös kognitiivisen ja episteemisen aspektin, joka painottaa puhujan ajatusten tilaa ja muutosta havainnoinnin jälkeen (Johanson 2000a: 61; 2018: 519–520). Tähän liittyvät esimerkiksi odotuksenmukaisuuden ja episteemisen varmuuden ilmiöt, joita käsittelemme enemmän seuraavassa luvussa. Tällainen pragmaattinen järjestelmä voi tosin myöhemmin kieliopillistua semanttiseksi systeemiksi.

3. MARIN JA TŠUVASSIN MENNEEN AJAN TEMPUKSET

Tämä luku sisältää tiivistelmän marin ja tšuvassin menneen ajan tempussysteemien rakenteesta sekä niiden kuvauksista aiemmassa tutkimuksessa. Lisäksi pohdin marin kohdalla kielioppien kuvausten ristiriitaisuuksia ja riittämättömyyksiä, joihin pyrin löytämään valaisua aineistoni perusteella.

3.1. Marin ja tšuvassin menneen ajan tempusparadigmoista

Nykyisten marin kirjakielten aikamuotosysteemeissä on molemmissa kolme yksinkertaista perustempusta. Nämä ovat preesens, jota käytetään myös futuurin ilmaisemisessa, sekä kaksi menneen ajan tempusta eli niin kutsutut I ja II preteriti. Lisäksi marissa on neljä kappaletta niin sanottuja perifrastisia tai liittomuotoisia menneen ajan tempuksia. Näitä ovat I liittoimperfekti ja liittoperfekti sekä II liittoimperfekti ja liittoperfekti. Jako I- ja II-tyypin aikamuotoihin on semanttinen, ja perustuu pääosin välittömän ja välillisen havainnoinnin eroon (esim. Alhoniemi 2010: 121–122). Tšuvassissa yksinkertaisia tempuksia on neljä: preesens, joka ilmaisee myös varmaa futuuria, futuuri, joka ilmaisee epävarmaa tulevaa aikaa, sekä kaksi menneen ajan tempusta, preteriti ja perfekti. Näiden eroksi mainitaan useimmissa kieliopin kuvauksissa (esim. Ašmarin 1923; Clark 1998: 444–445; Krueger 1961: 145, 153; Landmann 2014: 60–62) evidentialisuus siten, että preteriti ilmaisee suoraa havainnointia ja perfekti epäsuoraa. Lisäksi tšuvassissa on kolme yhdistelmäperäistä menneen ajan muotoa, joihin kuuluvat imperfekti, päättymättömän tekemisen pluskvamperfekti sekä päättyneen tekemisen pluskvamperfekti. Näistä kaksi ensimmäistä kuvataan suoran havainnoinnin tempuksiksi (esim. Jegorov 1957: 200–201, 198; Krueger 1961: 149), kun taas viimeistä voidaan käyttää myös epäsuoran havainnoinnin konteksteissa (Jegorov 1957: 200).

Marin havainnoinnin laadun ilmaisemisen järjestelmänä katsotaan syntyneen uudelleenanalyysinä tempusjärjestelmästä siten, että aikamuotoja on alun perin käytetty evidentialisena strategiana, joka myöhemmin on kieliopillistunut itsenäisemmäksi ilmiöksi. Muissa uralilaisissa kielissä käytetään useita erilaisia tapoja

informaatiolähteen koodaamiseen, joten minään yhteisenä kantakielen tasoisena ilmiönä evidentialisuutta ei siis voi pitää. Nykyisten uralilaisten kielten erot selittyvät parhaiten erilaisten kielikontaktien avulla. (Skribnik–Kehayov 2018: 532, 536; 553.) Marin tapauksessa kyse on siis turkkilaiskielistä, joiden varhaisempiin muotoihin taas näyttää palautuvan ainakin jonkinlainen havainnoinnin epäsuoruuden kategoria, sillä kaikki nykyturkkilaiskielet jakavat toistensa kanssa yhteisiä tätä merkitystä kuvaavia päätteitä (Johanson 1998: 45; 2018). Sekä marissa että tšuvassissa menneen ajan tempusparadigmoissa tällainen informaatio on myös koodattu useisiin aikamuotoihin, mikä osoittaa merkinnän saaneen kielissä niin keskeisen aseman, että se ei ole jäänyt vain kahden yksinkertaisen aikamuodon merkitykseksi, vaan se on laajennettu koko tempusjärjestelmiä määrittäväksi semanttiseksi tekijäksi.

3.2. Marin ja tšuvassin menneen ajan tempusten kuvaus kieliopissa

Luvussa 2 esittelin evidentialisuuden käsitettä ja teoriaa yleisesti, minkä perusteella marin ja tšuvassin evidentialiset järjestelmät voidaan sijoittaa typologiseen kontekstiin. Molemmat kuuluvat kahden evidentialisen muodon kieliin, joissa erotetaan vain kahdenlaisia informaatiolähteitä, suoria ja epäsuoria ilman tarkennuksia näiden parametrien sisällä. Muodot ovat fuusioituneita tempuksen kanssa, eli evidentialisen eron voi tehdä ainoastaan menneessä ajassa. Kuten alla osoitan, evidentialisuuden lisäksi muodoilla on monenlaisia muita risteäviä ei-spatiaalisia merkityksiä, joiden keskinäisiä suhteita kieliopit eivät ole täysin pystyneet selvittämään. Lisäksi molemmissa epäsuoruuden muodolla on konventionaalistunutta käyttöä tekstilajien mukaan. Tässä luvussa esitän yksityiskohtaisemman katsauksen marin ja tšuvassin menneen ajan tempusten merkitysten ja käytön tähänastisiin kuvauksiin kieliopissa ja pohdin, mikä niissä tulee selitetyksi ja mikä jää selittämättä.

3.2.1. Marin menneen ajan tempusten kuvauksia

Marin menneen ajan tempusten järjestelmien kuvaus on yleensä kielikohtaista eli jompaankumpaan kirjakieleen keskittynyttä. Yhtenä kieliä käsittelevät vain Alhoniemi

(2010). Niittymarin tempussysteemin tärkeimmät yleiskuvaukset ovat *Современный марийский язык. Морфология* eli SMJa (1961), Z. V. Utšajevin (1985) kielioppi sekä Diane Nelsonin ja Elena Vedernikovan (2017) sekä jo mainittujen Skribnikin ja Kehayovin (2018) esitykset niittymarin evidentialisuudesta. Vuorimarin tärkein kielioppi on A. A. Savatkovan (2002). Lisäksi F. V. Golosov ja A. A. Kozlov (2018) käsittelevät artikkelissaan viittaushetken roolia vuorimarin menneen ajan muotojen järjestelmässä. Eri esitykset käyttävät aikamuodoista hyvinkin erilaisia nimiä, mutta tässä tutkimuksessa käytössä ovat Alhoniemen (2010) nimitykset preteriti, liittoimperfekti ja liittoperfekti, jotka jaetaan I ja II tyyppeihin.

I preteriti kuvataan Alhoniemen (2010: 121) kieliopissa yksiselitteisesti suoran kerronnan ja tapahtuman välittömän havainnoinnin tempukseksi. Samoin tempusta kuvailee myös Eeva Kangasmaa-Minn (1959: kappale 10), jonka mukaan I preteriti ei esiinny lähes lainkaan epäsuoran kerronnan konteksteissa. Ristiriitainen väite tähän verrattuna on Nelsonin ja Vedernikovan (2017: dia 24) tulos, jonka mukaan myös I preteritiä esiintyy epäsuoran tiedonsaannin (tässä tapauksessa kuulopuheen) konteksteissa, mikäli kyseessä on ajallinen läheisyys. Tosin tässä tapauksessa II preteriti on silti yleisempi tempus. Muiden ei-spatiaalisten ilmiöiden kuvausta löytyy lähinnä Venäjällä julkaistusta kirjallisuudesta. SMJa (1961: 184) kertoo muodon merkityksiksi silminnäkijyyden ja osallistumisen ohelle myös tapahtuman tunnettuuden merkitsemisen sekä modaalisuuden alaan kuuluvan todennäköisyyden koodaamisen. Utšajev (1985: 45) ei ota kantaa havainnointitapaan, vaan kuvaa niittymarin I preteritin ilmaisevan puhujan selvästi tuntemaa tapahtumaa. Tempusta käytetään lisäksi sellaisten tekojen kuvaamiseen, jotka tapahtuivat puhehetken välittömässä ajallisessa läheisyydessä (SMJa 1961: 184; Utšajev 1985: 45). Skribnik ja Kehayov (2018: 537) antavat niittymarin I preteritille lisäksi perfektiivisen aspektuaalisuuden merkityksen, ja samoin Utšajev (1985: 45) kirjoittaa muodon merkitsevän nopeaa, lyhytkestoista ja päättyntä tapahtumaa. Edelleen hän esittää I preteritin olevan käytössä, kun kuvataan peräkkäisiä tapahtumia ja asiaintilan kehittymistä niiden avulla. Kertovaan tekstiin liittyen myös SMJa (1961: 184) kuvaa I preteritin lisäävää kerronnan elävyyttä ja selvyyttä antamatta kuitenkaan tarkempia esimerkkejä aiheesta. Vuorimarin I preteriti esitetään ilmiselvästi tapahtuneiden eli puhujan itse suorittamien tai havainnoimien tekojen tempukseksi ilman kannanottoa ei-evidentialisiin merkityksiin (Savatkova 2002: 200).

Myös marin muita niin sanottuja I-tyyppin menneitä aikamuotoja, I liittoperfektiiä ja I liittoperfektiiä, kuvaillaan sekä havainnoinnin laadun että muiden ei-spatiaalisten seikkojen perusteella. Sekä Alhoniemi (2010: 121) että SMJa (1961: 191) kirjoittavat I liittoperfektin kuvaavan menneessä tapahtunutta rajaamatonta eli jatkuvaa, pitkäkestoista tai toistuvaa tekemistä, joka havainnoidaan suoraan. Utšajev (1985: 49) kuvaa muodon I preteritin tavoin liittyvän puhujan selvään muistikuvaan ja tapahtuman hyvään tuntemukseen ilman kannanottoa itse havainnoinnin tapaan. Vuorimarin I liittoperfektii kuvataan niin ikään pitkäkestoisen, rajaamattoman ja puhujan itse havainnoiman teon tempukseksi (Savatkova 2002: 204). I liittoperfektit puolestaan selitetään aika-akselilla pluskvamperfektiiiviksi eli jotain toista tapahtumaa edeltäviksi tapahtumiksi, jotka niin ikään kuvaavat itse koettua (Alhoniemi 2010: 122; SMJa 1961: 194–195) tai hyvin tunnettua (Utšajev 1985: 53) tekemistä. Kuitenkin niittymarin muodolla on myös ei-pluskvamperfektiiivistä käyttöä ajallisesti kaukaisen, mutta puhehetken kannalta relevantin tapahtuman kuvaamisessa (Utšajev 1985: 53). Tähän liittyy myös Nelsonin ja Vedernikovan (2017: dia 24) tulos I liittoperfektin kyvystä merkitä ajallisesti kaukaista epäsuoraa tietoa (tässä tapauksessa kuulopuhetta), joka ei ole relatiivisessa suhteessa mihinkään muuhun tapahtumaan. Savatkovan (2002: 206) kuvaus vuorimarin I liittoperfektistä taas ei yllättäen sisällä minkäänlaista viittausta evidentialisuuteen. Ainoa merkitys selitetään pluskvamperfektiiiviseksi. Alhoniemellä (2010: 122) suora informaatiolähde on vuorimarin tempuksen merkitys. Liittomuodoilla on myös modaalinen konditionaalisuuden merkitys, mutta en käsittele sitä tässä työssä, sillä kyseinen käyttö on modaalinen strategia, jolla korvataan produktiivisen konditionaalimoduksen puuttumista.

Marin kuudesta menneen ajan tempuksesta kolmen määrittelyssä on siis mukana puhujan oman havainnoinnin ilmaiseminen. Kaikilla kyseisillä muodoilla on myös aspektotemporaalista käyttöä. Yksinkertaisella I preteritillä esitetään olevan lisäksi reaalisuuteen, narratioon ja tyyliin liittyviä funktioita. Aineistolukuni keskittyy juuri näiden eri merkitysten yhdistelymahdollisuuksien selvittämiseen.

Marin niin sanotuista tyyppin II menneen ajan tempuksista pisimmin kuvataan II-preteritiä. Alhoniemi (2010: 121) toteaa sen olevan vain epäsuoran kerronnan, päättelyn ja välillisen havainnoinnin tempus, mutta muut lähteet määrittelevät muodolle useita evidentialisia, aspektuaalisia, temporaalisia ja kulttuurillisia funktioita. Ensimmäinen

marin II preteritin merkitys on nykyhetkessä vaikuttavan tuloksen kuvaaminen (SMJa 1961: 186–189; Utšajev 1985: 47; Skribnik–Kehayov 2018: 537; vuorimarista Savatkova 2002: 201). Tällaiselle resultatiiviselle merkitykselle SMJa (1961: 187–188) jaottelee niittymarissa vielä kahtalaista käyttöä sen mukaan, mikä on muodon viittaushetki. Niin sanotussa suorassa tai indikatiivisessa käytössä aikamuodon edeltävä merkitys muodostuu suhteessa nyky- eli puhehetkeen, kun taas epäsuorassa eli relatiivisessa käytössä muodon kuvaama mennyt aika ei ole suhteessa nykyhetkeen vaan johonkin toiseen aikaan. II preteritin suora käyttö edustuu esimerkiksi puheessa ja konventionaalistuneena lehtiteksteissä, kun kuvataan tapahtumia, jotka ajallisesti konkreettisesti edelsivät nykyhetkeä. Epäsuoraa resultatiivisuutta esiintyy kaunokirjallisissa, narratiivisissa tekstilajeissa, joissa tapahtumia suhteutetaan toisiinsa juonen selvyuden kannalta. Tätä havainnollistaa esimerkki (b), jossa mennyt tapahtuma suhteutetaan toiseen aika-akselilla sijaitsevaan tapahtumaan, joka samalla toimii relatiivisen tapahtuman selitteenä, ei vain edeltäjänä (tarkemmista määrittelyistä ks. luku 4.1.1.3. relatiivisen temporaalisuuden merkinnästä).

(b) *Радио ыштыме деч вара Чодранур лудмо нөртъиш*
radio tehdä.PRTC.PASS jälkeen Тšodranur lukea.PRTC.PASS talo.ILL
калык поснак шуко коштеи: Куқшенер гычат
kansa erityisesti.ENC paljon käydä.PRS.3SG Kukšenger PO.SEP.ENC
погынен толыт. Теве тачат нөръенже,
kerääntyä.CONV.INSTR tulla.PRS.3PL tässä tänään.ENC mies.3SG
јдрамашыже, рвезе-влакышт нөрт тич погыненыт.
nainen.3SG nuori.PL.3PL talo täynnä kerääntyä.PST2.3PL
‘Radion saamisen jälkeen Тšodranurin lukutuvassa käy erityisen paljon väkeä: ihmisiä saapuu jopa Kukšengerista. Taas tänäänkin tupa oli täyttynyt miehistä, naisista ja nuorista.’ (SMJa 1961: 187)

Resultatiivisuuden lisäksi SMJa (1961: 188) ja Utšajev (1985: 48) ja vuorimarista Savatkova (2002: 201) mainitsevat ei-silminnäkiyyden ilmaisemisen yhtenä marin II preteritin tehtävistä. Jälkimmäinen esittää myös tapahtuman epäselvyyden tai unohtuneisuuden olevan syitä II preteritin käytölle. Skribnik ja Kehayov (2018: 537) kirjoittavat II preteritin päämerkityksen olevan nykyisin ei-ensikäden tiedon merkitseminen, vaikka muodon käyttöä ”saattaa kuitenkin havaita suoran tiedonsaannin konteksteissa”. II preteritin käytön suoran tiedonsaannin konteksteissa mainitsee myös Kangasmaa-Minn (1959: kappale 10). Kaikkiin II-tyypin tempuksiin liittyy myös

miratiivinen laajentuma, eli niitä käytetään tiedon ollessa yllätyksellistä. Samoin kaikkiin II-tyypin muotoihin mainitaan liittyvän niin kutsuttu ”ensimmäisen persoonan efekti” eli kontrolloimattomuuden merkitys tekijän ollessa ensimmäisessä persoonassa (Skribnik–Kehayov 2018: 537, 539).

Lisäksi II preteritillä on myös temporaalista käyttöä kauan sitten tapahtuneiden ilmiöiden kuvaajana (SMJa 1961: 188; Utšajev 1985: 48). Aspektuaalisena piirteenä muodolla on imperfektiivisyyden, keskeneräisyyden ja pitkäkestoisuuden merkitys, ja näin ollen se asettuu jatkumattomuutta, loppuunsaattamista ja lyhytkestoisuutta kuvaavan I preteritin vastapuoleksi (SMJa 1961: 188–189; Utšajev 1985: 47). Kontinuaatiivisuuden ja habituatiivisuuden eli imperfektiivisyyden sekä teon pitkäkestoisuuden toteavat myös Skribnik ja Kehayov (2018: 537). Toisaalta Kangasmaa-Minn (1959: kappale 10) huomauttaa, ettei aspektuaalisuuden avulla voi erottaa toisistaan I ja II preteritiä, sillä ”molempia tempuksia käytetään ilmaisemaan sekä päättymätöntä että päättynyttä tekemistä” eikä II preteritin käyttö rajoitu vain ajallisesti kaukaisten tai kuvailunäkökulman suhteen päätyneiden eli Johansonian mukailten post-terminaalisten tilanteiden kuvailuun. Samoin Nelson ja Vedernikova (2017: dia 17) toteavat, että sekä I että II preteriti voivat kuvata tekoa, jolla on puhehetkellä vaikuttava tulos. Tätä havainnollistaa niittymarinkielinen esimerkkipari (c):

(c) <i>Mary tol’o</i>	(<i>vele</i>)	<i>Mary tol-yn</i>	*(<i>vele</i>)
Mary tulla-PST1.3SG	(juuri)	Mary tulla-PST2.3SG	(juuri)
’Mary tuli (ja on yhä täällä)’		’Mary on juuri tullut’	(Nelson–Vedernikova 2017: dia 17; suomennokset omiani)

Esimerkissä kumpikin tempus kuvaa tulosta, mutta eri näkökulmasta. I preteriti korostaa ajallista läheisyyttä, mutta nykyhetkessä jatkuvaa ja vaikuttavaa tulosta voi alleviivata temporaalisella adverbilla ’juuri’. II preteriti taas painottaa tuloksen avulla tulemistä faktana, eikä lauseessa silloin voida käyttää temporaalisuuteen viittaavia elementtejä. (Nelson–Vedernikova 2017: dia 17.)

Kertovassa tekstissä niittymarin II preteriti kuvaa tapahtumien samanaikaisuutta siinä, missä I preteriti on peräkkäisyyden ilmaisin (Utšajev 1985: 48). Viimeisenä II

preteritillä on kulttuurisia konventionaalistumia suullisten satujen tempuksena (SMJa 1961: 188).

II-tyypin liittotempusten käyttö vastaa suurilta osin I-tyypin liittotempusten käyttöä sillä erolla, että näillä muodoilla on epäsuoran havainnoinnin merkitys. Edes Nelson ja Vedernikova (2017: dia 24) eivät esitä II liittoperfektille suoran havainnoinnin merkityksiä. II liittoimperfekti kuvaa välillisesti havainnoitua rajoittamatonta, pitkäkestoista tai keskeneräistä tekemistä, kun taas II liittoperfektin kuvaama tapahtuma edeltää diskurssissa toista tapahtumaa. (Alhoniemi 2010: 122; SMJa 1961: 191–193, 195–197; Utšajev 1985: 51–52, 55.) II liittoperfektillä on I tyypin vastinparinsa tapaisesti myös ei-relatiivinen, ajallisen kaukaisuuden funktio. Siihen saattaa liittyä myös puhehetken yhdistyvä resultatiivinen tulkinta, joka voisi tulkita miratiivisuudeksi, sillä siinä aiemman asiointilan oikea laita selviää puhujalle vasta puhehetkellä. (Utšajev 1985: 55.)

Vuorimarin menneen ajan tempusten työnjakoa käsittelevässä artikkelissaan Golosov ja Kozlov (2018) esittävät, että evidentialisuuden sijasta aikamuotoja erottavat lähinnä viittaussuhteet. Viittaussuhteiden näkökulmasta on olennaista, kuuluuko lausuma narraatioon vai dialogiin. Narraatio on yhden ja saman kertojan kuvailua, jossa tapahtumia kuvataan synkronisesti, eli kuulija ikään kuin siirretään tapahtuma-aikaan ja -paikkaan, jossa hän on havainnoitsijana samassa kokijan roolissa kuin kertoja. Dialogi taas tulkitaan retrospektiivisesti eli siinä puhuja kertoo menneistä tapahtumista, joihin ei samaistuta kuin niitä eletäisiin taas uudestaan. Aikamuotoihin viitashetki liittyy siten, että II preteriti ohella myös yleisesti ajallisen läheisyyden ilmaisimena toimiva I preteriti on mahdollinen vanhoista tapahtumista kertovassa narratiossa, sillä tällöin sen temporaaliset ominaisuudet neutralisoituvat ja siitä tulee synkronisesti tulkittava aines, jonka tehtävä on kuvata peräkkäisiä tapahtumia. Dialogissa taas temporaaliset suhteet määrittävät tempusvalintaa, eli I preteriti ilmaisee läheisen ja II preteriti kaukaisen tapahtuman. (Golosov–Kozlov 2018: 168–188.) Tämä huomio on olennainen myös aineistoni käsittelyssä, mutta sen sijaan artikkelin (Golosov–Kozlov 2018: 169–170) väitettä I preteritin kyvystä esiintyä resultatiivisena, reportatiivisena sekä päättelyn tempuksena aineistoni ei tue millään tavalla. Toisaalta kaikki artikkelin epäsuoran tiedonsaannin esimerkit ovat ajallisesti läheisiä ja sisältävät jonkin epäsuoruutta ilmaisevan lekseemin (”puhuvat”, ”varmaankin”), mikä saattaa neutralisoida itse

tempuksen merkityksen. Itse asiassa niittymarista esitetään modaalis-evidentiaalisten parenteesien (kuten ”sanotaan” ja ”aivan kuin”) olevan niin vahvoja informaatiolähteen merkitsimiä, että niiden kanssa ei voi käyttää epäsuoruuteen yhdistyvää II preteritiä, vaan ne suosivat I preteritiä, joka on tällöin evidentiaalisesti neutraali (Nelson–Vedernikova 2017: diat 32–33). Vuorimarin I preteriti ei kuitenkaan aineistoni valossa ole evidentiaalisesti aivan niin monikäyttöinen, kuin Golosov ja Kozlov (2018: 169–170) esittävät.

Informaatiolähteen merkitys marin aikamuotovalinnassa ei lähteiden mukaan ole täysin järjestelmällistä. Ensinnäkään tempussysteemi ei ole havainnoinnin suhteen täysin binäärinen, sillä I tyyppin aikamuotoihin voi liittyä epäsuoran tiedonsaannin merkitystä, ja II preteriti voi esiintyä myös suoran havainnoinnin konteksteissa. Tässä mielessä olennainen kysymys on, ovatko muodot jossain määrin evidentiaalisesti neutraaleja. Toisekseen kumpaakin yksinkertaista aikamuotoa tunnutaan käytettävän sellaisin tavoin, joissa evidentiaalisuus ei ole relevantti kategoria. Tällaisia ovat ajallinen etäisyys ja kertovien tekstilajien juonenrakennus, joissa sekä I että II preteritille on varattu päinvastaiset roolit. I preteriti kuvaa läheisiä ja juonessa peräkkäisiä tapahtumia, kun taas II preteriti merkitsee kaukaisia ja juonessa samanaikaisia tapahtumia. Aineistoluvussa selvitän, onko näillä funktioilla minkäänlaista yhteyttä evidentiaalisuuteen.

Marin informaatiolähdettä koodaavien verbimuotojen yhteydessä aspektin ja evidentiaalisuuden suhde on erityisen kiinnostava, sillä siihen tuntu kirjallisuuden perusteella sisältyvän paikoin epäselvyyksiä. Erityisen polyseeminen II preteriti on kirjallisuuden perusteella toisaalta resultatiivinen ja toisaalta imperfektiivinen. Resultatiiviset muodot ovat Johansonin (2000b: 28–30) mukaan voimakkaasti post-terminaalaisia, kun taas imperfektiivisyys korreloi usein prosessin kehittymisen huomioivan intraterminaalisen näkökulman kanssa. Johansonin tutkimuksia seuraten tiedonsaannin välillisyyden pitäisi liittyä voimakkaasti fokaalisiin post-terminaaleihin, mutta marin yleisimpään välillisen tiedonsaannin muotoon kuvailtuun II preteritiin liittyy kirjallisuuden perusteella yhtä voimakkaasti muitakin terminaalisuuden lajeja. Skribnikin ja Kehayovin (2018: 537) jako perfektiiviseen I preteritiin ja resultatiivis-imperfektiiviseen II preteritiin antaa olettaa, että II preteriti hallitsee ikään kuin molempia terminaalisuuden ääripäitä voimakkaasti fokaalisesta post-terminaalisuudesta

voimakkaasti fokaaliseen intraterminaalisuuteen, kun taas I preteriti asettuisi tässä työnjaossa jonkinlaiseksi välitilan merkitsijäksi. Näiden ristiriitaisuuksien syihin etsin vastauksia aineiston käsittelyssä ja vertailen tuloksia tšuvassin kuvauksiin.

Aspektierojen lisäksi marin tempuksilla on elävyyden ja selkeyden korostamisen kaltaisia pragmaattisia sekä tekstilajin merkitsemisen kaltaisia kulttuurisia tehtäviä. I preteritin selkeyttämiskäytännön suhde informaatiolähteeseen on keskeisiä kysymyksiä teorialuvussani. Samoin selvitän II preteritiin liittyviä suoran havainnoinnin konteksteja sekä ensimmäisten persoonien tapauksia, joissa ei ole kyse kontrollin puutteesta. Tällaiset muodot olisivat ristiriidassa järjestelmän mahdollisen evidentialisen perusluonteen kanssa.

Marin modustaivutuksessa vain desideratiivia voidaan taivuttaa yhtä useammassa menneen ajan muodossa. Jako noudattelee indikaatiivin informaatiolähde-eroa, sillä I liittoimperfektin desideratiivi ilmaisee välittömään havainnointiin perustuvaa halua ja II liittoimperfektin desideratiivi puolestaan päättelyyn tai muuhun välilliseen havainnointiin pohjautuvaa tietoa haluamisesta (Alhoniemi 2010: 127–128). Vuorimarin konditionaalilla on vain yksi menneen ajan tempus, joten se on evidentialisesti neutraali. Imperatiivilla taas ei ole menneen ajan taivutusta lainkaan. Myöskään infiniittisissä yhdyslauseen osissa ei ole mahdollista evidentialisiin eroihin rakenteen tasolla. Lauseissa, joissa ei rakenteellisista syistä voi esiintyä tempuseroja, käytetään usein parenteettista verbiä *man-* 'sanoa' korostamassa tiedon välillisyyttä. (Skribnik–Kehayov 2018: 539.)

3.2.2. Tšuvassin menneen ajan tempusten kuvauksia

Kaikkien tšuvassin kirjakielen viiden menneen ajan tempuksen käyttöä kuvailee kattavimmin Ašmarin (1923). Esitän hänen tuloksensa ja lopuksi pohdin Johansonin (2018) käyttämän turkkilaiskielten epäsuoruuden käsitteen soveltumista tšuvassin järjestelmän hahmottamiseen.

Tšuvassin preteritin ensisijainen tehtävä on kuvata tapahtumaa, jonka puhuja on itse nähnyt tai suorittanut ja jonka hän edentää muille elävästi, selvästi ja omaa tietoista

rooliaan korostaen. Toisaalta preteritiä käytetään myös, kun kerrotaan tapahtumista, joita ei itse ole nähty, mutta joista puhujalla on kuitenkin täysi varmuus ja joiden kertomiseen puhujalla on erityinen intressi. Esimerkiksi historialliset tosiasiat esitetään usein tällä tavalla. Näissä tilanteissa puhuja voi käyttää erilaisia parenteeseja rajatakseen varmuuttaan. Preteritiä voi edelleen käyttää myös muilta kuullun tiedon kertomiseen, mutta tällöin informaation välillisyyttä kuitenkin korostetaan usein verbillä *mem-*, 'puhua'. Muodolla on myös sellaisten jo päättyneiden tapahtumien kuvaamisen merkitys, jotka puhuja havaitsee vasta niiden päätyttyä mutta joiden tilasta hän on jo osannut tehdä oletuksia ja joiden toteutumista hän on jo odottanut. Tähän liittyy myös toistuvien ja kontekstissa tunnettujen tapahtumien seurausten kuvaaminen sekä tiivistäminen. Preteriti on myös kuulusteluiden tempus: sitä käytetään, kun halutaan kysymyksillä vahvistaa syytetyn syyllisyys. Puhujan harkinta tulee esiin niissä kielteisissä merkityksissä, joissa preteritin käyttöä motivoi halu kieltää sellaiset tunnetut tapahtumat, joita puhuja ei nähnyt tietyllä määrättyllä hetkellä ja jotka hän mieltää tapahtumattomiksi tai joita hän ei nähnyt, vaikka toivoi tai odotti. Näissä puhuja siis asettaa vastakkain tapahtuneen toden ja oman oletetun epätotensa. (Ašmarin 1923: 185–204.) Jegorov (1957: 192–193) lisää muodon ominaisuudeksi myös etupäässä perfektiivisyyden merkityksen, mikä noudattelee hänellä venäjän jakoa duratiiviseen ja iteratiiviseen aspektiin.

Tšuvassin preteritillä on siis monia funktioita, mutta yhteinen tekijä niiden kaikkien välillä näyttää olevan modaalinen halu reaalistaa näkemyksiään. Niillä siis esitetään asia totena, varmistetaan olettamuksen paikkansapitävyys tai vaihtoehtoisesti korostetaan tositapahtumaa epätoden olettamuksen kustannuksella. Myös kerronnan suoruus eli puhujan jatkuvan tietoisuuden tai asiointilan arvioimiselle omistautumisen ilmaiseminen kuuluu kaikkiin preteritin tehtäviin. Puhdas evidentialisuus ei siis vaikuta olevan tempuksen ydinaluetta, vaikka yksinkertaisissa konteksteissa sillä voikin ilmaista havainnoinnin välittömyyttä.

Käytöltään hieman preteritiä muistuttava tempus on tšuvassin imperfekti. Jos ei huomioida tekemisen sijoittumista aika-akselille, imperfektillä on Jegorovin (1957: 200–201) mukaan paljon yhteistä preesensin kanssa: molemmat kuvaavat määrittelemätöntä, pitkäkestoista tai toistuvaa tekemistä, preesens nykyhetkessä ja imperfekti menneessä. Hänen mukaansa toistuminen on joko ollut puhujan silmin

havainnoimaa tai ainakin erittäin säännöllistä, päivittäin ja vuosittain toistuvaa. Joskus imperfekti kuvaa myös pitkäkestoisuutta tai yhtäaikaisuutta jonkin toisen tapahtuman kanssa. Myös Ašmarin (1923: 207–210) painottaa tapahtumien toistumista itsestään selvästi ja puhujan katseen alla. Ajallinen määrittelemättömyys ja tapahtumien tiivistäminen on myös hänellä imperfektin tehtävä. Imperfekti kuvaa myös alkanutta mutta keskeytettyä tapahtumaa. Toisaalta imperfekti muistuttaa preteritiä siinä mielessä, että sekin voi kuvata elävästi välillisesti havainnoituja tai puhujan mielikuviin perustuvia tapahtumia. Tällöin selvyuden vuoksi voidaan käyttää puhumista tarkoittavaa verbiä *mem-*. Imperfektikin siis sopii osittain reaalistamisen käsitteen alle, vaikka sillä on myös preteritiä selvempi aspektuaalisuuden merkitys.

Kolmatta tšuvassin välittömän havainnoinnin tempusta, päättymättömän tekemisen pluskvamperfektiä, Ašmarin (1923: 204–207) kuvailee tyypillisen pluskvamperfektin kaltaiseksi eli sellaisen menneen tapahtuman kuvaajaksi, joka edeltää jotain toista tapahtumaa tai joka puhehetkellä on jo päättynyt tai ajallisesti kaukainen.

Tiedonvälityksen välittömyyteen Ašmarin ei ota lainkaan kantaa, mikä on ihmeellistä, sillä muut kieliopit ja oppikirjat, kuten esimerkiksi Jegorov (1957: 198) ja Krueger (1961: 149) esittävät sen olevan silminnäkijyyden tempus, mutta eivät anna juuri esimerkkejä väitteelle. Jegorov myös kirjoittaa kyseisen aikamuodon käytön olevan ”jokseenkin kuoleva ilmiö”, joka on käytössä vain joissain murteissa ja silloinkin vain myönteisessä taivutuksessa.

Tšuvassin välillisen havainnoinnin tempuksista ensimmäinen on perfekti, joka kuvaa tapahtumia, joita puhuja ei henkilökohtaisesti ole ollut todistamassa tai havaitsemassa. Kysymyslauseissa sitä käytetään, jos myöskään kysyjän puhekumppani ei ole ollut läsnä tilanteessa. Sitä käytetään kuitenkin myös silloin, kun puhuja on nähnyt referoimansa tapahtuman, mutta tutustunut sen yksityiskohtiin vasta jälkikäteen tai jos itse tapahtuma on jäänyt huomaamatta mutta siitä voidaan sanoa jotakin sen jättämien merkkien perusteella. Tällöin päähuomio ei ole itse tapahtuman kulussa, vaikka tapahtuma olisikin kulkenut puhujan silmien edessä, vaan pikemmin tapahtuman tuloksen, merkityksen tai tavoitteen vaikutuksessa asiantilaan. Resultatiivisena se myös korostaa lauseen tekijän osuutta tapahtumassa itse tapahtuman kulun kustannuksella eli painottaa sitä faktaa, että tekijä ylipäätään on suorittanut teon prosessin kuvaamisen sijaan. Samoin kysymyksissä se pyytää tietoa itse tapahtumaprosessin sijaan sen tarkoituksesta,

merkityksestä ja syistä. Perfekti valitaan tempukseksi myös silloin, kun puhuja kuvaa sellaista omaa tai muiden tekemää tekoa, jonka merkityksen nykyhetkelle hän ymmärtää vasta nyt. Se on myös epävarmuuden ilmaisin ja kuvaa tilanteita, joissa puhujan käsitys hänelle tutusta tilanteesta ei sovi yhteen tapahtuneen kanssa. Kyseiset funktiot kuuluvat miratiivisuuden alle. Perfekti kuvaa niin ikään sellaisia tapahtumia, joissa puhujan oma tietoisuuden tila on heikentynyt eikä hän muista varmuudella tapahtumien kulkua. Muodolla otetaan myös etäisyyttä tapahtumaan esimerkiksi osoittamalla tyytymättömyyttä, epäuskoa tai epäluottamusta. Perfekti myös vähentää kuvauksen elävyyttä. Se on lisäksi konventionaalistunut useisiin narratiivisiin tekstilajeihin, kuten kansansatuihin, faabeleihin ja sananlaskuihin joko kokonaan tai aloituslauseen muodoksi. (Ašmarin 1923: 212–228.) Havainnoinnin epäsuoruutta voidaan myös korostaa käyttämällä perfektin kanssa adverbia *měn* 'ilmeisesti' (Clark 1998: 445).

Tšuvassin perfektikään ei tunnu sopivan aikhenvaldilaiseen käsitykseen evidentialisuudesta, jonka ainoa tarkoitus on osoittaa informaatiolähdettä. Muodon käyttöä motivoi paremminkin halu ottaa etäisyyttä tapahtumaan tai korostaa puhujan kognitiivisen tilan muutosta esittämällä tapahtuman tuloksen antavan hänelle uutta tietoa aiemmin epäselvästä tapahtumasta. Perfekti on siis epäsuoremman ja epävarmemman kerronnan muoto kuin preteriti, joka vahvistaa puhujan omia näkemyksiä tai hyväksyy uuden faktan osaksi tämän kognitiota. Episteeminen jako vaikuttaisi ainakin kielioppien kuvausten perusteella olevan ainakin yhtä olennainen keino erottaa tšuvassin menneen ajan tempukset toisistaan kuin evidentialisuus, sillä kuten yllä on esitetty, preteritiä käytetään ei-silminnäkiijyydestä haluttaessa korostaa varmuutta tai faktuaalisuutta, ja perfektiiä taas voidaan käyttää, vaikka tapahtuma olisi kulkenut puhujan silmien edestä, mikäli tämä haluaa kiinnittää huomiota oman ajatusmaailmansa tai todellisen tilanteen tulosten väliseen eroon. Muodon puhtaasta aspektuaalisesta käytöstä on otettava selvää elävissä konteksteissa, vaikka Johanson (2018: 518) mainitseekin lyhyesti tšuvassin perfektin olevan post-terminaalinen muoto.

Päätyneen tekemisen pluskvamperfekti esitetään välillisen tiedon muodoksi Jegorovilla (1957: 200), mikäli muotoon liitetään 'olla'-verbin perfektimuoto *нылһă*, mutta Ašmarin (1923: 230) sen sijaan kirjoittaa sen kuvaavan sellaista menneen ajan tapahtumaa, jonka tulos on nähtävillä nykyhetkessä, mutta joka itsessään on jo lakannut vaikuttamasta voimallisesti. Puhuja voi olla myös itse tapahtuman silminnäkijä, mutta ainakin hän

havainnoi sen tulosta. Muoto voi korvata preteritin, jos tapahtuneesta on kulunut pitkä aika tai puhujalla on vain hämäriä todisteita niistä. Päättyneen tekemisen pluskvamperfektin käyttöön liittyy kuitenkin myös kontrastiivisuuden tarve, sillä sitä käytetään yhdylauseiden jälkiosana esittämässä aiemmalle toteamukselle vastakkaista näkemystä. Puhujan ei-silminnäkiijyys tulee suoraan esille vain kielteisissä muodoissa, jotka ilmaisevat tapahtuman tuloksen havainnointia itse tapahtuman kulun kustannuksella. Toisaalta kielteisessä taivutuksessa puhe voi olla myös suorasta havainnoinnista, mikäli kyseinen tapahtuma ei johtanut konkreettiseen lopputulokseen. (Ašmarin 1923: 230.) Päättyneen tekemisen pluskvamperfektillä vaikuttaa olevan siis hyvin monenlaisia funktioita, joita yhdistää lähinnä tapahtuman ajallinen kaukaisuus ja epäselvyys sekä tietynlainen resultatiivisuus.

Johansonin (2018) esitys turkkilaiskielten epäsuorista kategorioista ei kappaleessa 2.5. osoitetun mukaisesti pohjautu evidentialisuuden käsitteeseen, sillä tšuvassin verbikategoriat eivät ole täysin johdettavissa informaatiolähdettä ilmaisevista kategorioista. Kuten yllä luetellut kielioppien kuvaukset tšuvassin tempuksista osoittavat, tiedon esittäminen läheisenä tai etäisenä taikka todellisena tai epävarmana on olennainen osa työnjakoa eri aikamuotojen välillä. Preteriti vahvistaa puhujan aiemman käsityksen, mutta perfekti korostaa tiedon uutuutta tai epäodotuksenmukaisuutta puhujan mielessä, eli sillä on myös miratiivinen funktio. Vaikka tšuvassin preteritikin asettaa vastakkain oletuksen ja täyttyneen toden, näissä tapauksissa ei ole kyse tosiasian epäilystä vaan tarpeesta korostaa sen hyväksymistä omaksi näkökulmakseen. Tšuvassin perfektiä voi pitää muiden turkkilaiskielten kanssa yhteisen indirektiivisyyden manifestaationa, sillä se täyttää niin todellisuusarvoon liittyvän epävarmuuden ja epäilyn, kognitiivisen ja emotionaalisen etäisyyden, tiivistämisen kuin henkisen valmistautumattomuudenkin tehtävät (Johanson 2018: 519–520).

4. AINEISTON KÄSITTELY

Tässä luvussa käsittelen aineistonani olevan *Pavlik Morozov* -pienen romaanin niitty- ja vuorimarinkielisten käännösten menneen ajan tempuksia evidentialisuuden näkökulmasta eritellen muotoja toisaalta Johansonin (2000b) aspektotemporaalisen rakenteen sekä toisaalta Aikhenvaldin (2004) ja Mushinin (2001) semanttisten parametrien ja Johansonin (2000a; 2018) kognitiivisen näkökulman kannalta. Tämän jälkeen vertailen saatuja tuloksia tšuvassin menneen ajan tempusten kuvattuun käyttöön. Alaluku 4.1. keskittyy muotojen temporaaliseen ja aspektotemporaaliseen kontekstiin ja kykyyn järjestää diskurssia sekä selvittelee eri tempusten sisäistä työnjakoa pohtimalla, edustavatko tempukset tiukasti vain yhtä terminaalisuuden ja fokaalisuuden lajia vai onko järjestelmien sisällä intersektioita aspektotemporaalisuudessa. Evidentialisuuden kannalta tällä tavoin voidaan hahmotella tietyn tempuksen taipumusta esiintyä mahdollisesti myös sellaisissa terminaalisisissa ja fokaalisissa rooleissa, jotka eivät ole yhteydessä muodolle kirjallisuudessa hahmoteltuun evidentialiseen merkitykseen. Alaluku 4.2. puolestaan käsittelee Aikhenvaldin (2004: 63–64) kuutta semanttista parametria ja Mushinin (2001: 51–83) viittä episteemistä näkökantaa ja yhdistelee niitä Johansonin (2000a: 61, 2018: 519–520) indirektiivisen kognitiivisuuden merkityksiin eli selvittää eri tempusten keskinäistä työnjakoa informaatiolähteen näkökulmasta. Viimeisessä luvussa 4.3. vertailen marista tekemieni päätelmien mahdollisia eroja ja yhtäläisyyksiä tšuvassin tempusjärjestelmään.

Olenainen ero aineiston eri lauseiden välillä on niiden lausujassa. Osa lauseista on kaikkietävän kertojan suoraa kerrontaa, kun taas osa on vuoropuhelua, jossa henkilöt ovat itse äänessä. Tämä ero on määritelty myös Golosovin ja Kozlovin (2018) artikkelissa ja on toimiva myös niittymarin analyysissa. Lausuja vaikuttaa lauseiden tutkimusarvoon, sillä narraatiosta voi havainnoida tempusten tekstuaalisia ja diskurssin järjestämiseen liittyviä eroja, kun taas dialogista voi myös tutkia yksilön käyttämiä tapoja merkitä informaatiolähdettä. Täysin lausujan mukaan ei aineiston lauseita kuitenkaan voi erottaa, sillä välillä kertojan näkökulma on hyvin lähellä romaanin hahmojen henkilökohtaisia ajatuksia ja tunteita, jolloin esimerkiksi evidentialisia merkityksiä voi arvioida, ja toisaalta suora puhekin voi sisältää pitkiä monologeja, joissa diskurssin kannalta tärkeät aspektotemporaaliset ja tekstuaaliset erot ovat

näkyvissä. Pääsääntönä luvun 4.1. aineistossa esiintyy kuitenkin enemmän ei-evidentiaalista proosakerrontaa ja luvussa 4.2. taas havainnointitavan kannalta relevanttia vuoropuhelua. Toisin sanoen jokainen menneen ajan aikamuodon sisältävä lausuma ei ole evidentiaalisuuden kannalta relevantti, sillä informaatiolähteellä on merkitystä vain konkreettisten henkilöiden kognition sekä henkilöidenvälisen vuorovaikutuksen kannalta. Narraatiossa tempusvalintaa ohjaavat ei-evidentiaaliset seikat. Kaikessa analyysissä on siis lähdettävä liikkeelle kontekstista.

Esimerkkilauseet on numeroitu juoksevasti, mutta aineiston saman vastinlauseen niitty- ja vuorimarinkieliset variantit kuuluvat saman numeron alle. Ne erottaa toisistaan lyhenteiden *NM* (niittymari) ja *VM* (vuorimari) avulla. Käytän selvyuden vuoksi lyhenteitä silloinkin, kun esimerkki sisältää lauseen vain toisesta kieliaineistosta. Lauseen sijainti aineistossa näkyy suomenkielisen käännöksen perässä olevasta merkinnästä (esim. PM/MaE: 235), jossa PM on korpuksen lyhenne, MaE tarkoittaa niittymarinkielistä käännöstä ja MaW vuorimaria, ja viimeisenä on vastinvirkkeen numero. Kyseisten esimerkkien kannalta relevantit kielenaineokset eli menneen ajan tempukset on esimerkeissä lihavoitu. Koska tutkimukseni ei ole morfofonologinen, en ole erottanut glossauksessa taivutusaineiksia sanavartaloista. Suomennokset ovat peräisin paralleelitekstin suomenkielisestä versiosta (PM/Fin). Olen kuitenkin muokannut alkuperäisiä suomennoksia vapaasti, sillä ne eivät lauserakenteeltaan ja verbimuodoiltaan aina vastaa kunnolla marinkielisiä parejaan.

4.1. Tempusten ei-evidentiaaliset merkitykset

Tässä kappaleessa tarkastelun kohteena on aikamuotojen ei-evidentiaalinen vaihtelu. Aineistonani oleva kaunokirjallinen proosateksti sisältää tekstilajilleen tyypillisesti paljon kaikkietävän kertojan kerrontaa, joka lähtökohtaisesti ei sisällä vaihteluita informaation hankintatavoissa. Koska tällaisessa narraatiossa pintapuolisenkin luennan perusteella näyttää esiintyvän lähes yhtä paljon ja melko nopeasti vaihdellen sekä I että II tyyppin menneen ajan tempuksia, lienee selvää, ettei evidentiaalisuudella ole roolia narraatiossa. Tässä luvussa osoitan, kuinka lukuisat ei-spatiaalisen toimintaympäristön ja diskurssinjärjestämisen ilmiöt määrittelevät I ja II tyyppin tempusten työnjakoa.

Evidentiaalisuuden tutkimisessa ei-evidentiaalisten merkitysten esittely on välttämätöntä, sillä ne vaikuttavat tempusvalintaan myös dialogissa.

4.1.1. Temporaalisten ilmiöiden merkintä

Koska työni kohteena ovat aikamuodot, on käsittely loogisinta aloittaa niiden ensisijaisesta tehtävästä eli temporaalisuudesta. Kaikki kuusi käsiteltävänä olevaa muotoa ilmaisevat mennyttä aikaa, mutta kuitenkin myös itse menneeseen aikaan viittaavan temporaalisuuden sisältä voidaan erottaa useita tarkempia ryhmiä riippuen ajallisesta etäisyydestä ja ilmaisun absoluuttisuudesta tai relatiivisuudesta.

Luvun alussa käsittelen ajallisen etäisyyden vaikutusta tempusvalintaan. Tällainen etäisyys voidaan marissa jakaa kahteen ryhmään, läheiseen ja kaukaiseen. Ajallisella läheisyydellä tarkoitan tässä työssä kerrontahetken välittömässä temporaalisessa ja spatiaalisessa läheisyydessä tapahtunutta tekoa. Ajallisen etäisyyden lisäksi olennaista on siis myös kokonaisvaltaisen tapahtumaympäristön pysyminen ennallaan. Ajallinen kaukaisuus taas määrittyy juuri päinvastaisesti: tapahtuman ja kerrontahetken välillä tapahtumaympäristössä on muuttunut ratkaisevasti. Toki jako läheiseen ja kaukaiseen menneisyyteen on osassa lauseita epärelevantti, mikäli kyse on esimerkiksi kerrontahetkellä jatkuvasta ja yleisestä olotilasta. Näissä tapauksessa tempus määräytyy muiden kuin temporaalisten seikkojen perusteella.

Päähuomiona voi sanoa, että aineistossani sekä I että II preteriti esiintyvät sekä ajallisesti läheisen että ajallisesti kaukaisen tapahtuman merkinnässä, mutta eri ehdoin ja eri merkityksissä. Eri temporaalisissa ympäristöissä esiintyvät muodot saavat siis erilaisia painotuksia, joilla ilmaistaan muita ei-spatiaalisia merkityksiä, kuten aspektotemporaalisuutta ja modaalisuutta. Tämän vuoksi esimerkkien yhteydessä on paljon viittauksia muihin alalukuihin.

Luvun lopussa pohdin lyhyesti myös relatiivisen temporaalisuuden eli toisten tapahtumien ajalliseen sijaintiin suhteutettujen tapausten merkintää.

4.1.1.1. Ajallisen läheisyyden merkintä

Ajallisesti läheisen tapahtuman merkinnässä esiintyy sekä I että II preteritiä. Muotojen väliset erot eivät siis ole vain temporaalisia. Sen sijaan niillä on aspektotemporaalinen ero, joka liittyy erilaisiin korostuksiin tapahtuman sisäisen rakenteen ja havainnoimisen suhteen.

I preteritillä koodataan äskettäinen tapahtuma intraterminaalisisissa tapauksissa, kun ei ole tarvetta korostaa ainoastaan tapahtuman tuloksen havaitsemista ja sen pohjalta tehtyä päätelmää. Tällaista käyttöä havainnollistavat esimerkit (1) ja (2), joissa äänessäolija on itse nähnyt koko prosessin.

(1) NM – *Васлий изай, тиде Яшка, пиетым ужынат,*
Vasli setä tämä Jaška koira.2SG.ACC nähdä.CONV.INSTR.ENC
"Пуре" маньын, кычкыралe, - ойла⁴ Павел.
susi sanoa.CONV.INSTR huutaa.PST1.3SG puhua.PRS.3SG Pavel
' – Vasli-setä, Jaška kun huusi "susi" koiran nähdessään, Pavel sanoi. (PM/MaE: 41)

VM – *Васли біза, тиды Яшка сьігырал шындыш:*
Vasli setä tämä Jaška huutaa.CONV.INSTR laittaa.PST1.3SG
"Пурь!" - Павъл попа.
susi Pavõl puhua.PRS.3SG
' – Vasli-setä, Jaška kun huusi "susi", Pavõl sanoi. (PM/MaW: 41)

(2) NM – *Пакча гыч ошкыльо, пеш содор...*
kasvimaan PO.SEP kävellä.PST1.3SG todella nopeasti
'Meni kasvimaan poikki niin nopeasti...' (PM/MaE: 641)

VM – *Кавштавичы мычкы кеш, ниш пьісын*
kaalitarha PO.pitkin mennä.PST1.3SG todella nopea.ADV

⁴ Eräs marille tyypillinen menneen ajan merkitsemisen piirre on preesensin, niin sanotun *praesens historicumin*, käyttö menneestä puhuttaessa. Oman tutkimukseni sivuhuomiona totesin, että preesens voi kertovassa tekstissä korvata sekä imperfektiivisen, samanaikaisen taustan että perfektiivisen, lyhytkestoisen ja juonta kuljettavan menneen ajan ilmauksen (näistä ks. luku 4.1.3. kompositionaalisuudesta). Preesensin käyttö narratiossa ei kuitenkaan liity evidentialisuuteen, joten en käsittele sen käytön aspektuaalis-tyylillisiä syitä tässä työssä.

ашкеды...

kävellä.PST1.3SG

'Meni kaalitarhan poikki, käveli todella nopeasti...' (PM/MaW: 641)

Sen sijaan ajallisesti läheistä tapahtumaa merkitsevä II preteriti saa aikaan resultatiivisen (ks. luku 4.1.2.1. post-terminaalisuudesta) luennan ja korostaa näin ollen sitä, että itse tapahtumaprosessia ei havaittu vaan tieto perustuu tuloksen avulla päättelyyn. Kaikki resultatiivisuus ei kuitenkaan ole epäsuoraa evidentialisuutta, vaikka kaikki päättelyt ja oletukset ovatkin resultatiiveja, kuten myöhemmin osoitan, sillä myös esimerkiksi omat tietoiset teot voi tarvittaessa esittää tuloksen näkökulmasta. Esimerkki (4) on kaikkitietävän kertojan kerrontaa, mutta kuvaa tapahtumien aistijan havaintoa ja on siten verrannollinen henkilökohtaiseen ajatukseen.

(3) NM – *Изам* ***толын!***
isoveli.1SG tulla.PST2.3SG
'Veli tuli!' (PM/MaE: 158)

VM – *Бӱзам* ***толын!***
isoveli.1SG tulla.PST2.3SG
'Veli tuli!' (PM/MaW: 158)

(4) NM *Но Павел уке, тудо куржын утлен.*
mutta Pavel NEG.EXIST 3SG juosta.CONV.INSTR paeta.PST2.3SG
'Mutta Pavelia ei enää ole, hän on juossut pois.' (PM/MaE: 822)

VM *Но Павъл ужэ лăктын шӱлын.*
mutta Pavêl jo lähteä.CONV.INSTR piiloutua.PST2.3SG
'Mutta Pavêl on jo lähtenyt karkuun.' (PM/MaW: 822)

Hajontaa esiintyy sellaisissa lauseissa, joissa tapahtuma on ajallisesti läheinen, mutta spatiaalisesti erillään puheympäristöstä. Esimerkissä (5) kiven heittäminen on itse havainnoitu teko, mutta sen tapahtumapaikka on eri kuin kerrontapaikka. Niittymari käyttää II preteritiä korostaakseen ympäristön muutosta ja vuorimari I preteritiä selventääkseen ajallista läheisyyttä. Samoin esimerkeissä (6) ja (7) itse havaitut juoksemaan lähteminen ja lyöminen tapahtuivat äskettäin, mutta eri paikoissa. Myös näissä niittymarissa on II ja vuorimarissa I preteriti.

(5) NM – *Ўмбакем кў моклакам қудалтеныт.*
 PO.päälle.1SG kivi pala.ACC heittää.PST2.3PL
 'He heittivät minua kivellä.' (PM/MaE: 409)

VM – *Күэр маклакам шуэн шелевы.*
 kivi pala.ACC saapua.CONV.INSTR jakaа.PST1.3PL
 'He heittivät kivellä.' (PM/MaW: 409)

(6) NM – *Шкежак ончыч куржаш тўгалынат, -*
 REFL.3SG.ENC ensin juosta.INF alkaa.PST2.2SG
аптранышын койын, вудымата Яков.
 arastella.PRTC.ACT.GEN näyttää.CONV.INSTR mutista.PSR.3SG Jakov
 '– Sinähän ensimmäisenä aloit juosta, mutisi Jakov näyttäen nololta.'
 (PM/MaE: 42)

VM – *Төһнь шке сек анзыц кыргыз тәвраныщыц,*
 2SG REFL SUP ensin juosta.CONV.INSTR valmistautua.PST1.2SG
- Йәкып шекланен манеш.
 Jäkәp ujostella.CONV.INSTR sanoa.PRS.3SG
 '– Sinä itsehän lähdit ensimmäisenä juoksemaan, Jäkәp sanoi nolona.'
 (PM/MaW: 42)

(7) NM – *Пашк... кырен... коршта!*
 Pašk lyödä.PST2.3SG olla.kipeä.PRS.3SG
 '– Pašk... hän löi... sattuu!' (PM/MaE: 306)

VM – *Пашк... шин шбіндыш... каршта.*
 Pašk lyödä.CONV.INSTR laittaa.PST1.3SG olla.kipeä.PRS.3SG
 '– Pašk... hän löi... sattuu.' (PM/MaW: 306)

4.1.1.2. Ajallisen kaukaisuuden merkintä

Ajallinen kaukaisuus merkitään tunnusmerkittömissä konteksteissa II preteritillä. Tätä havainnollistavat esimerkit (8), jossa kerrotaan päiviä vanhasta tapahtumasta, (9), jossa kyse on vuosia sitten tapahtuneista käänteistä ja (10), jossa kyse on saman päivän aikaisemmista tapahtumista, jotka eivät ole enää puhehetken välittömässä läheisyydessä.

(8) NM *Протоколуш пристав тыге возен:* "Пуштын
 pöytäkirja.LAT komissaari näin kirjoittaa.PST2.3SG tappaa.CONV.INSTR
кудалтымe мaрийже ден вaтыжым муыныт,
 jättää.PRTC.PASS mies.3SG ja vaimo.3SG.ACC löytää.PST2.3PL
a кө пуштын - пале огыл".
 mutta kuka tappaa.PST2.3SG tietää.NMLZ NEG.3SG
 'Komissaari kirjoitti pöytäkirjaan: "Mies ja vaimo löydettiin tapettuina, mutta ei tiedetä, kuka heidät tappoi.' (PM/MaE: 67)

(9) NM – *Эн сай мландым иканже поген налын!*
 SUP hyvä maa.ACC REFL.3SG.DAT kerätä.CONV.INSTR ottaa.PST2.2SG
 'Parhaan maan kahmi itselleen!' (PM/MaE: 669)

VM – *Шкёланжы сек яжо мўландым пёичкын нёлын – –*
 REFL.3SG.DAT SUP hyvä maa.ACC leikata.CONV.INSTR ottaa.PST2.3SG
 'Parhaan maan kahmi itselleen – –' (PM/MaW: 669)

(10) NM – *A теве ончо, таче пöрт ончылно*
 mutta kas tässä katsoa.IMP.2SG tänään talo PO.edessä
мом тудо муын.
 mikä.ACC 3SG löytää.PST2.3SG
 '– Mutta katsopa, mitä hän löysi tänään eteisestä.' (PM/MaE: 1013)

VM – *A вот анжы, мам тёды тагачы*
 mutta kas katsoa.IMP.2SG mikä.ACC 3SG tänään
сеньыкышты мон.
 eteinen.INESS löytää.PST2.3SG
 '– Mutta katsopas, mitä hän löysi tänään eteisestä.' (PM/MaW: 1013)

Kuitenkin myös ajallisesti kaukaisten tapahtumien merkinnässä esiintyy variaatiota.

Näissä tapauksissa I preteriti on kuitenkin tunnusmerkkinen ei-temporaalisen ominaisuuden, tässä tapauksessa modaalisuuteen kuuluvan reaalistamisen ja pragmatiikkaan liittyvän kontrastiivisuuden, suhteen.

Reaalistamisesta on tarkemmin puhetta luvussa 4.2.4. ja kontrastiivisuudesta luvussa 4.2.5. Kyseessä on kuitenkin kaksi lausuman todenperäisyyteen tai selkeyteen liittyvää ilmiötä, joissa puhujalla on erityinen tarve korostaa kuulijalle sanomansa

todenmukaisuutta. Reaalistaminen aktivoituu silloin, kun puhuja haluaa esittää totena jotain, mitä ei halua muiden kyseenalaistavan omilla mielipiteillään. Kontrastiivisuus taas esittää asiointilan, joka jollain lailla kumoaa edellisen väittämän tai on kuulijalle odotuksenvastainen ja yllättävä. Näin se pyrkii maksimoimaan väitteensä selkeyden ja välttää vaikuttamasta epäloogiselta. Reaalistamista edustaa esimerkiksi lause (11), jossa I preteriti kuvaa sitä seuraavan II preteritillä merkityn väitteen kanssa temporaalisesti identtistä tapahtumaa, mutta jossa edellinen on haastettavissa oleva mielipide, joka halutaan vakiinnuttaa I preteritillä. Omaa tekemistä kuvaava hauskanpito taas on tunnusmerkittävästi II preteritissä, sillä se on todennettavissa oleva ulkoinen tapahtuma. Kontrastiiveista taas on kyse esimerkeissä (12a) ja (13a), joista ensimmäinen kuvaa toteutumatta jäänyttä mahdollisuutta ja jälkimmäinen muutosta suunnitelmassa.

(11) NM – *Жан ыле сылне, весела, гуляenam мый,*
 aika olla.PST1.3SG kaunis iloinen huvitella.PST2.1SG 1SG
рвезе ег... и-их!
 nuori ihminen hi-hih
 'Se oli hauskaa aikaa, minä huvittelin, nuori poika, hi-hih!' (PM/MaE: 153)

(12a) NM *Марлан каймаштат ылышым куштылемден*
 mies.DAT meno.ENC elämä.ACC helpottaa.CONV.INSTR
ыш керт.
 NEG.PST1.3SG voida.CONNEG
 '[Hänen elämänsä oli aina ollut raskasta.] Naimisiinmenokaan ei tuonut elämään helpotusta.' (PM/MaE: 176)

(13a) NM *Книгам ончычио пионер-влак черет дене*
 kirja.ACC ensiksi pioneeri.PL vuoro PO.kanssa
лудаш шоненыт. Но вара тыге пунчалыч:
 lukea.INF aikoja.PST2.3PL mutta sitten näin päättää.PST1.3PL
чылан иканаште - сборыш погынен лудаш
 kaikki.GEN kerralla kokous.ILL kerätä.CONV.INSTR lukea.INF
гын, утларак шотлан толеш.
 jos enemmän määrä tulla.PRS.3SG
 'Ensin pioneerit aikoivat lukea kirjan vuorotellen. Mutta sitten he päättivät, että jos kaikki tulevat kokouksiin lukemaan yhtä aikaa, se sujuu nopeammin.' (PM/MaE: 375–376)

Esimerkkien (12a) ja (13a) vuorimarinkielisissä käännöksissä (12b) ja (13b) on käytössä II preteriti ajallisen kaukaisuuden korostamiseksi. Kontrastoiminen on siis aina pragmaattisesti vapaavalintaista.

(12b) VM *Марлан кемашат ёлымашым куштылтыде.*
 mies.DAT meno.ENC elämä.ACC helpottaa.PST2.NEG.3SG
 'Naimisiinmenokaan ei helpottanut elämää.' (PM/MaW: 176)

(13b) VM *Пётари пионервлә книгам церот доно лыдаш*
 ensin pioneeri.PL kirja.ACC vuoro PO.kanssa lukea.INF
лынты ылы. Но варажы цилан иканашты
 olla.COMB.PERF1.3PL mutta sitten.3SG kaikki.GEN kerralla
- сборвләшты лыдаш яжоракеш шотленыт.
 kokous.PL.INESS lukea.INF hyvä.COMP.LAT pitää.PST2.3PL
 'Ensin pioneerit olivat aikoneet lukea kirjan vuorotellen. Mutta sitten he pitivät parempana lukea kirjan yhdessä kokouksissa.' (PM/MaW: 375–376)

Seuraavissa esimerkeissä taas niittymarinkielinen käännös korostaa tapahtumien kaukaisuutta ja käyttää II preteritiä, mutta vuorimarilainen käännös ilmaisee asian kontrastiivisesti I preteritin avulla, koska kyse on kuulijalle uudesta ja yllättävästä tiedosta. Molemmissa kielissä esimerkin jälkimmäinen osa eli reagointi on II preteritissä, sillä vastaanottaja ilmaisee sillä omaa hämmästystään (miratiivisuudesta ks. 4.2.5.).

(14) NM – *Мый шарнем, пионерыш возалтметлан*
 1SG muistaa.PRS.1SG pioneeri.ILL kirjoittautua.PRTC.PASS.2SG.DAT
тудо тыйым сайынак почкалтарен. – Тугеже,
 3SG 2SG.ACC hyvä.ADV.ENC polttaa.PST2.3SG niin.3SG
тыйым тудо кырен? - эркын йодеш Дымов.
 2SG.ACC 3SG lyödä.PST2.3SG hitaasti kysyä.PRS.3SG Dymov
 '– Minä muistan, kuinka hän sinua pieksi, kun kirjoittauduit pioneeriksi. – – Todellako hän löi sinua? Dymov kysyi hitaasti.' (PM/MaE: 578, 580)

VM – *Ашындарем, пионерыш сиралтмыкет, тбінным*
 muistaa.PRS.1SG pioneeri.ILL kirjoittautua.PRTC.PASS.2SG 2SG.ACC
тбіды яжонок вактын пуш. – Тбінным
 3SG hyvä.ADV.ENC lyödä.CONV.INSTR antaa.PST1.3SG 2SG.ACC
лачокат шин гыце, Паша - Дымов олен ядеш.
 todella.ENC lyödä.PST2.3SG ihanko Paša Dymov hiljaa kysyä.PRS.3SG

'– Muistan, kuinka hän sinua pieksi, kun kirjoittauduit pioneeriksi. – – Ihan todellako hän löi sinua? Dymov kysyi hiljaa.' (PM/MaW: 578, 580)

Reaalistamista ja kontrastiivisuutta käsitellään lisää aiemmin mainituissa luvuissa 4.2.4. ja 4.2.5.

4.1.1.3. Relatiivisen temporaalisuuden merkinnästä

Relatiivinen temporaalisuus on sijoittumista ajalliseen ulottuvuuteen suhteessa johonkin muuhun tapahtumaan, yleensä yhdyslauseessa päälauseen verbin tai muun diskurssissa läheisen lauseen verbin kuvaamaan tapahtumaan (Dixon 2012: 15). Menneen ajan kannalta olennaisin relatiivisuuden tyyppi on pluskvamperfektiivisyys, joka merkitsee jonkin toisen tapahtuman edeltämistä. Kuten luvussa 3 totesin, marissa on kaksi perifrastista menneen ajan muotoa, I ja II liittoperfekti, joiden ensisijainen tehtävä on merkitä pluskvamperfektiivisyyttä. Vaikka temporaalisesti absoluuttisessakin kerronnassa esiintyy monesti peräkkäisiä ja ketjuttuneita tapahtumia, näissä ei ole kysymys relatiivisuudesta, mikäli yksi tapahtumista ei toimi kontekstuaalisena viittaushetkenä, johon muut tapahtumat suhtautuvat. Tätä havainnollistavat seuraavat esimerkit:

(15) NM *Тудо чарнен шогаде, изи тулан тамак*
 3SG pysähtyä.CONV.INSTR seisahtua.PST1.3SG pieni tuli.AD tupakka
окуркыжым корныш кудалтышат, кемже дене
 tumppi.3SG.ACC tie.ILL heittää.PST1.3SG.ENC kenkä.3SG PO.kanssa
тудым сайынак тошкал шындыш.
 se.ACC hyvä.ADV.ENC iskeä.CONV.INSTR asettaa.PST1.3SG
 'Hän pysähtyi, heitti tielle kipinöivän tupakantumpin ja tallasi sen huolellisesti kengällään.' (PM/MaE: 112)

(16) VM *Пытари пионервлӓ книгам церот доно лыдаш*
 ensin pioneeri.PL kirja.ACC vuoro PO.kanssa lukea.INF
лынит ылы. Но *варажы цилан иканаиты*
 olla.COMB.PERF1.3PL mutta sitten.3SG kaikki.GEN kerralla
- сборвлӓшты лыдаш яжоракеш шотленыт.
 kokous.PL.INESS lukea.INF hyvä.COMP.LAT pitää.PST2.3PL

'Ensin pioneerit olivat aikoneet lukea kirjan vuorotellen. Mutta sitten he pitivät parempana lukea kirjan yhdessä kokouksissa.' (PM/MaW: 375–376)

- (17) NM *Вара, иколышто занятий пытымеке, пионер-влак,*
sitten koulu.INESS työ loppua.CONV.PRE pioneeri.PL
саковец тўшка деч шылын, чодраш погынаш
sakovilainen ryhmä PO.SEP piiloutua.CONV.INSTR metsä.ILL kerääntyä.INF
тўнгалыныт ыле, Петька да нунын йолташышт пионер-влакым
alkaa.COMB.PERF1.3PL Pet'ka ja 3PL.GEN ystävä.3PL pioneeri.PL.ACC
иктын-иктын вангаш тўнгалыч.
yksi.COLL-yksi.COLL väijyä.INF alkaa.PST1.3PL
'Sitten, kun kouluopiskelu oli päättynyt ja pioneerit, välttääkseen sakovilaisia, alkoivat kokoontua metsässä, Pet'ka ja hänen toverinsa alkoivat väijyä pioneereja yksitellen.' (PM/MaE: 414)

Esimerkki (15) on kuvaus absoluuttiseen temporaalisuuteen kuuluvasta peräkkäisyydestä, jossa tapahtuvat alkavat ja loppuvat itsenäisesti ja toisistaan riippumatta. Kaksi myöhempää esimerkkiä taas kuvaavat relatiivista temporaalisuutta. Esimerkissä (16) parempana pitäminen on viittaushetki, josta aiempi ajatus vuorotellen lukemisesta on riippuvainen, sillä se loppuu myöhemmän idean käynnistyessä. Semantiikaltaan ilmaus ei kuvaa vain peräkkäisyyttä, sillä aiempi ajatus kumoutuu viittaushetkenä olevan korjaavan teon käynnistyessä ja on näin ollen siitä riippuvainen. Niin ikään esimerkissä (17) relatiivisesti merkitty metsässä kokoontumisen aloittaminen toimii kimmokkeena väijymisen aloittamiselle. Aiempana taustana toimiva relatiivinen ilmaus voi olla myöhempään joko vastakohtaisessa suhteessa, kuten ensimmäisessä esimerkissä, tai kausatiivisessa suhteessa, jolloin myöhemmän tekemisen motiivi löytyy aiemmasta. Jotta tällainen suhde voi syntyä, on aiemman tapahtuman siihenastisessa muodossaan myös päätyttävä seuraavan alkaessa.

Pluskvamperfektiivisyyden ja liittoperfektien käyttö ei kuitenkaan ole yllä kuvatun suoraviivaista. Ensinnäkään pluskvamperfektiivisyys ei ole pelkästään liittoperfektien tehtävä, sillä kuten SMJa (1961: 187–188) osoittaa, myös niittymarin II preteritillä on relatiivinen merkitys, ja aineistoni mukaan tämä koskee myös vuorimaria. Toisaalta kaikki liittoperfektien esiintymisympäristöt eivät ole millään muotoa relatiivisia. Tällöin on kyse Utsajevin (1985: 53–55) määrittelemästä absoluuttisesta käytöstä, jossa liittoperfektia käytetään nykyhetkeen jollain tavalla liittyvän ajallisesti kaukaisen

tapahtuman kuvailuun. Aineistoni on tosin siitä syystä poikkeuksellinen, että siinä ei esiinny yhtäkään II liittoperfektiiä. Kaikki liittoperfektit edustavat siis I tyyppiä, jota käytetään puhujan itse hyvin tuntemista tapahtumista (Utšajev 1985: 53).

Ensimmäistä ilmiötä eli II preteritin pluskvamperfektiivisyyttä edustavat aineistossa esimerkit (18) ja (19). Edellisessä II preteritin kuvaama talossa asuminen on päättynyt jo ennen kerrontahetkellä tapahtuvaa talon kuvailua, joten kyse on relatiivisesta temporaalisuudesta eikä Utšajevin (1985: 48) kuvaamasta samanaikaisuudesta.

Tavallinen ajallinen kaukaisuus ei kontrastoisi asumisen loppumista siihen, että itse talo kuitenkin on yhä olemassa. Jälkimmäisessä esimerkissä taas II preteriti implikoi kausatiivisesti syyn sille, miksi tytöt ylipäättään ovat mukana kalareissulla, vaikka aiemman lauseen perusteella heidän siellä olonsa on epäloogista. Tämäkin ympäristö mahdollistaa relatiivisen tulkinnan. Epäselväksi molemmissa tapauksissa tosin jää, voiko relatiivinen II preteriti esiintyä muiden tempusten kuin preesensin yhteydessä.

- (18) NM *Окналан важмалдык кўкшө пөрт коеш,*
 ikkuna.DAT vinottain korkea talo näkyä.PRS.3SG
капкаже түрлем дене сьлнештарыме. Тыште
 portti.3SG koristeleikkaus PO.kanssa koristella.PRTC.PASS siellä
Кулуканов илен.
 Kulukanov asua.PST2.3SG
 'Vinoon ikkunasta näkyi korkea talo leikkauksin koristetuin portteineen. Siellä oli asunut Kulukanov.' (PM/MaE: 1510–1511)

- VM *Окня ваиштарешок тырлец капкаан кого пөрт шйнза.*
 ikkuna vastapäätä.ENC koriste portti.AD iso talo istua.PRS.3SG
Тышты Кулуканов йлен.
 siellä Kulukanov asua.PST2.3SG
 'Ikkunaa vastapäätä oli iso talo leikkauksin koristetuin portteineen. Siellä oli asunut Kulukanov. (PM/MaW: 1510-1511)

- (19) NM *Нунын нимогай атмаиш, энгырвоиштыриш уке*
 3PL.GEN ei.minkäänlainen verkko.3PL onki.3PL olla.olemassa.NEG
- үдыр икшыве деч могой колызо лийын кертеш!
 tyttö lapsi PO.SEP millainen kalastaja tulla.CONV.INSTR voida.PRS.3SG
Олтен кодымо тулым эскераиш да
 lämmittää.CONV.INSTR jäädä.PRTC.PASS nuotio.ACC pitää.huolta.INF ja
кол шұрым шолташак веле нуным налыныт.
 kala keitto.ACC keittää.INF.ENC vain 3PL.ACC ottaa.PST2.3PL

'Heillä [tyttöillä] ei ollut verkkoja eikä onkia – millaiseksi kalastajaksi työstä olisi! Heidät oli otettu mukaan vain pitämään huolta nuotiosta ja keittämään kalakeittoa.' (PM/MaE: 1093–1094)

VM	<i>Нбыны сагаиты</i>	<i>сеткам</i>	<i>дä</i>	<i>ангырымат</i>	<i>нәлдельт</i>
3PL	mukaan.3PL	verkko.ACC	ja	onki.ACC	ottaa.PST2.NEG.3PL
-	<i>ыдырашвлä</i>	<i>гбц</i>	<i>махань</i>	<i>коллоэцвлä</i>	<i>вара?</i>
	tyttö.PL	PO.SEP	millainen	kalastaja.PL	sitten
	<i>Нбыным</i>	<i>рвезашвлä</i>	<i>тылым</i>	<i>олтаи</i>	<i>дä кол лемым</i>
3PL.GEN	poika.PL	nuotio.ACC	pitää.huolta.INF	ja	kala keitto.ACC
	<i>шолтаи</i>	<i>веле</i>	<i>сбгыралыным</i>		
	keittää.INF	vain	kutsua.PST2.3PL		

'He [tytöt] eivät ottaneet mukaansa verkkoja ja onkia – millaisiksi kalastajiksi tytöistä muka olisi? Pojat olivat kutsuneet heidät vain pitämään huolta nuotiosta ja keittämään kalakeittoa.' (PM/MaW: 1093–1094)

Toista ilmiötä edustavat alla olevat esimerkit, joissa I liittoperfektiiä käytetään epärelatiivisesti eli ilman viittauksellista suhdetta muihin. Esimerkeissä (20) ja (21) ei ole toista menneen ajan verbiä, jonka ilmaisemaan tekemiseen liittoperfektii voitaisiin suhteuttaa. Esimerkeissä (22) ja (23) liittoperfektejä seuraa ajallisesti myöhemmän tapahtuman ilmaus, mutta ne eivät toimi myöhemmän tekemisen aikaansaavana pontena. Kyseessä on siis pelkkä peräkkäisyys. Yhteistä näille liittoperfektin ilmaisemille tapahtumille on ajallinen kaukaisuus. Aineistonikin tukee siis sitä huomiota, että ajallinen kaukaisuus ei ole vain II preteritin merkitys, ja tämä koskee myös vuorimaria. Vaikka aineistossani kaikki absoluuttiset I liittoperfektit esiintyvät suoran havainnoinnin ja henkilökohtaisten tekojen konteksteissa eivätkä proosakerronnassa, kyseessä ei ole havainnoinnin laatuun liittyvä ero relatiivisuudessa, sillä Utšajevilla (1985: 49) on myös proosaesimerkkejä absoluuttisesti käytetystä I liittopreteritistä (esimerkki d). Myös liittomuodoissa on siis kauttaaltaan näkyvillä ero ei-evidentiaalisen narraation ja evidentiaalisesti relevantin dialogin välillä.

(20) NM – *Тений Зоя Александровна кондаи сбрен ыле.*
 tänä.vuonna Zoja Aleksandrovna tuoda.INF luvata.COMB.PERF1.3SG
 '– Zoja Aleksandrovna lupasi tuoda tänä vuonna.' (PM/MaE: 1434)

(21) NM – – *мый тыланет тудын нерген тылеч ончычат*
 1SG 2SG.DAT 3SG.GEN PO.jostakin tämä.SEP ennen.ENC

возенам ыле – –

kirjoittaa.COMB.PERF1.1SG

' – – minä olen kirjoittanut sinulle hänestä tätä aiemmin – – ' (PM/MaE: 1568)

(22) VM – *Тагачы* *кооперативыш* *канденыт ыльы,* *ну,*
tänään kooperatiivi.ILL tuoda.COMB.PERF1.3PL no
мӱнет *нӱльым.*
1SG.2SG ottaa.PST1.1SG

' – Toivat tänään kooperatiiviin, no, ja minä otin. ' (PM/MaW: 257)

(23) NM – *Шарнем,* *мый* *декем* *Трофим* *толын ыле,*
muistaa.PRS.1SG 1SG PO.luokse.1SG Trofim tulla.COMB.PERF1.3SG
сӧрвален *ойла:* *"Эргымлан* *кресачаже*
anoa.CONV.INSTR puhua.PRS.3SG poika.1SG.DAT kummisetä.3SG
лий".
tulla.IMP.2SG

' – Muistan, kuinka Trofim kävi luonani anelemassa: "Tule pojalleni kummisedäksi!" (PM/MaE: 1268)

(d) *Ожно* *тиде* *крагатеш* *йӱдыгышӧ* *Еним* *кугыза*
muinoin tämä kumpu.LAT hämmentyä.PRTC.ACT Jepim ukko
йомын *колен ыле.*
kadota.CONV.INSTR kuolla.COMB.PERF1.3SG

'Hämmentynyt Jepim-ukko oli muinoin kadonnut ja kuollut tälle kummulle.'
(Utšajev 1985: 49)

Koska II preteritin ja liittoperfektien käytön ero ei yhdisty evidentiaalisuuteen, en käsittele tässä variaation mahdollisia syitä, jotka vaativat oman tutkimuksensa.

Olennaisinta on, että sekä relatiivisessa että absoluuttisessa funktiossa niin II preteritin kuin I liittoperfektinkin tapauksessa on nähtävillä ero narraation ja dialogin välillä.

4.1.2. Menneen ajan tempukset näkökulmaoperaattoreina

Luvussa 2.3.4. esiteltyt näkökulmaoperaattorit ryhmittelevät aspektotemporaalisia muotoja niiden terminaalisen laadun mukaan. Pääluokat ovat post-terminaalisuus, joka

kuvaa tapahtuman sen päättymisen jälkeen, ja intraterminaalisuus, jossa näkökulma on käynnissä olevassa prosessissa. Molemmat lajit voidaan vielä jakaa useampiin fokaalisiin alaluokkiin niiden terminaalisen voimakkuuden mukaan. Nimitys *näkökulmaoperaattori* viittaa siihen, että kontekstista ja halutusta korostuksesta riippuen mikä tahansa tapahtuma voidaan koodata millä tahansa terminaalisuuden ja fokaalisuuden markkerilla. Kyse on siis perspektiivistä.

Selviä merkkejä siitä, että marin menneen ajan tempusjärjestelmä ei ole perusluonteeltaan pelkästään evidentialinen vaan useiden ei-spatiaalisten merkitysten verkosto, ovat lauseiden (24) ja (25) kaltaiset tilanteet, joissa samaan tapahtumaan viitataan eri aikamuodolla kontekstista riippuen. Lauseiden yhteinen tapahtuma eli tutun opettajan lomalle lähtö on kaikesta päätellen itse havaittu, mutta lauseessa (24) siihen viitataan I preteritillä, kun taas lause (25) käyttää II preteritiä. Ero on näkökulmallisesti terminaalisuudessa, sillä ensimmäisessä lauseessa lähteminen on intraterminaalista eli se esitetään senhetkisestä näkökulmasta, ei resultatiivisesti tai muuten lopputuloksen kannalta. Lause (25) puolestaan keskittyy post-terminaalisesti lähtemisestä aiheutuneen olotilan vaikutuksiin puhehetkelle, tässä tapauksessa lukutuvan toiminnalle.

(24) NM – *Туныктышо үдрамашын каникулыш каймекше,*
 opettaja nainen.GEN loma.ILL mennä.CONV.PRE.3SG
тудым вигак петырышт.
 se.ACC heti sulkea.PST1.3PL
 'Kun opettaja lähti lomalle, se [lukutupa] suljettiin heti.' (PM/MaE: 525)

VM – *Кыце учительница каникулыш ләктын кеш,*
 kuinka opettaja loma.ILL lähteä.CONV.INSTR mennä.PST1.3SG
тѣнамок тѣдын амасажым пыдален шѣндевы.
 silloin.ENC se.GEN ovi.3SG.ACC naulata.CONV.INSTR laittaa.PST1.3PL
 'Kun opettaja lähti lomalle, silloin se [lukutupa] naulattiin heti kiinni.'
 (PM/MaW: 525)

(25) NM – *Каникулыш каен, каналташ.*
 loma.ILL mennä.PST2.3SG levähtää.INF
 'Hän lähti lomalle, lepäämään.' (PM/MaE: 543)

VM – *Каникулыш кәнаш кеен.*
 loma.ILL levätä.INF mennä.PST2.3SG

'Hän lähti lomalle lepäämään.' (PM/MaW: 543)

Seuraavissa alaluvuissa analysoin erikseen post- ja intraterminaalisuuden merkintää aineistossa.

4.1.2.1. Post-terminaalisuuden merkintä

Tapahtuman päättymisen jälkeen kuvatut eli post-terminaaliset tapahtumat voidaan luvussa 2.3.4. esitetyn mukaisesti jakaa aspektuaalisen laajakäyttöisyytensä eli fokaalisuutensa perusteella kolmeen ryhmään. Näitä ovat voimakkaasti fokaaliset post-terminaalit eli resultatiivit ja statiivit, heikosti fokaaliset post-terminaalit eli perfektit sekä ei-fokaaliset eli aspektuaalisesti monikäyttöiset post-terminaalit, jotka eivät marissa ole olennaisia. Johansonin (2018) turkkilaiskielten esityksen perusteella se muoto, joka yleensä evidentialisuudessa yhdistyy tiedonhankinnan epäsuoruuteen, korreloi myös voimakkaasti fokaalista post-terminaalisuutta. Tämä pitää aineistoni perusteella täysin paikkaansa marissa. Resultatiivinen eli tulosta korostava tai sen perusteella tehty toteama koodataan poikkeuksetta II preteritillä, ei siis koskaan I preteritillä. Alla olevista esimerkkilauseet (26), (27) ja (28) pitävät relevanttina ainoastaan lopputulosta.

(26) NM *Теве Пашка могай кугу да ушан лийын!*
tässä Paška millainen iso ja järki.AD tulla.PST2.3SG
'Miten isoksi ja järkeväksi Paška on kasvanut!' (PM/MaE: 178)

(27) NM *Сбор кўрылтын.*
kokous mennä.pilalle.PST2.3SG
'Kokous oli mennyt pilalle.' (PM/MaE: 462)

VM *Сбор лозитаралтын.*
kokous keskeytyä.PST2.3SG
'Kokous oli keskeytynyt.' (PM/MaE: 462)

(28) NM – *Ончо, мый тыште яра верым коденам* – –
 katsoa.IMP.2SG 1SG tässä vapaa paikka.ACC jättää.PST2.1SG
 ’– Katso, tähän olen jättänyt tyhjän kohdan [jotta voit kirjoittaa siihen nimesi.]’ (PM/MaE: 759)

VM – *Анжы, тишты мбӱнь вӱрым коденам* – –
 katsoa.IMP.2SG tässä 1SG paikka.ACC jättää.PST2.1SG
 ’– Katso, tähän olen jättänyt tilaa [jotta voit kirjoittaa siihen nimesi.]’
 (PM/MaW: 759)

Seuraava esimerkki (29) kuvaa negatiivista resultatiivisuutta. Siinäkin korostetaan vielä tien päällä ollessa matkanteon lopputulosta eli sitä, että eksyminen on jäänyt tapahtumatta.

(29) NM – *Ме вет, ял гычак тӱнгалын, эртак тудын*
 1PL PART kylä PO.SEP alkaa.CONV.INSTR jatkuvasti 3SG.GEN
палыж почеш толынна, корным йомдарен огынал.
 merkki.3SG jäljessä tulla.PST2.1PL tie.ACC kadottaa.PST2 NEG.1PL
 ’Olemmehan tulleet kylästä asti hänen tiemerkkiensä mukaan emmekä ole eksyneet.’ (PM/MaE: 346)

VM – *Вет сола гыцынок тбӱдын пӱлыквлӱжы мычкы*
 PARTIC kylä PO.SEP.ENC 3SG.GEN merkki.PL.3SG PO.pitkin
толынна дӱ корным ямдыделна.
 tulla.PST2.1PL ja tie.ACC kadottaa.PST2.NEG.1PL
 ’Olemmehan tulleet kylästä asti hänen tiemerkkiensä mukaan emmekä ole eksyneet.’ (PM/MaW: 346)

En löytänyt aineistosta yhtään sellaista I preteritiä, joka Nelsonin ja Vedernikovan (2017: dia 17) tai Golosovin ja Kozlovin (2018: 170) esimerkin mukaisesti voisi saada tulosta korostavan tulkinnan. Toisaalta edellisten esimerkissä I preteritin ohella esiintyy aspektotemporaalisesti rajaava adverbi *vele* ’juuri’, jolloin resultatiivisuus ei ole verbin oma merkitys. Annetussa esimerkissä voi myös olla kyse halusta korostaa kontrastiivisesti adverbien merkitystä, mikäli tuloksen ajallinen läheisyys on tärkeää. (ks. luku 4.2.5. kontrastiivisuudesta). Joka tapauksessa aspektotemporaalisuus näyttää kvantitatiivisesti muodostavan niin vahvoja tendenssejä aikamuotojen valinnassa, että olisi yksinkertaistavaa sanoa muotojen olevan täysin neutraaleja ja kontekstisidonnaisia.

Resultatiivien tavoin myös heikosti fokaalinen post-terminaalisuus eli perfektiivisyys korreloi II preteritin käytön kanssa. Näissä näkökulmissa huomio keskittyy pelkän tuloksen sijaan myös prosessin olemassaoloon. Perfektiivisyyteen kuuluvat tapaukset, joissa on kyllä nykyaikaan vaikuttava tulos, mutta sitä ei kuvata syntyprosessistaan irrallisena vaan osana sitä. esimerkiksi lause (30) kuvaa toimintaa, joka on johtanut tavoitteen saavuttamiseen.

- (30) VM *Мә туан советский мұландынам ытарымы* *годым*
 1PL koti.AD neuvosto.AD maa.1PL.ACC vapauttaa.PRTC.PASS PO.aikana
сінзавід дон ойхын тангыж гач ванженна.
 kyynel ja suru meri PO.yli ylittää.PST2.1PL
 '[Se on toteutunut!] – – Olemme kulkeneet yli kyynelten ja murheen meren
 vapauttaen omaa neuvostomaatamme. [Ja olemme saarpuneet tänne.]'
 (PM/MaW: 1555)

Heikosti fokaalista post-terminaalisuutta edustavat myös sellaiset lausumat, joiden kuvaama teko on vielä kesken eli ei toisin sanoen ole vielä saavuttanut loppuaan. Näissä näkökulma on siis odotetun lopputuloksen ohella myös prosessin kulussa. Tuloksen saavuttamattomuutta koodataan niin ikään II preteritillä.

- (31) VM – A *мѣннын вот йӳрышты нӳрышы ялашемат*
 mutta 1SG.GEN PARTIC järvi.INESS kastua.PRTC.ACT housut.1SG.ENC
кошкен шоктыде, анжал теде.
 kuivua.CONV.INSTR ehtiä.PST2.NEG.3SG katsoa.IMP.2SG tässä
 '– Mutta järvessä kastuneet housunikaan eivät ole ehtineen kuivua, katso
 vaikka.' (PM/MaW: 22)

- (32) NM – *Туге шол, ачаж деч тудлан логалын...*
 niin PARTIC isä.3SG PO.SEP 3SG.DAT osua.PST2.3SG
 'Niin, hänellä on ollut vaikeuksia isän takia.' (PM/MaE: 575)

4.1.2.2. Intraterminaalisuuden merkintä

Kertovassa proosatekstissä on luonnostaan paljon ei-fokaalista intraterminaalisuutta, eli suuri osa lausumista kuvaa tapahtumia, jotka käynnistyvät ja saavuttavat loppunsa

kerrontahetkellä eli fokus osuu niiden käynnissäoloon. Tällaisen monikäyttöisen intraterminaalisuuden ylivoimaisesti tavallisin merkitsijä on I preteriti. I preteritin roolia juonen kuljettajana käsittelen yksityiskohtaisemmin seuraavassa luvussa 4.1.3. niin sanotun kompositionaalisuuden yhteydessä, joten alla on vain pari esimerkkiä kerrontahetkellä elinkaarensa läpikäyvistä tapahtumista.

(33) NM *Ынде Яковат Василий Потупчикын Кусака лұман*
 nyt Jakov.ENC Vasili Potuptšik.GEN Kusaka nimi.AD
сонарзе пийжым палыш.
 metsästäjä koira.3SG.ACC tietää.PST1.3SG
 'Nyt Jakovkin tunnisti Vasili Potuptšikin Kusaka-nimisen metsästyskoiran.'
 (PM/MaE: 38)

VM *Ынде Йăкыпат Кусакым - Потупчик Васлин*
 nyt Jăkəp.ENC Kusaka.ACC Potuptšik Vasli.GEN
охотник пижым цаклыш.
 metsästäjä koira.3SG.ACC huomata.PST1.3SG
 'Nyt Jăkəpkin tunnisti Kusakan, Vasli Potuptšikin metsästyskoiran.'
 (PM/MaW: 38)

(34) NM *Трофим шинчапунжым сырен кунтыртыш.*
 Trofim kulmakarvat.3SG.ACC suuttua.CONV.INSTR rypistää.PST1.3SG
 'Trofim rypisti vihaisena kulmiaan.' (PM/MaE: 283)

VM *Трофим сѣнзахалвлăжым шбѣдын кунтырталы.*
 Trofim kulmakarvat.PL.3SG.ACC suuttua.CONV.INSTR rypistää.PST1.3SG
 'Trofim rypisti vihaisena kulmakarvojaan.' (PM/MaW: 283)

Johansonia (2000b: 38–39; 2002: 98) mukaillen fokaaliset intraterminaalit jaetaan post-terminaalien tavoin kahteen ryhmään, voimakkaisiin ja heikkoihin. Voimakkaasti fokaalisiin intraterminaalisiin kuuluvat progressiivit eli tapaukset, joissa teon eteneminen kohti päämääräänsä on parhaillaan kesken, kun taas heikosti fokaalisia intraterminaalieja ovat habituatiivit ja kontinuaatiivit, joista edellinen kuvaa teon rutiininomaisuutta ja jaksoittaisuutta tietyinä ajanjaksona ja jälkimmäinen teon jatkuvuutta ja muuttumattomuutta. Skribnik–Kehayov (2018: 537) esittävät II preteritille tarkalleen ottaen juuri heikosti fokaalisen intraterminaalisuuden funktiot, ja tämän väittämän vahvistaa pääpiirteissään myös aineistoni. Habituatiivit merkitään useimmiten II preteritillä, mutta myös liittoimperfektillä, kuten esimerkit osoittavat

(35) NM *Пионер-влак колхоз нерген шуко лозунгым возеныт,*
 pioneeri.PL kolhoosi PO.jostakin paljon iskulause.ACC kirjoittaa.PST2.3PL
савар воктен пижыктылыныт.
 aita PO.vieressä liimailla.PST2.3PL
 'Pioneerit kirjoittivat paljon tunnuslauseita ja liimasivat niitä aitoihin.'
 (PM/MaE: 868)

VM *Пионервлä колхоз гишан шукы лозунгым сиреныт*
 pioneeri.PL kolhoosi PO.jostakin paljon iskulause.ACC kirjoittaa.PST2.3PL
дä заборвлäэи тышкен сәкеныт.
 ja aita.PL.LAT tähän ripustaa.PST2.3PL
 'Pioneerit kirjoittelivat paljon tunnuslauseita ja kiinnittivät niitä aitoihin.'
 (PM/MaW: 868)

(36) VM *Шоэн-шоэн пионервлä тбідым шкетшымок дä*
 toisinaan pioneeri.PL 3SG.ACC yksin.3SG.ACC.ENC ja
скупчайшыым мбіндыран ужыныт.
 ikävä.3SG.ACC kaukana nähdä.PST2.3PL
 'Joskus pioneerit näkivät hänet kaukaa yksinäisenä ja ikävissään.'
 (PM/MaW: 989)

(37) NM *Шарнет, Зоя Александровна кузе ойлен,*
 muistaa.PRS.2SG Zoja Aleksandrovna kuinka puhua.PST2.3SG
кажде ялыш электричеством пуртат, манеш.
 jokainen kylä.ILL sähkö.ACC laittaa.sisään.PRS.3PL sanoa.PRS.3SG
 'Muistatko, miten Zoja Aleksandrovna on puhunut, että jokaiseen kylään
 vedetään sähköт.'
 (PM/MaW: 620)

VM *Äитет, Зоя Александровна пона ылыы,*
 muistaa.PRS.2SG Zoja Aleksandrovna puhua.COMB.IMPERF1.3SG
каждый солашкы электричеством пыртат.
 jokainen kylä.ILL sähkö.ACC laittaa.sisään.PRS.3PL
 'Muistatko, kuinka Zoja Aleksandrovna on puhunut, että jokaiseen kylään
 vedetään sähköт.'
 (PM/MaW: 620)

(38) NM – *Шарналтышыым, тыгай тувырым Кулуканов*
 muistaa.PST1.1SG tuollainen paita.ACC Kulukanov
чен коштеш ыле.
 pukeutua.CONV.INSTR kulkea.COMB.IMPERF1.3SG
 '– Muistui mieleeni, että Kulukanov käytti tuollaista paitaa.'
 (PM/MaE: 1149)

VM – *Ашындарем, Кулуканов чиа ылыы.*
 muistaa.PRS.1SG Kulukanov pukeutua.COMB.IMPERF1.3SG
 'Muistan Kulukanovin käyttäneen sitä [paitaa].' (PM/MaW: 1149)

Menneen ajan kontinuatiiveissa niin ikään II preteriti on yleisin aikamuoto, mutta lisäksi tavataan liittoimperpektiä.

(39) VM – – *йылен кешы шүдүнгжы карштен – –*
 palaa.CONV.INSTR mennä.PRTC.ACT niska.3SG särkeä.PST2.3SG
 '– – palanutta niskaa särki – –' (PM/MaW: 1297)

(40) VM *Забор шайылыны тәгүы ёмылжавлә тәрванылыныт.*
 aita PO.takana joku varjo.PL liikuskella.PST2.3PL
 'Aidan takana liikuskeli joitakin varjoja.' (PM/MaW: 1322)

(41) NM – – *ондакше воштылтышла веле чучеш ыле,*
 ensin nauru.COM vain tuntua.COMB.IMPERF1.3SG
аваже тугак шонен – –
 äiti.3SG niin.ENC ajatella.PST2.3SG
 '– – aluksi kaikki tuntui äidistä naurettavalta – –' (PM/MaE: 184)

VM *Пётари äважы ваштылын, цила тидым*
 ensin äiti.3SG nauraa.PST2.3SG kaikki tämä.ACC
такеш пәшаэш шотлен – –
 turha työ.LAT laskea.PST2.3SG
 'Aluksi äiti pisti leikiksi, kaikki tämä tuntui hänestä turhalta työltä – –
 (PM/MaW: 184)

Kontinuatiivien joukosta löytyy kuitenkin myös pieni määrä esimerkkejä, joissa esiintyy I preteriti. Nämä ovat joko tunnusmerkkisiä tapauksia reaalistamisen eli totuusarvon korostamistarpeen suhteen (ks. esimerkki (11) sekä luku 4.2.4.) tai osia diskurssia järjestelevästä kompositionaalisuudesta (ks. luku 4.1.3.). Menneen ajan tempusten modaalisuuden kyky kumota aspektotemporaalisuus riippuu kuitenkin aspektotemporaalisuuden laadusta. Vaikka I preteriti voikin modaalisesti korvata kontinuatiivisen II preteritin, esimerkiksi reaalistettuja resultatiiveja aineistosta ei löydy lainkaan. Modaalisuus ja aspektotemporaalisuus eivät siis ole yksisuuntaisessa

hierarkiassa, jossa toinen on alisteinen toiselle, vaan kulloinenkin aspektotemporaalisuuden laatu määrää, voidaanko verbi modaalistaa.

Skribnikin ja Kehayovin (2018: 537) kuvauksesta puuttuvat voimakkaasti fokaaliset intraterminaalit eli progressiivit merkitään marissa niin ikään II preteritillä ja liittoimperfektillä, kuten alla olevat esimerkit osoittavat.

(42) VM *Забор доны Танила сёсыргаш цацышы Павылым*
aita PO.luona Tanila paeta.INF yrittää.PRTC.ACT Pavõl.ACC
мышкынды доно шин.
nyrkki PO.kanssa lyöä.PST2.3SG
'Aidan luona Tanila hakkasi nyrkein pakenemaan pyrkinyttä Pavõlia.'
(PM/MaW: 951)

(43) VM – – *ваштарешыжы кавишавичы мычкы эдем ашкедын.*
PO.vastaa.3SG kaalitarha PO.pitkin ihminen kävellä.PST2.3SG
' – – häntä vastaan kaalitarhaa pitkin asteli mies.' (PM/MaW: 1245)

(44) VM – *Дә вот ук час анзыц, кынам Андрейын шушыржым*
ja PARTIC yksi tunti PO.edestä milloin Andrei.GEN haava.3SG.ACC
ялшитем ыльы – –
sitoo.COMB.IMPERF1.1SG
' – Kun sitten tunti takaperin olin sitomassa Andrein haavaa – –' (PM/MaW: 1576)

Aineistossa on myös muutamia esimerkkejä, jotka ovat selvästi ei-fokaalisia intraterminaaleja, mutta tästä huolimatta II preteritissä. Tälle löytyy kuitenkin selitys luvussa 4.1.1. kuvatusa ajallisesta etäisyydestä, sillä kaikki esimerkit kuvaavat ajallisesti kaukaisia tapahtumia, jotka vaativat II preteritin. Toisin sanoen temporaalinen etäisyys ohittaa ristiriitatilanteessa aspektotemporaalisuuden.

(45) NM – *Тыште кува коштем ыле, нунак тудлан*
tässä eukko kulkea.COMB.IMPERF1.3SG 3PL.ENC 3SG.DAT
тыгай кагазым кышкаш туныктеныт.
tällainen paperi.ACC heittää.INF opettaa.PST2.3PL
' – He opettivat sen täällä kuljeskelleen eukon heittämään näitä kirjelappuja.'
(PM/MaE: 1077)

VM – *Тишты кбйцызы пана каштын, нбйнет тбйдылан*
 täällä kerjäläinen eukko kulkea.PST2.3SG 3PL.2SG 3SG.DAT
сирмаивлэм кбйшкаш тымден нуэныт.
 kirje.PL.ACC heittää.INF opettaa.CONV.INSTR antaa.PST2.3PL
 ’– He opettivat sen täällä kulkeneen kerjäläiseukon heittelemään
 kirjelappusia.’ (PM/MaW: 1077)

(46) VM – *А мә, ородывлә, мыраш кечалтында!*
 ja 2PL hölmö.PL laulaa.INF ripustautua.PST2.2PL
 ’– Ja te, hölmöt, aloitte laulaa!’ (PM/MaW: 1160)

Terminaalisuuden suhteen marin II preteriti tosiaan kattaa kieliopissa kuvatus kaltaisesta molemmat aspektotemporaaliset ääripäät fokaalisesta post-terminaalisuudesta fokaaliseen intraterminaalisuuteen. I preteriti sen sijaan on ei-fokaalinen intraterminaalinen, jonka kuvausalueita ovat kerrontahetkellä tapahtuvat, lyhytkestoiset tilanteet. Seuraava kompositionaalisuutta käsittelevä luku osoittaa tarkemmin, kuinka aspektotemporaaliset roolit yhdistyvät tekstuaaliseksi järjestelykeinoksi.

4.1.3. Kompositionaalisuus

Edellisessä luvussa kuvailin menneen ajan tempusten itsenäisiä aspektotemporaalisia ominaisuuksia. Pitkää tekstiä lukiessa lukijan huomio kiinnittyy kuitenkin yksittäisten lausumien sijasta lausumien keskinäisiin suhteisiin, joissa työnjako I ja II preteritin välillä liittyy niin sanottuun kompositionaalisuuteen (Dixon 2012: 34–35). Kompositionaalisuus tarkoittaa ilmiötä, jossa yksi muoto on varattu merkitsemään pysyvää ja aspektuaalisuudeltaan imperfektiivistä taustaa, jota vasten toisen muodon ilmaisema aktiivinen ja kerrontaa eteenpäin kuljettava muutos tapahtuu. Se on siis keino järjestää samasta tapahtumasta, hetkestä tai tilasta tehtyä lausumien sarjaa eli diskurssia osoittamalla erot eri tapahtumakulkujen välillä. Tässä luvussa esittelen aikamuotojen kompositioeroja ja pohdin tällaisen järjestelmän suhdetta aspektotemporaalisuuteen. Seuraavassa luvussa esiteltävän evidentialisuuden kannalta kompositionaalisuuteen on tärkeä kiinnittää huomiota, sillä myös se vaikuttaa tempusvalintaan dialogikonteksteissa, joissa informaatiolähde on relevantti.

Kuten Utšajev (1985: 45, 48) sekä Golosov ja Kozlov (2018: 174–181) esittävät, marin I preteriti kuvaa proosakerronnassa peräkkäisiä tapahtumia ja II preteriti samanaikaisuutta. Kummassakin kielessä imperfektiivinen taustaympäristö ilmaistaan siis II preteritillä, kun taas kerrontaa eteenpäin juoksuttavat ja perfektiivisemmät tapahtumat kerrotaan I preteritillä. I preteritillä on tässä suhteessa myös uusia diskursseja esittelevä funktio, eli aiemman aktiviteetin tai olotilan keskeyttävä uusi tapahtuma kerrotaan I preteritillä. Vaihtelu on säännöllistä ja jatkuu läpi aineiston. Alempana osoitan myös, että II preteritillä ilmaistavia taustoja on aspektuaalisessa ja temporaalisessa mielessä kahta eri lajia. Nämä ovat aineiston perusteella samanaikainen tausta ja päätyvä tausta.

Kompositionaalinen työnjako yhdistyy edellisessä luvussa kuvattuun aspektotemporaalisuuteen siten, että monet juonta kuljettavat ja siten I preteritissä olevat tapahtumat ovat samalla myös niitä intraterminaalisia tapahtumia, jotka saavuttavat kokonaiskeston kerrontahetkellä. Compositionaalisuuskin on siis tässä suhteessa yhteneväistä esimerkiksi Skribnikin ja Kehayovin (2018: 537) kuvauksen kanssa, jossa I preteriti on perfektiivisyyden ja II preteriti imperfektiivisyyden muoto, vaikkakaan kyseisessä kuvauksessa ei oteta kantaa tempusten kykyyn jäsentää yksittäisiä lausumia pitempiä diskursseja. Kuten myöhemmin tulen osoittamaan, kompositionaalisuudella on kyllä aspektotemporaaliset juuret, mutta terminaalisuuden ja tempusten välisiin suhteisiin liittyy myös paljon pitkistä jaksoista koostuvaan juonenkuljetukseen yhdistymätöntä hienomekaniikkaa. Imperfektiivisen aspektin yhteys pitkäkestoisen taustatilan kuvaukseen on loogisesti ymmärrettävissä ilman diakronista kehityksen selvittämistä. Compositionaalisuuden kontekstuaalisuutta kuvaa luvussa 4.1.2. aspektotemporaalisuuden yhteydessä esitetty esimerkkipari (24–25), jossa I preteriti edustaa intraterminaalisuuden lisäksi myös käännekohtaa ja II preteriti post-terminaalisuuden ohella myös taustaa. Esimerkissä on kyse siis kahdesta samaa tapahtumaa kuvaavasta lausumasta.

Ensimmäisenä esimerkkinä kompositionaalisuudesta toimii katkelma (47), jossa I preteritissä oleva vilkaiseminen on tarinaa kuljettava ja uuden tapahtumaketjun aloittava perfektiivinen ilmaus. Se on luonteeltaan teellinen tapahtuma, eli sillä on loppupiste, mikä on tärkeää diskurssin etenemisen kannalta. Sen sijaan kaksi seuraavaa verbalisoitua asiaintilaa, istuminen ja koskematta oleminen, ovat taustaympäristöä, joka

on ollut samassa olotilassa jo ennen vilkaisua ja jatkuu sellaisenaan ilman määriteltyä loppupistettä. Näissä tapauksissa kyseessä on siis samanaikainen tausta ja markkerina II preteriti. Esimerkin viimeinen verbi vaihtaa I preteritillä näkökulman jälleen muutokseen, sillä Pavelin puhumaan alkaminen kääntää diskurssin suuntaa pois aiemmasta staattisesta istumisesta.

(47) NM *Варажым Федя изаж үмбак ончале. Павел*
 sitten.3SG.ACC Fedja isoveli.3SG PO.ILL.päälle katsoa.PST1.3SG Pavel
сангажым куптыртен, йошкарген шинчын.
 otsa.3SG.ACC rypistyä.CONV.INSTR punastua.CONV.INSTR istua.PST2.3SG
Камнеткам тудо түкен огыл. - Мый тидым кочкаш
 konvehti.ACC 3SG koskea.PST2 NEG.3SG 1SG tämä.ACC syödä.INF
ом тўнгал, - эркын каласыш Павел.
 NEG.1SG alkaa.CNG hiljaa sanoa.PST1.3SG Pavel
 'Fedja vilkaisi Paveliin. Tämä istui otsa rypyssä ja punastuneena eikä koskenut makeisiin. – Minä en syö niitä, Pavel sanoi hiljaa.' (PM/MaE: 262–265)

VM *Федя вара ёзажы вёлкы анжалы. Павыл*
 Fedja sitten isoveli.3SG PO.päälle katsoa.PST1.3SG Pavël
якшарген кешы дэ сылык шёнзен.
 punastua.CONV.INSTR mennä.PRTC.ACT ja synkkä istua.PST2.3SG
Тёды конфетвләм тёкалдеат. - Мёнь ниным
 3SG konvehti.PL.ACC koskea.PST2.NEG.3SG.ENC 1SG nämä.ACC
ам кач, - Павыл олен пелештыш.
 NEG.1SG syödä.CONNEG Pavël hitaasti lausua.PST1.3SG
 'Fedja vilkaisi Pavëliin. Tämä istui punastuneena ja synkkänä eikä koskenutkaan makeisiin. – Minä en syö niitä, Pavël lausui hiljaa.' (PM/MaW: 262–265)

Samanaista diskurssinjärjestelyä ja taustan lajia edustavat myös esimerkit (48), (49) ja (50), joissa niin ikään aktiivinen olotilanmuutos ilmaistaan I preteritillä, kun taas ateellinen eli ilman selvää loppupistettä oleva pysyvä ja keskeytyksettä käynnissä oleva tausta verbalisoidaan II preteritillä. Esimerkissä (48) herääminen on tilanmuutos, kun taas toisen henkilön nukkuminen on ollut käynnissä ennen sitä ja jatkuu sen jälkeenkin. Esimerkissä (49) II preteritissä on aktiivisen reagoinnin kanssa samanaikainen tunnetila. Viimeisessä esimerkissä (50) niin ikään istuminen ympäröi ajallisesti I preteritissä olevaa hetkellistä tapahtumaa.

(48) NM *Йүдүм Романын шортмо йүкешыже Павел*
 yö.ACC Roman.GEN itkeä.PRTC.PASS ääni.LAT.3SG Pavel
номыжалте. Аваже ноен да чот мален
 herätä.PST1.3SG äiti.3SG väsyä.PST2.3SG ja todella nukkuu.PST2.3SG
 - *колын огыл.*
 kuulla.PST2.3SG NEG.3SG
 'Yöllä Pavel heräsi Romanin itkuun. Äiti oli väsynyt ja nukkui sikeästi. Hän ei kuullut.' (PM/MaE: 1295–1296)

VM *Павъл йыдым Романын мәгырымы юкеш шижын*
 Pavəl yö.ACC Roman.GEN itkeä.PRTC.PASS ääni.LAT tuntea.CONV.INSTR
колтыш. Янгылышы äважы пыт амален
 lähettää.PST1.3SG väsyä.PRTC.ACT äiti.3SG kovasti nukkuu.PST2.3SG
 - *мәгырымы юкылат колде.*
 itkeä.PRTC.PASS ääni.ACC.ENC kuulla.PST2.NEG.3SG
 'Yöllä Pavəl kuuli Romanin itkun. Väsynyt äiti nukkui sikeästi. Hän ei kuullut itkuakaan.' (PM/MaW: 1295–1296)

(49) VM *Резы шұлышыжым лыктын колтыш; тбіды,*
 poika hengitys.3SG.ACC päästää.CONV.INSTR lähettää.PST1.3SG 3SG
машаныш, онгжылат авартен шбінден.
 aavistaa.PST1.3SG rinta.3SG.ACC.ENC täytyä.CONV.INSTR nousta.2PST.3SG
 'Poikanen hengähti syvään; hän tunsu sydämensä pakahtuvan.' (PM/MaW: 802)

(50) VM *Потупчик Васли портанзык ләкты. Пел сбінзажым*
 Potuptšik Vasili kuisti.ILL tulla.PST1.3SG puoli silmä.3SG.ACC
кымалтен, пблгомыш анжалы. Портанзыл
 räpäyttää.CONV.INSTR taivas.ILL katsahtaa.PST1.3SG kuisti
ташкалтышышты Мотя шбінзен.
 porras.INESS Motja istua.PST2.3SG
 'Vasili Potuptšik tuli portaille. Silmäänsä siristäen hän katsahti taivaalle. Rapuilla istui Motja.' (PM/MaW: 471–473)

Samanaikaisuutta edustaa myös esimerkki (51), jossa II preteritillä merkitty tausta ei ole ulkoisesti havaittava asiointila, vaan sisäisesti käynnissä oleva tavoite, joka perustelee näkyvän käytöksen. I preteritin koodaamat konkreettiset teot ovat ikään kuin askelia kohti taustalla olevan tavoitteen eli esimerkissä virheen sovittamisen saavuttamista.

- (51) NM *Но тидым тўжвак луктын ыш ончыкто,*
 no tämä.ACC ulospäin viedä.CONV.INSTR NEG.PST1.3SG näyttää.CONNEG
миен шумешке Павел дене йыгыре
 mennä.CONV.INSTR saapua.CONV.LATER Pavel PO.kanssa vierellä
ошкылыо, корно мучко шүшкен кайыш,
 kävellä.PST1.3SG tie PO.pitkin viheltää.CONV.INSTR kulkea.PST1.3SG
мыскарам ыштыле, тыге тудо ике титакшым
 vitsi.ACC tehdä.PST1.3SG näin 3SG oma virhe.3SG.ACC
сулаш шонен.
 lunastaa.INF ajatella.PST2.3SG
 'Mutta hän ei näyttänyt sitä [uteliaisuuttaan] vaan koko matkan Pavelin
 rinnalla vihellessen ja vitsaillen: hän ajatteli näin sovittavansa syyllisyytensä.'
 (PM/MaE: 1128)

Samanaikaisuuteen kuuluvat myös romaanin useat II preteritissä kerrotut luontokuvausjaksot, joissa ei tapahdu juonen kannalta mitään liikettä, mutta jotka toimivat taustana I preteritissä oleville kyseisessä ympäristössä tapahtuville teoille.

- (52) NM *Йүдым йүр йүрын.*
 yö.ACC sade sataa.PST2.3SG
 'Yöllä satoi vettä.' (PM/MaE: 316)

- (53) VM *Кечывал вецын шокшы мардеж йифылен.*
 keskipäivä PO.suunnalta lämmin tuuli puhaltaa.PST2.3SG
 'Henkäili lämmin etelätuuli.' (PM/MaW: 319)

Päättävää taustaa edustaa taas seuraavanlainen tapaus, jossa aiempi, taustaympäristöön verrattavissa oleva henkilön pitkäkestoinen olotila katkeaa aspektiltaan perfektiivisen uuden tapahtuman alkaessa. Esimerkissä (54) odottaminen on kausaalista taustaolotilaa, sillä se ei jouduta tapahtumien kulkua, mutta toimii kimmokkeena seuraavalle tapahtumalle. Käytettynä aikamuotona on II preteriti. Tapahtumien käänne katkaisee odottamisen, ja erotukseksi passiivisesta olotilasta se merkitään I preteritillä. Samoin on esimerkissä (55), jossa kyse on kontrastiivisesta käänteestä. Päättävä tausta yhtyy pluskvamperfektiivisyyteen, sillä molemmissa aiempi tapahtuma on esitetty myöhemmän viittaushetken näkökulmasta. Kuten relatiivisen temporaalisuuden

kohdalla jo totesin, aiemmin päättyvän taustan kuvaaminen on intersektio, jossa voidaan käyttää niin II preteritiä kuin liittoperfektiäkin.

(54) NM *Павел тыге солалтымым вучен, садлан,*
 Pavel näin heilauttaa.PRTC.PASS.ACC odottaa.PST2.3SG siksi
кумык лийын, öрдыжкө тöриштыш.
 kumara tulla.CONV.INSTR sivu.ILL hypätä.PST1.3SG
 'Pavel oli odottanut tällaista heilautusta ja hyppäsi kyyristyen sivuun.'
 (PM/MaE: 300)

VM *Павъл тидым лешангышенок вычен дä,*
 Pavël tämä.ACC hiljattain odottaa.PST2.3SG ja
пүгыналын, öрдыжыш каранг кеш.
 koukistua.CONV.INSTR sivu.ILL välttää.CONV.INSTR mennä.PST1.3SG
 'Pavël oli odottanut tätä [liikettä] ja väisti koukistuen sivuun.'
 (PM/MaW: 300)

(55) NM *Ончычшо - палыдыме кўчызö куван*
 ensin.3SG tietää.PRTC.NEG kerjäläinen eukko.GEN
коштмыжым иктат шотышко налын
 kulkea.PRTC.PASS.3SG.ACC ei.kukaan mieli.ILL ottaa.PST2.3SG
огыл; но вара - тудын толмыж почеш,
 NEG.3SG mutta sitten 3SG.GEN tulla.PRTC.PASS.3SG PO.jälkeen
ялыште умылаш лийдыме паша лиедаш
 kylä.INESS ymmärtää.INF olla.PRTC.NEG työ tapahtua.INF
тўнгале.
 alkaa.PST1.3SG
 'Ensin kukaan ei ollut kiinnittänyt huomiota kerjäläiseukon liikuskeluun, kunnes hänen saapumisensa jälkeen kylässä alkoi tapahtua selittämättömiä asioita.'
 (PM/MaE: 968)

Samanaikaisuus on aineistossa selvästi päättyvyyttä yleisempi taustoitustyyppi. Aineiston kahdessa eri käännökstextissä on luonnollisesti myös sellaisia vastinlauseita, joissa niitty- ja vuorimarissa on käytössä eri aikamuoto. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että monet diskurssit on mahdollista rakentaa usealla eri tavalla. Alla olevassa esimerkissä (56) niittymarinkielisessä virkkeessä näkyy unettomuuden kuvauksen asettaminen juonenkulun kannalta relevantiksi käänteeksi, kun taas vuorimarissa koko virke on asetettu osaksi pitää taustajaksoa, jolloin se kontrastoituu vasta myöhempiä juonen kannalta relevanttien tapahtumia vasten.

(56) NM Павел вигак мален **ыш** **керт**,
 Pavel heti nukkuu.CONV.INSTR NEG.PST1.3SG pystyä.CONNEG
 ятыр жап тарваныл кийыш, шүдыр-влакым
 reilusti aika liikkuu.CONV.INSTR maata.PST1.3SG tähti.PL.ACC
ончышто.
 katsella.PST1.3SG
 'Pavel ei saanut heti unta, vaan kääntehti kauan katsellen tähtiä.' (PM/MaE: 1206)

VM Павъл ик пока гбц **весьш** **сърнылтын**,
 Pavêl yksi kylki PO.SEP toinen.ILL pyöriä.PST2.3SG
 шбдырвләм **анжен.**
 tähti.PL.ACC katsoa.PST2.3SG
 'Pavêl kääntyili kyljeltä toiselle ja katseli tähtiä.' (PM/MaW: 1206)

Suurimmassa osassa yllä olevista esimerkeistä II preteritissä oleva verbi kuvaa jotakin luonnostaan imperfektiivistä ja tuloksetonta tapahtumaa, kuten 'istumista', 'nukkumista' ja 'odottamista', kun taas I preteritissä on usein perfektiivistä ja tuloksellista tekoa kuvaava verbi, kuten 'välttää', 'herätä' tai 'lausua'⁵. Havainnollinen on seuraava vuorimarinkielinen esimerkkipari (57–58), jossa imperfektiivinen verbi *шүләш* 'hengittää' esiintyy II preteritissä, sillä se on samanaikaista muiden diskurssin tekemisten kanssa, mutta saman kantaverbin momentaaninen johdos *шүләлтәш* 'hengähtää', on I preteritissä, sillä se on kontekstissa uuden diskurssin aloittava johtolauseen verbi.

(57) VM Тбды **нелын** **шүлен.**
 3SG raskas.ADV hengittää.PST2.3SG
 'Hän hengitti raskaasti.' (PM/MaW: 428)

(58) VM Мотя **келгын** **шүлалтыш.** - Паш, а **икана**
 Motja syvä.ADV hengähtää.PST1.3SG Paš ja kerran
 тбнъым **омынеш** **ужынам...**
 2SG.ACC uni.LAT nähdä.PST2.1SG

⁵ Pelkästään muotojen perusteella katsottuna tempustunnus ei liity yllä lueteltuihin, itsessään perfektiivimerkityksiin verbeihin, vaan niitä seuraaviin finiittisesti taipuviin apuverbeihin. Kyseessä ovat niin sanotut aspektuaaliset konverbirakenteet (ks. esim. Bradley 2016), joissa leksikaalinen verbi on positiivisessa instruktiivisessa konverbissä, kun taas semanttisesti redusoitunut finiittiverbi on rakenteen aspektia ilmaiseva tai korostava apuverbi. Tässä työssä olennaista on leksikaalisen verbin merkitys omine aspekteineen.

'Motja henkäisi syvään: – Paš, kerran minä näin unta sinusta...'
(PM/MaW:623–624)

Aineiston ainoa poikkeus on esimerkin (55) II preteritissä oleva 'huomaaminen', joka on perfektiivinen tapahtuma. Se on relativistettu taustoittamaan toista vastakohtaista tapahtumaa, joka juonen kannalta on suuntaa muuttavampi, joten I preteriti ei ole käytössä. Päinvastaisia poikkeuksia eli I preteritissä olevia imperfektiivisiä aineistosta ei löydy lainkaan. Kvantitatiivinen tekstilingvistinen tutkimus voisi osoittaa, ovatko marin kompositioroolit pohjimmiltaan yhä luonnollisesti riippuvaisia verbien omista aspekteista vai onko ne mahdollisesti uudelleenanalysoitu tekstipragmaattiseksi järjestelmäksi, jossa mikä tahansa tapahtuma voidaan järjestää diskurssissa taustalle.

Eräs seikka, joka puoltaa kompositionaalisuuden irrottautuneisuutta aspektuaalisuudesta ynnä muista ei-spatiaalisista muuttujista, on vuorimarin II preteritin käyttö kauttaaltaan sellaisissa kymmeniä lauseita pitkissä jaksoissa, jotka toimivat taustoittajina tuleville jaksoille, jotka ovat diskurssin kannalta näitä aktiivisempia ja enemmän muutosta sisältäviä. Esimerkiksi aineiston luku 10 jakaantuu juonellisesti kahteen osaan, joista ensimmäinen kuvaa Pavelin marjanpoimintamatkaa (PM/MaW: 1370–1400). Jakso sisältää ainoastaan II preteritiä, vaikka sisäisen rakenteensa kannalta siitäkin olisi erotettavissa imperfektiivisiä taustoja ja perfektiivisiä etualoja. Pitkä tempuskongruenssi selittyy kuitenkin jaksojen pituisella diskurssinjärjestelyllä, sillä ensimmäinen I preteriti esiintyy lauseessa 1401, jossa se käynnistää juonen seuraavan osan.

(59) VM Шулеитылышы Танила тьотяжы докы нөртыи
huohottaa.PRTC.ACT Tanila isoisä.3SG PO.luokse talo.ILL
кыргыз **пырыи:** – Купышкы **кеш...**
juosta.CONV.INSTR mennä.sisään.PST1.3SG suo.ILL mennä.PST1.3SG
'Huohottava Tanila juoksi vaarin luo tupaan: – Meni suolle...'
(PM/MaW: 1401–1402)

Käy ilmi, että koko edellinen jaksokompleksi on ollut Tanilan salakatselua, minkä tarkoituksena on johdattaa hänen seuralaisensa Pavelin perään suolle tämän tappamista varten. Juonen kannalta tappaminen on luvun tärkein muutos, joten se halutaan esittää mahdollisimman aktiivisena ja selkeänä tapahtumana sitä edeltäneen taustatietojakson kustannuksella.

Niittymarilaisesta aineistosta vastaavanlaisia jaksokompositioita ei löydy.

Jaksokompositionaalisuus on kaikista kompositionaalisuuden lajeista kaikkein vähiten yhteydessä aspektiin ja temporaalisuuteen ja täten kaikkein eniten juonen selkeyteen liittyvää.

Vuorimarinkielisessä käännöksessä luvut 7 ja 11 eroavat kaikista muista luvuista siten, että niissä on koko luvun mittainen tempuskongruenssi, eli koko proosakerronta on II preteritissä kaikista aspektotemporaalisia vaihteluista huolimatta. I preteritiä esiintyy vain muutamassa dialogin sitaatissa. Tällaiselle käytölle on vaikea keksiä yksiselitteistä syytä. Mikään kuvatuissa tapahtumissa tai niiden asemassa romaanin juonen osana ei erota niitä muista luvuista. Joka tapauksessa marissa on siis mahdollista rakentaa pitkää kaunokirjallista diskurssia kahdella tavalla eli joko kompositionaalisesti aikamuotoja vaihdellen taikka sitten ainoastaan II preteritiä hyödyntäen, vaikka näiden tyylilliset erot ja yhdistelymahdollisuudet vaativat lisäselvitystä.

Jaksokompositionaalisuuteen kuuluu myös vuorimarinkielisen käännöksen luvun 10 loppu, jossa II preteritillä merkitään kokonaisuudessaan jakso, joka on viittaushetkensä (näkemiseen ja kuulemiseen) nähden futuurinen eli ajallisesti myöhempi. Myös tästä jaksosta olisi erotettavissa taustoja ja käännepätkiä, jos sitä ei olisi kokonaisuudessaan asetettu samanaikaiseksi viittaushetken kanssa.

(60) VM *Төйдү нимат ужде* *дә нимат колде,*
3SG ei.mitään nähdä.PST2.NEG.3SG ja ei.mitään kuulla. PST2.NEG.3SG
кыце шырғы ло гыц пушты резывләм
kuinka metsä väli PO.SEP tappaa.PRTC.PASS poika.PL.ACC
намал лыктыныт, кыце цәкнен
kantaa.CONV.INSTR tuoda.PST2.3PL kuinka perääntyä.CONV.INSTR
шбїцшы Танилам сельсоветыш виден
istua.PRTC.ACT Tanila.ACC kyläneuvosto.ILL taluttaa.CONV.INSTR
канденыт, кыце Танила Кулуканов гишан, тьотяжы
tuoda.PST2.3PL kuinka Tanila Kulukanov PO.jostakin isoisä.3SG
гишан тамам вбїдылын... Вара якшар пандашан
PO.jostakin jokin.ACC mutista.PST2.3SG sitten punainen parta.ADJ
шўлештышы Потупчик ошемалт шбїцшы
huohottaa.PRTC.ACT Potuptšik näivettyä.CONV.INSTR istua.PRTC.ACT
Кулукановым сельсоветыш шбїдыртен толын.
Kulukanov.ACC kyläneuvosto.ILL raahata.CONV.INSTR tulla.PST2.3SG

Цітырышы кидвлäjы доно жилеткыжым
 vapista.PRTC.ACT käsi.PL.3SG PO.kanssa liivi.3SG.ACC
 тюрлалтен дә Танила дон тьотяжы вьлкы
 nykiä.CONV.INSTR ja Tanila ja isoisä.3SG PO.päälle
 койырымыла анжалын, Кулуканов пелештен:
 pilkata.PRTC.PASS.COMP katsoa.CONV.INSTR Kulukanov lausua.PST2.3SG
 – Тенге агыл ёштенда...
 niin NEG.3SG tehdä.PST2.2PL

'Hän ei nähnyt eikä kuullut, miten metsästä kannettiin murhattujen ruumiit, miten kyläneuvostoon kuljetettiin vastaanhangoitteleva Tanila, miten Tanila mutisi jotain Kulukanovista ja vaarista... Sitten huohottava punapartainen Potuptsik raahasi kyläneuvostoon kalvenneen Kulukanovin. Nykien vapisevilla käsillään liiviään ja katsoen halveksien Tanilaa ja vaaria Kulukanov sanoi: – Ette tehneet niin...' (PM/MaW: 1485–1488)

4.2. Episteemisten näkökantojen ja kognitiivisen tilan merkintä

Tämä luku esittelee I ja II tyyppin aikamuotojen käyttöä evidentialisuuden näkökulmasta. Koska jo lähdekirjallisuuden perusteella tempusten vaihtelu ei näytä riippuvan ainoastaan informaatiolähteestä, täydennän pelkästään tähän perustuvaa Aikhenvaldin (2004) teoriaa myös episteemisen modaalisuuden huomioon ottavalla Mushinin (2001) järjestelmällä sekä kognitiivisen tilan merkintään liittyvillä käsitteillä, joita on turkkilaiskielten kohdalla käyttänyt Johanson (2000a; 2018). Tällä tavalla avautuva merkitysten verkosto on paras tapa kuvata marin menneen ajan tempusten evidentialisia, modaalisia ja kognitiivisia funktioita. Samalla tämä luku sisältää viittauksia myös edellisessä luvussa ilmiäyneisiin aspektotemporaalisiin merkityksiin, sillä usein ilmauksen evidentialinen laatu riippuu ajallisen etäisyyden ja terminaalisuuden laadusta. Myös tekstuaalisella kompositionaalisuudella on vaikutusta aikamuodon valintaan, joskin vähemmän kuin muilla seikoilla, sillä viittaukset informaatiolähteeseen esiintyvät lähinnä dialogissa, joka ei usein sisällä samanlaista pitkä ja monologista juonenkuljetusta kuin proosakerronta.

Alaluku 4.2.1. yhdistää suoran havainnoinnin ja henkilökohtaisten tekojen merkinnät, sillä molemmissa tapauksissa äänessäolija on evidentialinen puhuja. Seuraava luku 4.2.2. käsittelee päättelyiden ja olettamusten kielentämistä. Nämäkin alueet ovat henkilökohtaisia siten, että äänessäolija tekee lausuman omaan tietoisuutensa perustuen,

mutta eroavat edellisistä siinä, että niiden subjektina on 2. tai 3. persoona, joka on evidentialisesti ei-puhuja. Luku 4.2.3. esittelee reportatiivisuuden ja kvotatiivisuuden merkintää. Kaksi viimeistä lukua on varattu tempusten episteemisten ja kognitiivisten merkitysten käsittelylle. Luku 4.2.4. kuvaa keinoja ilmaista lausuman todenperäisyyttä, kun taas luku 4.2.5. tutkii kognitiivisen tilan muutokseen liittyviä ilmiöitä.

4.2.1. Henkilökohtaiset teot ja suora havainnointi

Aikhenvaldin (2004: 63–64) teoriassa evidentialisuuden semanttisista parametreista suoraksi havainnoinniksi lasketaan visuaaliset ja auditiiviset informaatiolähteet. Samaan ryhmään on kuitenkin järkevää luokitella myös henkilökohtaiset teot, joita käsittelee esimerkiksi Mushin (2001: 59–66), sillä itse suoritettut teot ovat perustapauksissa myös itse havaittuja.

Jo ennen tarkempaa erittelyä voidaan todeta, että marissa henkilökohtaisia tekoja ja suoraa havainnointia merkitään sekä I että II tyyppin menneen ajan muodoilla. Syy vaihteluun ei näin ollen ole informaatiolähteessä. Samoin on havaittavissa, että aineistossa ei ole muodollista eroa visuaalisen ja auditiivisen tiedonsaannin merkinnän välillä. Toisin sanoen aistimisen laatu ei ole semanttinen parametri marissa, ja tämän toteavat myös Nelson ja Vedernikova (2017: dia 31). Vaikka työni ei pyri olemaan eksaktin kvantitatiivinen, yksi havaittava piirre on myös se, että niittymari suosii henkilökohtaisten tekojen ja suoran havainnoinnin ilmaisussa enemmän II preteritiä, kun taas vuorimarille tyyppillisempää on I preteritin käyttö. Alla esitän, että kyse on lähinnä tendensseistä painottaen eri ei-evidentialisia muuttujia, ei niinkään itse evidentialisuuden erilaisesta luonteesta kahden kielen välillä.

Henkilökohtaisten tekojen merkinnässä esiintyy molemmissa kielissä tasaisesti sekä I että II preteritiä, kuitenkin edellä mainitun kielikohtaisen tendenssin mukaisesti. Ensimmäisenä käsittelen I preteritin käyttöä. Tämän muodon käyttöä motivoi neljä syytä, jotka ovat (1) kontrastiivisuus, (2) reaalistaminen, (3) ei-fokaalinen intraterminaalisuus sekä (4) kompositionaalisuus. Kontrastiivisuutta käsitellään myöhemmin vielä luvussa 4.2.5. ja reaalistamista luvussa 4.2.4. Kaksi jälkimmäistä ilmiötä taas esiteltiin luvussa 4.1.

Käyttämälläni kontrastiivisuuden käsitteellä tarkoitan puhujan pragmaattista halua esittää lausumansa kuulijalle mahdollisimman selvästi. Nimityksenä kontrastiivisuus viittaa ensisijaisesti vastakohtaisuuteen eli tilanteisiin, joissa I preteritin sisältävä henkilökohtainen teko on jollain tavalla vastakkaisessa suhteessa oletettuun. I preteritillä kontrastoiminen on tällöin keino välttää kuulijan mielessä mahdollisesti syntynyt ristiriita ja siitä aiheutuvat ymmärtämisvaikeudet. Kontrastiivisuus kattaa kuitenkin laajemmin kaikenlaiset tilanteet, joissa on tarve päästä mahdollisimman suureen selvyyteen ja saada kuulijan huomio kiinnittymään lausuttuun. Tällaisissa tilanteissa puhuja esimerkiksi ennakoi tekonsa tuntuvaan kuulijasta yllättävältä tai epäodotuksenmukaiselta tai sellaiset, joissa kuulijan halutaan jollain tavalla reagoivan puhujan tekoon. Kontrastiivisuus on siis kuulijalähtöistä pragmatiikkaa.

Seuraavat aineiston esimerkit kuvaavat erilaisia kontrastiivisia tilanteita. Esimerkki (61) kuvaa yllättävän teon, esimerkki (62) pyrkii korostamaan, että oma ajattelu on todella tapahtunut jo aiemmin, (63) esittää puhujan nykymielipiteiden valossa kaduttavan eli epäloogisen teon ja (64) epäodotuksenmukaisen hiljaa pysymisen. Esimerkissä (65) on kyse muutoksesta menneeseen ja esimerkissä (66) taas teosta, joka on kuulijan kannalta epätoivottava mutta silti tapahtunut. Viimeinen esimerkki (67) taas pyrkii huomionkiinnittämiseen. I preteritin ohella myös tilannesidonnainen kieli ("katsokaa") sekä ajallinen läheisyys ovat merkkejä huomionhausta.

(61) NM – *Мо пеш шуко шленат, эргым?*
 mikä todella paljon elää.PST2.2SG poika.1SG
 – *Умбаке воит пурьшина, ачий...*
 kauas PO.läpi mennä.sisään.PST1.1PL isä
 ’– Miksi sinä, poikani, näin myöhään olit? – Kävimme kaukana, isä...’
 (PM/MaE: 167–168)

(62) NM – *Мый тунамак шоналтышым: "Мом тыге*
 1SG silloin.ENC pohtia.PST1.1SG mikä.ACC näin
кышкен коштеш?"
 heittää.CONV.INSTR kulkea.PRS.3SG
 ’– Minä jo silloin mietin: "Mitähän se oikein heittelee?" ’ (PM/MaE: 1040)

VM – *Мбнь тбнамок шаналтышым: "Мам тиды кбшка?"*
 1SG silloin.ENC pohtia.PST1.1SG mikä.ACC tämä heittää.PRS.3SG
 ’– Minä jo silloin mietin: "Mitähän se oikein heittelee?" ’ (PM/MaW: 1040)

(63) NM – *Кресача лияш келшышым.*
kummisetä tulla.INF suostua.PST1.1SG
' – Suostuin kummiksi.' (PM/MaE: 1269)

VM – *Хресташ каитна.*
kummi.LAT käydä.PST1.1PL
' – Ryhdyimme kummeiksi.' (PM/MaW: 1269)

(64) NM – *Андрейлан мый нимат шым каласе.*
Andrei.DAT 1SG ei.mitään.ENC NEG.PST1.1SG sanoa.CONNEG
' – En sanonut Andreille mitään.' (PM/MaE: 1590)

VM – *Мбінъ Андрейлан нимат шым келесы.*
1SG Andrei.DAT ei.mitään.ENC NEG.PST1.1SG sanoa.CONNEG
' – En sanonut Andreille mitään.' (PM/MaW: 1590)

(65) VM – *Мә кү ылмынам тайыдеок келесаи*
1PL kuka olla.PRTC.PASS.1PL.ACC salaisuus.CAR.ENC sanoa.INF
решышна, мә тагачы мәмнан знамбим, пәлымашын,
päättää.PST1.1PL 1PL tänään 1PL.GEN lippu.ACC järki.GEN
төр ылмашын дә ырыкын знамым лүлталына!
totta olo.GEN ja vapaus.GEN lippu.ACC kohottaa.PRS.1PL
' – Olemme päättäneet julistaa avoimesti ketä olemme, ja kohottaa tänään
lippumme, - järjen, totuuden ja vapauden lipun! (PM/MaW: 394)

(66) VM – *Ну, а тбінъжы? – Сирен пушым, - Йәкып*
no mutta 2SG.3SG kirjoittaa.CONV.INSTR antaa.PST1.1SG Jäkəp
кужын шүлалтен.
pitkään huokaista.PST2.3SG
' – Entä sinä? – Kirjoitin, Jäkəp huokaisi hitaasti.' (PM/MaW: 1022–1023)

(67) NM – *Ончыза - капка гыч төргалтен нальым.*
katsoa.IMP.2PL portti PO.SEP irrottaa.CONV.INSTR ottaa.PST1.1SG
' – Katsokaa, irrotin juuri portilta. (PM/MaE: 1261)

VM – *Анжалда, кбзыт веле капка збц кедарышым...*
katsoa.IMP.2PL nyt vain portti PO.SEP poistaa.PST1.1SG
’– Katsokaa, irrotin juuri portilta.’ (PM/MaW: 1261)

Esimerkki (66) on osa puhujan eli Jäkəpin monologijaksoa, jolloin I preteritin voisi tulkita olevan osa peräkkäisten tapahtumien ketjua. Kontrastiivinen tulkinta tulee kuitenkin kyseeseen siksi, että narraatio katkeaa toisen henkilön kysymykseen, jolloin kirjoittaminen ei enää ole osa synkronista narraatiota, vaan retrospektiivistä dialogia, joka ajallisesti voisi vaatia II preteritiä.

Toinen motivaattori I preteritin käytölle henkilökohtaisista teoista puhuttaessa on reaalistaminen. Kyseessä on modaalinen ilmiö, jolla puhuja tekee selväksi tapahtuman todenperäisyyden. Luvussa 4.2.4. on tarkemmin puhetta reaalistamisesta eri konteksteissa, mutta henkilökohtaisten tekojen kohdalla kyse on puhujan halusta estää kuulijan epäily tilanteessa, jossa tämän olisi mahdollista esittää eriävä mielipide asioiden laidasta. Reaalistamiseen kuuluvat esimerkiksi vakuuttelut.

Kontrastiivisuudesta reaalistaminen eroaa siten, että se ottaa enemmän kantaa teon todenmukaisuuteen siinä missä kontrastiivisuus lähtee ensisijaisesti vuorovaikutuksellisuudesta. Aineistossa henkilökohtaisen teon reaalistamista kuvaa esimerkki (68), jossa halutaan vakuuttaa, mikä oli todellinen hyväksyttävä syy myöhästymiselle.

(68) NM – *Авай, толиш ег дене кутыркален*
äiti tulla.PRTC.ACT ihminen PO.kanssa jutella.CONV.INSTR
этарышна.
suorittaa.PST1.1PL
’[– Pitäisikö sinua ajaa kotiin vitsan kanssa?] – Äiti, unohduimme siellä
puhelemaan vieraan kanssa.’ (PM/MaE: 691)

VM – *Ави, мә тбшты толишы эдем доно попен*
äiti 1PL siellä tulla.PRTC.ACT ihminen PO.kanssa puhua.CONV.INSTR
шбнзышна.
istua.PST1.1PL
’[– Pitäisikö sinua ajaa kotiin vitsan kanssa?] – Äiti, unohduimme siellä
puhelemaan vieraan kanssa.’ (PM/MaW: 691)

Huomattavaa on, että monet esimerkkilauseista kuvaavat ajallisesti kaukaisia tapahtumia, jotka aiemmin määriteltiin II preteritin esiintymisympäristöksi. Pragmaattinen kontrastoiminen ja modaalinen reaalistaminen kumoavat siis temporaaliset merkitykset eli ajallisesti kaukainen tapahtuma merkitään II preteritillä silloin, kun puhuja ei koe tarvetta tai halua korostaa tapahtuneen selkeyttä tai todellisuutta.

Viimeiset syyt käyttää I preteritiä henkilökohtaisista teoista puhuttaessa yhdistyvät aspektotemporaaliseen terminaalisuuteen sekä kompositionaalisuuteen eli diskurssin järjestämiseen. Molemmat ilmiöt on jo esitelty aiemmassa luvussa tempusten ei-evidentiaalisten merkitysten yhteydessä. I preteritin terminaaliseksi alaksi määrittelin ei-fokaaliset intraterminaalit. Myöskään henkilökohtaisten tekojen tapauksessa kyseinen tempus ei kuvaa muita terminaalisuuden lajeja. Samaten on todettu, että I preteritin tekstipragmaattinen tehtävä on esitellä uudet alkavat diskurssit. Aineistoromaanin viimeinen luku on muodoltaan kirje, jossa yksi henkilö kertoo monologimaisesti omista teoistaan. Kerronnassa I preteriti esiintyy aktiivisista, alkavista tapahtumien käännteistä puhuttaessa, kun taas II preteriti kuvaa yhtäaikaista taustaa. Sekä ei-fokaalista intraterminaalisuutta että kompositionaalisuutta havainnollistaa seuraava esimerkkikatkelma (69):

(69) VM – *Мәмнам река покшалан немецвлә ужевы*
 1PL.ACC joki PO.keskellä saksalainen.PL nähdä.PST1.3PL
дә лүлаш тӱнгалевы. Снарядвлә пыдештмашеш
 ja amrua.INF alkaa.PST1.3PL ammus.PL räjähdys.LAT
йӱрвашина вӱд итолмывлә кузеныт дә вӱлкына
 PO.ympärillä.1PL vesi seiväs.PL kohota.PST2.3PL ja PO.päälle.1PL
йӱрыныт. Мӱнь ике тӱнгемвлӅлан, ӱнят, сир якте
 pudota.PST2.3PL 1SG oma toveri.1SG.PL.DAT ehkä ranta PO.asti
ин лӅкташ вӱрештеш манын, вьргемыштым
 uida.CONV.INSTR lähteä.INF pakottaa.PRS.3SG jotta vaatteet.3PL.ACC
кыдашаш шӱдышым.
 riisua.INF käskeä.PST1.1SG

’– Keskellä jokea saksalaiset huomasivat meidät ja avasivat tulen. Räjähdyksistä nousi vesi ympärillämme patsaina ja putosi päällemme. Huusin pojille, että he kaiken varalta riisuisivat vaatteensa, jos on pyrittävä maihin uimalla.’ (PM/MaW: 1564–1566)

I preteritin käyttöä henkilökohtaisista teoista kerrottaessa motivoivat siis kontrastiivisuus, reaalistaminen sekä kompositionaalisuuden aktiivinen puoli. II preteritin käyttöä taas perustelevat lähinnä edellä mainittujen tarpeiden vastakohtat eli (1) kontrastoimaton tai reaalistamaton ajallinen kaukaisuus, (2) post-terminaalisuus, (3) kompositionaalisuuden taustajaksot sekä lisäksi (4) miratiivinen modaalisuus.

II preteriti on ajallisesti kaukaisen teon tempus, kun puhujalla ei ole tarvetta kontrastoida tai reaalistaa sanomaansa. Nähdäkseni tällainen puhujalle sallittu pragmaattinen valinnanvapaus on syynä sille, miksi esimerkiksi oppikirjoissa (esim. Elembaeva 2017: 199) esitetään I ja II preteritin olevan joskus vapaassa vaihtelussa keskenään. Esimerkkejä kontrastoimattomista ja reaalistamattomista II preteriteistä on faktuaalisuutta käsittelevässä luvussa 4.2.4. sekä jo aiemmin käsitellyn ajallisen etäisyyden yhteydessä. Kompositionaalisuudessa II preteritin tehtävä taas on merkitä passiivista taustaa, joka ei vie kerrontaa eteenpäin. Esimerkkinä tästä toimii aiemmin mainittu katkelma (69), jossa II preteritillä merkityt muodot ovat samanaikaista taustaa.

Aspektotemporaaliselta kannalta II preteriti merkitsee post-terminaalisuutta myös henkilökohtaisten tekojen tapauksessa. Resultatiivinen henkilökohtainen teko on aineistossa aina II preteritissä. Tätä havainnollistavat esimerkit (70) ja (71). Jälkimmäinen epämieluisan tiedon konteksti voisi periaatteessa olla avoin kontrastiiviselle I preteritille, mutta aiemmassa luvussa todetun mukaisesti resultatiivi ja II preteriti korreloivat niin vahvasti, että aineiston puutteellisuudesta huolimatta ei liene liioiteltua sanoa, että voimakkaasti fokaalinen post-terminaalisuus merkitään II preteritillä mistään muista ei-spatiaalisista ja tekstuaalisista seikoista riippumatta. Samoin aineistossa ei ole yhtään reaalistettua eli I preteritillä merkittyä resultatiivia. Voimakkaasti fokaalisen post-terminaalisuuden ohella myös heikosti fokaaliset post-terminaaliset eli perfektiiviset omat teot merkitään II preteritillä. Perfektiivisessä esimerkissä (72), (73) sekä (74) kyse on puhehetkeen mennessä vähintään yhden kerran tapahtuneista asioista eli prosessin tuloksesta.

(70) NM – *Ончо, мый тыште яра верым коденам* –
katsoa.IMP.2SG 1SG tässä vapaa paikka.ACC jättää.PST2.1SG
'– Katso, tähän olen jättänyt tyhjän kohdan [jotta voit kirjoittaa siihen nimesi.]' (PM/MaE: 759)

VM – *Анжы, тишты мѣнь вѣрым коденам* – –
 katsoa.IMP.2SG tässä 1SG paikka.ACC jättää.PST2.1SG
 ’– Katso, tähän olen jättänyt tilaa [jotta voit kirjoittaa siihen nimesi.]’
 (PM/MaW: 759)

(71) NM – *Мый кугурак шотеш кодынам, ынде тыйын*
 1SG vanha.COMP PO.joksikin jäädä.PST2.1SG nyt 2SG.GEN
мариет уке.
 mies.2SG NEG.EXIST
 ’– Minä olen jäänyt vanhimmaksi, miestä sinulla ei nyt ole.’ (PM/MaE: 898)

VM – *Мѣнь хоза вѣреш кодынам, марет ынде уке.*
 1SG isäntä paikka.LAT jäädä.PST2.1SG mies.2SG nyt NEG.EXIST
 ’– Minä olen jäänyt isännäksi, miestä sinulla ei nyt ole.’ (PM/MaW: 898)

(72) NM – *Только тракторжым мый ужын омыл.*
 vain traktori.ACC 1SG nähä.PST2 NEG.1SG
 ’– Vain traktoria en ole nähnyt.’ (PM/MaE: 656)

VM – *Только тракторжым ужделам.*
 vain traktori.ACC nähä.NEG.PST2.1SG
 ’– Vain traktoria en ole nähnyt.’ (PM/MaW: 656)

(73) NM – *Паш, Сергей кугызат коштеш, мый ужынам.*
 Paš Sergei isoisä.ENC käydä.PRS.3SG 1SG nähä.PST2.1SG
 ’– Paš, Sergei-vaarikin käy siellä, olen nähnyt.’ (PM/MaE: 1152)

VM – *Паш, Серѣга тьотятат токыжы коштеш, мѣнь*
 Paš Serjoga isoisä.ENC siellä.3SG käydä.PRS.3SG 1SG
ужынам.
 nähä.PST2.1SG
 ’– Paš, Serjoga-vaarikin käy siellä, olen nähnyt.’ (PM/MaW: 1152)

(74) NM – *Кузе каласенам, тугак лийже!*
 miten sanoa.PST2.1SG siten tulla.IMP.3SG
 ’– Niin kuin olen sanonut, niin on oltava!’ (PM/MaE: 900)

VM – *Кыце келесенам, тѣнгеок лишашлык!*
 miten sanoa.PST2.1SG siten.ENC tulla.PRTC.FUT
 ’– Niin kuin olen sanonut, niin on oltava!’ (PM/MaW: 900)

Modaaliselta kannalta II preteritillä on henkilökohtaisista teoista puhuttaessa miratiivinen eli henkistä valmistautumattomuutta kuvaava tehtävä. Tällaisia ovat esimerkit (75) ja (76), joissa puhuja ei ole odottanut kyseistä lopputulosta. Miratiivisuudesta on tarkemmin puhetta luvussa 2.4.5. Toisin kuin Skribnik ja Kehayov (2018: 539) kirjoittavat, ensimmäisen persoonan II preteritiin ei väistämättä liity ”ensimmäisen persoonan efektiä” eli kontrolloimattomuuden merkitystä tai miratiivisuutta. Henkilökohtaisten tekojen tapauksessa nämä modaaliset ilmiöt ovat siis kontekstiriippuvaisia.

(75) NM – *Мүшкырем коршта, - ойганен, вигак каласыш*
 vatsa.1SG olla.kipeä.PRS.3SG murehtia.PST2.3SG heti sanoa.PST1.3SG
тудо, - пӧчыжым шуко кочкынам...
 3SG karpalo.ACC paljon syödä.PST2.1SG
 ’– Vatsaan sattuu, sanoi hän alakuloisesti. – Söin liikaa karpaloita.’ (PM/MaE: 1378)

VM – *Мӕшкыр каршта, - тӕды сылыкын пелештен,*
 vatsa olla.kipeä.PRS.3SG 3SG surullinen.ADV lausua.PST2.3SG
- пӧчыжым качкын шӕнденам...
 karpalo.ACC syödä.CONV.INSTR laittaa.PST2.1SG
 ’– Vatsaan sattuu, sanoi hän alakuloisesti. – Söin liikaa karpaloita.’
 (PM/MaW:1378)

(76) NM – *Авай, мый тудым ончылтен коденам!*
 äiti 1SG 3SG.ACC ohittaa.CONV.INSTR jättää.PST2.1SG
 ’– Äiti, minä voitin hänet!’ (PM/MaE: 1392)

VM – *Ӕви, мӕинь тӕдым эртенам!*
 äiti 1SG 3SG.ACC ohittaa.PST2.1SG
 ’– Äiti, minä voitin hänet!’ (PM/MaW: 1392)

Henkilökohtaisissa teoissa esiintyy siis tasaisesti sekä I että II preteritiä evidentialisista seikoista riippumatta. Samoin on laita suoran havainnoinnin kohdalla, ja vaihtelun syytkin ovat pitkälti identtisiä henkilökohtaisten tekojen kanssa. Jotkin erot henkilökohtaisten tekojen ja suoran havainnoinnin tempusvalinnan syiden suhteen johtunevat lähinnä aineiston suppeudesta. Aineiston perusteella esimerkiksi suorassa havainnoinnissa II preteritiä voi motivoida habitiivisuus eli fokaalinen intraterminaalisuus, mikä todennäköisesti paikkaansa myös henkilökohtaisten tekojen kohdalla, vaikka siitä aineisto tarjoaakin vain post-terminaalaisia II preteritin sisältäviä esimerkkejä.

Syitä I preteritin käytölle suorassa havainnoinnissa ovat omista teoista tunnetulla tavalla (1) kontrastiivisuus, (2) reaalistaminen, (3) ajallinen läheisyys sekä (4) komposition aloitus. Toisin kuin Nelsonin ja Vedernikovan (2017: dia 17) esityksessä, omassa aineistossani ei esiinny yhtäkään tulosta kuvaavaa suoran havainnoinnin I preteritiä.

Kontrastiivisia ovat muun muassa esimerkit (77), (78) sekä (79). Näistä ensimmäinen on osa luetteloa, jossa korostetaan erikseen kunkin roolia ryhmän toiminnassa, toinen asettaa vastakkain epäilyn ja lupauksen ja viimeinen kertoo havainnon, jolle toivoo kuulijan reagoivan konkreettisesti.

(77) NM – *А тебе тидыже, Пашка, мемнан вожатыйна.*
 mutta tässä tämä.3SG Paška 1PL.GEN johtaja.1PL
Вожатый шотеш мемнан учительница ыле
 ohjaaja PO.jonakin 1PL.GEN opettaja olla.PST1.3SG
 - *Зоя Александровна, комсомолка.*
 Zoja Aleksandrovna nuorisoliittolainen
 ’– Ja hän, Paška, on meillä, tuota johtaja. Meillä oli opettaja Zoja Aleksandrovna ohjaajana, hän on nuorisoliittolainen...’ (PM/MaE: 540–541)

VM – *А вот Пашка, тиды самой, мамнан вожакна.*
 mutta tässä Paška tämä SUP 1PL.GEN johtaja.1PL
Мамнан учительница Зоя Александровна вожатый вәреш
 1PL.GEN opettaja Zoja Aleksandrovna ohjaaja paikka.LAT
ыльы, тьиды комсомолка.
 olla.PST1.3SG 3SG nuorisoliittolainen
 ’– Ja hän, Paška, on meillä, tuota johtaja. Meillä oli opettaja Zoja Aleksandrovna ohjaajana, hän on nuorisoliittolainen...’ (PM/MaW: 540–541)

(78) NM *Колхоз нерген погынымаште пеш сай ойлышт,*
kolhoosi PO.jostakin kokous.INESS todella hyvä puhua.PST1.3PL
но ялыште тудым ала ыштенжат
mutta kylä.INESS se.ACC ehkä tehdä.CONV.INSTR.ENC
огыт шукто.
NEG.PRS.3PL suorittaa.CONNEG
'Ehkä ei kylään tulekaan kolhoosia, josta niin kauniisti puhuttiin kokouksissa?'
(PM/MaE: 942)

VM *Анят, солашты колхозжат ак ли, кыды*
ehkä kylä.INESS kolhoosi.ENC NEG.PRS.3SG tulla.CONNEG joka
гишан тенге яжон сходышты попевы?
PO.jostakin näin hyvä.ADV kokous.INESS puhua.PST1.3PL
'Ehkä ei kylään tulekaan kolhoosia, josta niin kauniisti puhuttiin
kokouksissa?' (PM/MaW: 942)

(79) VM – *Купышкы кеш...*
suo.ILL mennä.PST1.3SG
'– Meni suolle...' (PM/MaW: 1402)

Realistamista taas edustavat lause (80), jossa vakuutetaan omaa muistikuvaa oikeaksi, ja lause (81), jossa annetaan perusteleva vastaus 'miksi'-kysymykseen.

(80) VM – *Дымов тәнг, а тә тенгечы попышда,*
Dymov toveri mutta 2PL eilen puhua.PST1.2PL
мәланна сираш лозунгвләм нуаи сөрышда.
1PL.DAT kirjoittaa.INF tunnuslause.PL.ACC antaa.INF luvata.PST1.2PL
'– Toveri Dymov, tähän eilen lupasitte antaa meille tunnuslauseita, että me kirjoittaisimme. (PM/MaW: 584)

(81) VM – *Аятт тенге шүдыш.*
isä.2SG näin käskeä.1PST.3SG
'– Isä käski.' (PM/MaW: 696)

Ajallisesta läheisyydestä ilman tuloksen perusteella havainnointia on kyse esimerkeissä (82) ja (83).

(82) VM – *Паšk... шин шйндыш... каришта.*
 Pašk lyödä.CONV.INSTR laittaa.PST1.3SG olla.kipeä.PRS.3SG
 ’– Pašk... löi... sattuu.’ (PM/MaW: 306)

(83) NM – *Пакча гыч ошкыльо, пеш содор...*
 kasvimaan PO.SEP kävellä.PST1.3SG todella nopeasti
 ’Meni kasvimaan poikki niin nopeasti...’ (PM/MaE: 641)

VM – *Кавишавичы мычкы кеш, пиш пйсын*
 kaalitarha PO.pitkin mennä.PST1.3SG todella nopea.ADV
ашкеды...
 kävellä.PST1.3SG
 ’Meni kaalitarhan poikki, käveli todella nopeasti...’ (PM/MaW: 641)

Viimeinen I preteritiä suorassa havainnoinnissa perusteleva tekijä on komposition aloitus, jota havainnollistaa esimerkki (84). Kyseiset lauseet ovat osa pidempää monologijaksoa ja asettuvat sen sisällä juonta eteenpäin vieviksi kohdiksi. Kompositionaalisuus ohittaa siis ajallisen kaukaisuuden.

(84) NM – *Авам тидым лудын лекте да шорташ*
 äiti.1SG tämä.ACC lukea.CONV.INSTR lähteä.PST1.3SG ja itkeä.INF
тўнгале, - ойла Яков, - а мылам тыге
 alkaa.PST1.3SG puhua.PRS.3SG Jakov mutta 1SG.DAT näin
каласыш: пионер гыч от лек гын,
 sanoa.PST1.3SG pioneeri PO.SEP NEG.PRS.2SG lähteä.CONNEG jos
шўетым пўтыралам, манеш. Вара тудо мылам
 kaula.2SG.ACC kiertää.PRS.1SG sanoa.PRS.3SG sitten 3SG 1SG.DAT
тышечын шым гана возен налаш кўитыш...
 tästä seitsemän kerta kirjoittaa.CONV.INSTR ottaa.INF kärkeä.PST1.3SG
 ’–Äiti luki sen ja alkoi itkeä, - puhui Jakov, - ja sanoi minulle, että ellen eroa pioneeriosastosta, niin katkaisee kaulani. Ja sitten sanoi, että minun on kirjoitettava seitsemän kertaa...’ (PM/MaE: 1020–1021)

VM – *Авам лыдын ләкты дә мәгыраш*
 äiti.1SG lukea.CONV.INSTR lähteä.PST1.3SG ja itkeä.INF
тййнгальы, - Ййкып попен, - а мбланем келесыш:
 alkaa.PST1.3SG Jäkər puhua.PST2.3SG mutta 1SG.DAT sanoa.PST1.3SG
"Пионер гбйц ат ләк гбйнь, вуетым
 pioneeri PO.SEP NEG.PRS.2SG lähteä.CONNEG jos pää.2SG.ACC

кбiрын нiлам". А вара мбiлам шбiм гiна
 repiä.CONV.INSTR ottaa.PRS.1SG ja sitten 1SG.DAT seitsemän kerta
сирен нiлаш шудыш...
 kirjoittaa.CONV.INSTR ottaa.INF kärkeä.PST1.3SG
 ’– Äiti luki sen ja alkoi itkeä, - puhui Jakov, - ja sanoi minulle, että ellen eroa
 pioneeriosastosta, niin irrottaa pääni. Ja sitten sanoi, että minun on
 kirjoitettava seitsemän kertaa...’ (PM/MaW: 1020–1021)

II preteritiä suorassa havainnoinnissa perustelevat niin ikään (1) kontrastoimaton tai reaalistamaton ajallinen kaukaisuus, (2) fokaalinen intraterminaalisuus sekä (3) komposition taustana toimiminen. Olennainen huomio on, että luettelosta puuttuu muuten vahvasti II preteritin kanssa korreloiva post-terminaalisuus. Tämä on loogista, sillä tuloksen korostaminen ei usein viittaa siihen, että myös itse prosessi olisi havainnoitu. Post-terminaalisuus on täten myös keino osoittaa, etteivät henkilökohtaiset teot ja suora havainnointi ole semanttisesti täysin yhteneväisiä parametreja, sillä edellisessä esiintyy post-terminaaleja. Oman teon ja toisen henkilön tekemisten havainnoinnin välinen ero on siis jossain määrin olemassa oleva evidentialinen tai episteeminen muuttuja marissa, mutta ei sen takia, että tämän merkintään käytetyt muotokeinot eli tempukset olisivat erilaisia, vaan siksi, mitkä tempusten monista merkityksistä voivat aktivoitua missäkin ympäristössä.

Ajallista kaukaisuutta esiintyy esimerkeissä (85), (86) ja (87), joissa äänessäolija ei koe tarvetta kontrastoida tai reaalistaa sanomaansa. Jälleen kerran kielenkäyttäjällä on mahdollisuus tehdä pragmaattinen ja kontekstuaalinen valinta selvyuden korostamisen ja korostamatta jättämisen välillä, eli valita tempus ei-semanttisista lähtökohdista käsin.

(85) NM – *Таче кооперативыш конденыт, ну, мыят налынам.*
 tänään kooperatiivi.ILL tuoda.PST2.3PL no 1SG.ENC ottaa.PST2.1SG
 ’– Toivat tänään kooperatiiviin, no, ja minä otin.’ (PM/MaE: 257)

(86) NM – *Тыште кува коштеш ыле, нунак тудлан*
 tässä eukko kulkea.COMB.IMPERF1.3SG 3PL.ENC 3SG.DAT
тыгай кагазым кышкаш туныктеныт.
 tällainen paperi.ACC heittää.INF opettaa.PST2.3PL
 ’– He opettivat sen täällä kuljeskelleen eukon heittämään näitä kirjelappuja.’
 (PM/MaE: 1077)

VM – *Тишты кѳцызы пана каштын, нѳнет тѳдылан*
 тѳллѳ керјѳлѳinen eukko kulkea.PST2.3SG 3PL.2SG 3SG.DAT
сирмаивлѳм кѳшкаш тымден нузныт.
 kirje.PL.ACC heittää.INF opettaa.CONV.INSTR antaa.PST2.3PL
 ’– He opettivat sen тѳллѳ kulkeneen керјѳлѳiseukon heittelemѳн
 kirjelappusia.’ (PM/MaW: 1077)

(87) NM – *Мый шарнем, пионерыш возалтметлан*
 1SG muistaa.PRS.1SG pioneeri.ILL kirjoittautua.PRTC.PASS.2SG.DAT
тудо тыйым сайынак почкалтарен. – Тугеже,
 3SG 2SG.ACC hyvѳ.ADV.ENC polttaa.PST2.3SG niin.3SG
тыйым тудо кырен? - эркын йодеш Дымов.
 2SG.ACC 3SG lyѳdѳ.PST2.3SG hitaasti kysyѳ.PRS.3SG Dymov
 ’– Minѳ muistan, kuinka hѳn sinua pieksi, kun kirjoittauduit pioneeriksi. – –
 Todellako hѳn лѳi sinua? Dymov kysyi hitaasti.’ (PM/MaE: 578, 580)

VM – *Ашындарем, пионерыш сиралтмыкет, тѳнныым*
 muistaa.PRS.1SG pioneeri.ILL kirjoittautua.PRTC.PASS.2SG 2SG.ACC
тѳды яжонок вактын пуш. – Тѳнныым
 3SG hyvѳ.ADV.ENC lyѳdѳ.CONV.INSTR antaa.PST1.3SG 2SG.ACC
лачокат шин гыце, Паша - Дымов олен ядеш.
 todella.ENC lyѳdѳ.PST2.3SG ihanko Paša Dymov hiljaa kysyѳ.PRS.3SG
 ’– Muistan, kuinka hѳn sinua pieksi, kun kirjoittauduit pioneeriksi. – – Ihan
 todellako hѳn лѳi sinua? Dymov kysyi hiljaa.’ (PM/MaW: 578, 580)

Fokaalista intraterminaalisuutta aineistossa edustaa esimerkki (88). Kyseinen vastaus kieltѳѳ aiemman toteamuksen, joten se on selvѳsti kontrastiivinen, mikѳ antaisi nѳin olettaa I preteritiѳ. Kyseinen lause on kuitenkin tulkittava niin, ettѳ puhuja kieltѳѳ isѳn koskaan lyѳneen, mikѳ tarkoittaa habituatiivista tulkintaa siitѳ, ettѳ lyѳminen ei koskaan ole ollut tapana.

(88) NM – *Кырен огыл... молан тый... Вася изай...*
 lyѳdѳ.PST2 NEG.3SG miksi 2SG Vasja setѳ
 ’– Ei hѳn ole lyѳnyt, Vasja-setѳ... mitѳ sinѳkin...’ (PM/MaE: 582)

VM – *Изишат шиде... Васли ѳза... дѳ мам тѳннь...*
 vѳhѳn.ENC lyѳdѳ.PST2.NEG.3SG Vasli setѳ ja mikѳ.ACC 2SG
 ’– Ei hѳn ole vѳhѳnkkѳн lyѳnyt, Vasli-setѳ... mitѳ sinѳkin...’ (PM/MaW: 582)

Kompositionaalisesta taustasta on esimerkkinä aiempi katkelma (70), jossa on kyse juonen kannalta samanaikaisen ympäristön kuvailusta.

4.2.2. Päättely ja olettamukset

Aineelliseen vihjeeseen tai tulokseen perustuva päättely ja logiikkaan tai yleistietoon perustuvat olettamukset merkitään sekä niitty- että vuorimarissa poikkeuksetta II preteritillä. Päättelyä edustavat esimerkit (89) ja (90), joista edellisessä nähdään juomiseen viittaava käytös ja jälkimmäisessä itse lahjoittamisen tulos. Alemmassa esimerkissä mukaan on liitetty evidentialinen partikkeli 'varmaankin', mutta kuten ylempi esimerkki osoittaa, päättelytulkinta on mahdollinen ilmankin. Aineistossani partikkelien käyttö ei siis kumoa tempusten evidentialista semantiikkaa, kuten Nelsonin ja Vedernikovan (2017: diat 32–33) esityksessä. Kyseessä voi toki olla kielen kehityksestä aiheutuva vaihtelu, sillä aineistokäännökseni on 1950-luvulta, kun taas Nelsonin ja Vedernikovan käsittelemä kieli on nykykieltä.

(89) NM – *Руштын, шоналтыш Павел.*
juopua.PST2.3SG ajatella.PST1.3SG Pavel
'– Hän on humaltunut, ajatteli Pavel.' (PM/MaE: 726)

(90) NM – *Пөлеклен, докан, - каласыш Мотя.*
lahjoittaa.PST2.3SG varmaankin sanoa.PST1.3SG Motja
'– On varmaankin lahjoittanut, Motja sanoi.' (PM/MaE: 1150)

VM – *Подарен, наверно, - Мотя пелештыш.*
lahjoittaa.PST2.3SG varmaankin Motja lausua.PST1.3SG
'– On varmaankin lahjoittanut, Motja sanoi.' (PM/MaW: 1150)

Aspektotemporaaliselta kannalta kaikki päättely on luonnollisesti resultatiivista, mutta kaikista resultatiiveista päättelyä edustavat vain sellaiset lausumat, joissa tulokselle on useita mahdollisia selitysmalleja, joista äänessäolija valitsee parhaimman. Esimerkiksi resultatiivisessa aiemmassa lauseessa (70) puhuja tietää itsestään totuuden.

Selviä olettamuksia aineistossa ovat esimerkit (91) ja (92), joissa spekulointi ei perustu mihinkään aistittavaan havaintoon vaan yleisten olosuhteiden loogiseen selittämiseen. Jälkimmäisessä esimerkissä olettamusta voidaan korostaa apuilmauksilla.

(91) NM – *Нуно кокашт дек пуреныт - Тонкий Гривкыш.*
 3PL täti.3PL PO.luokse mennä.sisään.PST2.3PL Капеа Harju.ILL
 [Pohditaan, missä kadonneet henkilöt voisivat olla.] – He ovat menneet tädin luo
 Капееalle Harjulle. (PM/MaE: 1470)

(92) NM *Но вара, миен шумеке, Павел тудлан*
 mutta sitten mennä.CONV.INSTR saapua.CONV.PRE Pavel 3SG.DAT
нимат ыш каласе, монден ала-мо.
 ei.mitään NEG.PST1.3SG sanoa.CONNEG unohtaa.PST2.3SG jokin

’Mutta kun päästiin perille, ei Pavel kertonutkaan mitään, varmaankin unohti.
 (PM/MaE: 1129)

VM *Но миэн шомыкат Павыл нимат*
 mutta mennä.CONV.INSTR saapua.CONV.PRE.ENC Pavõl ei.mitään
келесыде, монден шуэн лишаилык.
 sanoa.PST2.NEG.3SG unohtaa.CONV.INSTR heittää.PST2.3SG olla.PRTC.FUT
 ’Mutta kun päästiin perille, ei Pavõl kertonutkaan mitään, varmaankin unohti.’
 (PM/MaW: 1129)

4.2.3. Reportatiivisuus ja kvotatiivisuus

Kuten päättelyitä ja olettamuksia, myös reportatiiveja ja kvotatiiveja merkintään marissa ainoastaan II preteritillä. Aineistoni ei siis tue Nelsonin ja Vedernikovan (2017: dia 24) yksittäishavaintoa siitä, että I preteriti voisi merkitä ajallisesti läheistä kuulopuhetta. Toisaalta kyseinen käyttö mainitaan osaksi suurta puhujakohtaista vaihtelua, joka ei aina käy yhteen selvimpien tendenssien kanssa (Nelson–Vedernikova 2017: dia 30). Reportatiiveja edustavat lauseet (93) ja (94) joissa informaatiolähdettä ei identifioida.

(93) NM – *Украиньшьте да Кубаньшьте кресаньык-влак колхозыш*
 Ukraina.INESS ja Kuban.INESS talonpoika-PL kolhoosi.ILL
ушненыт, а кулак кашак нунылан мешаен.
 yhtyä.PST2.3PL mutta kulakki joukko 3PL.DAT häiritä.PST2.3SG

’– Ukrainassa ja Kubanilla talonpojat ovat yhtyneet kolhooseihin, mutta kulakit häiritsivät siellä. (PM/MaE: 85)

VM – *Украиньшиты дӓ Кубаньшиты хресаньвлӓ уже колхозвлӓшкы*
Ukraina.INESS ja Kuban.INESS talonpoika.PL jo kolhoosi.PL.ILL
ушненыт, а кулаквлӓ ӓптырненыт.
yhtyä.PST2.3PL mutta kulakki.PL häiritä.PST2.3PL

’– Ukrainassa ja Kubanilla talonpojat ovat jo yhtyneet kolhooseihin, mutta kulakit häiritsivät siellä.’ (PM/MaW: 85)

(94) NM – *Мый колынам, тендан дек ала-могай ег*
1SG kuulla.PST2.1SG 2PL.GEN PO.luokse jonkinlainen ihminen
район гыч толын?
piirikomitea PO.SEP tulla.PST2.3SG

’– Kuulin, että teille on tullut joku piirikomiteasta? (PM/MaE: 782)

VM – *Мӓнь кодынам, тӓ докыда район гӓц тӓгӓ*
1SG kuulla.PST2.1SG 2PL PO.luokse.2PL piirikomitea PO.SEP joku
толын?
tulla.PST2.3SG

’– Kuulin, että teille on tullut joku piirikomiteasta?’ (PM/MaW: 782)

Kvotatiiveja taas ovat lauseet (95) ja (96), joissa tiedonantajakin käy kontekstista ilmi. Ensimmäisessä lauseessa lähde on naapuri ja toisessa diskurssissa aiemmin mainittu ilmiantolappunen, joka tiedetään pioneerikerholaisten kirjoittamaksi. Reportatiiveissa ja kvotatiiveissa tiedon ei siis tarvitse pohjautua tiukasti ottaen puheeseen, vaan myös kirjallinen lähde on evidentialisesta näkökulmasta samanarvoinen.

(95) NM – *Тенгече пошкудо-влак дек миен,*
eilen naapuri-PL PO.luokse mennä.PST2.3SG
туштат тыгай кагазымак верештыныт.
siellä.ENC tällainen lappunen päätyä.PST2.3PL

’ – Kävi eilen naapurissa, sinnekin oli päätynyt tällaisia kirjelappusia.’
(PM/MaE: 1035)

VM – *Тенгечы пашкудывлӓ докы каштын,*
eilen naapuri.PL PO.luokse mennä.PST2.3SG

тәйитат техень сирмашвләмок моньт.
siellä.ENC тällainen kirje.PL.ENC löytää.PST2.3PL

'– Kävi eilen naapurissa, niin siellä olivat myöskin löytäneet tällaisia kirjelappuja. (PM/MaW: 1035)

(96) NM – *Силинын рокыш тойымо киндыжым кычал*
Silin.GEN maa.ILL kätkeä.PRTC.PASS vilja.3SG.ACC etsiä.CONV.INSTR
муыныт, а Шитраковын оружий улмаш,
löytää.PST2.3PL mutta Šitrakov.GEN ase olla.PST2.3SG
тудымат верештыныт.
se.ACC.ENC päätyä.PST2.3PL

'– Siliniltä löysivät maahan haudatun viljan, kun taas Šitrakovilla oli aseita, jotka nekin löydettiin.' (PM/MaE: 1274)

VM – *Силинын рок лош тайымы киндыжым моньт,*
Silin.GEN maa PO.sekaan kätkeä.PRTC.PASS vilja.3SG.ACC löytää.PST2.3PL
а Шитраковын оружийым.
mutta Šitrakov.GEN.ACC ase.ACC

'– Siliniltä löysivät maahan haudatun viljan ja Šitrakovilta aseita.' (PM/MaW: 1274)

Huomionarvoista on, että kaikki reportatiivit ja kvotatiivit kuvaavat ajallisessa mielessä kaukaisia tapahtumia, joiden tunnusmerkitön tempus on II preteriti. Ajallisen kaukaisuuden kanssa korreloiminen on luonnollista, sillä toisen ihmisen siteeraaminen heti tämän puhumisen jälkeen on epäloogista. Tempuksen mahdollisen evidentialisen luonteen voisi paljastaa sellainen melko keinotekoiselta tuntuva tilanne, jossa ensimmäinen henkilö sanoo jotakin (– *En nähnyt mitään*) ja toinen henkilö referoi tämän sanomiset heti samassa tilassa olevalle kolmannelle osapuolelle (– *Hän ei kuulemma nähnyt mitään*). Toisaalta luvussa 4.1.1. totesin, että ajallisen läheisyyden merkinnässä esiintyy hajontaa tilanteen ollessa spatiaalisesti kaukainen tai epäyhtenäinen puhehetken kanssa. Tämä ei-temporaalinen etäisyys voisi hypoteettisesti olla laajentunut koskemaan myös yllä kuvatussa tilanteessa esiintyvää psyko-sosiaalista etäisyyttä, jossa referoija ikään kuin eristää alkuperäisen puhujan tilanteesta ja jättää näin ollen vain itsensä ja kolmannen osapuolen analysoimaan tämän puheita. Tällaista evidentialisuuden luonteen osoittavaa pragmaattista hienosäätöä ei käytössäni olevan aineiston valossa voi tutkia.

4.2.4. Faktuaalisuus ja reaalistaminen

Faktuaalisuus ja reaalistaminen ovat kaksi episteemiseen modaalisuuteen ja lausuman totuusarvoon liittyvää käsitettä. Faktuaalisuus tarkoittaa sellaisen yleisesti tunnetun tosiasia kuvaamista, jonka totuusarvoa ei ole syytä kyseenalaistaa, vaikka on selvää, ettei äänessäolija ole itse ollut havaitsemassa tapahtumia. Reaalistaminen puolestaan on sellaisen itse koetun tapahtuman kuvaamista, jonka totuudenmukaisuutta muiden ei haluta epäilevän. Näiden kahden päinvastaisen ilmiön kielellinen merkintä on niin ikään päinvastaista. Faktuaalisuutta merkitään II preteritillä, kun taas reaalistamiseen käytetään I preteritiä. Tässä mielessä marin järjestelmä on identtinen Johansonin (2000a: 60; 2018: 519–520) turkkilaiskielistä kuvaaman indirektiivisyyden kanssa, johon sisältyy episteeminen juonne.

Faktojen merkintää II preteritillä perustelee ennen muuta aikamuodon käyttö ajallisen kaukaisuuden kuvaamisessa, sillä yleistiedoksi muuttuneet tosiasiat ovat yleensä tapahtuneen kauan aikaa sitten. Faktuaalisen lausuman kohdalla evidentiaalisen puhujan etsintä ei siis ole olennaista, sillä kyse on asiasta, joka on yhtä lailla kaikkien tiedossa. I preteritiä ei käytetä faktan ilmaisemisessa siitä jo mainitusta ja seuraavassa luvussa 4.2.5. tarkemmin käsitellystä syystä, että kyseinen tempus saa aikaan epäodotuksenmukaisuutta lievittävän sävyn, joka yleisesti tiedettyjen totuuksien kohdalla on tarpeeton. Faktuaalisuutta aineistossa edustavat esimerkit (97), joka kuvaa henkilön ajatuksia faktasta eikä näin ole suoraa kerrontaa, ja (98), jossa on niin ikään kyse historiallisista tosiasioista.

(97) VM *Павылын шүмжы шірен шіэш. Тбі эдемын, кыды*
Pavêl.GEN sydän.3SG tiheä.ADV lyödä.PST2.3SG se ihminen.GEN joka
гишан Горький сира, лбїмжы тоже Павел ылын.
PO.jostakin Gorki kirjoittaa.PRS.3SG nimi.3SG myös Pavêl olla.PST2.3SG
'Pavêlin sydän sykki rajusti. Miestä, josta Gorki kirjoittaa, kutsuttiin myöskin Pavêliksi.' (PM/MaW: 383–384)

(98) NM – *Кумло кокымшо ийыште советский властьын*
kolmekymmentä kaksi.ORD vuosi.INESS neuvosto.AD valta.GEN
тушманже-влак тудым пуштыныт. Шочмо элын
vihollinen.3SG.PL 3SG.ACC tappaa.PST2.3PL syntyä.PRTC.PASS maa.GEN

интересным нимо деч күйкө шындымыжлан
 etu.3SG.ACC ei.mikään PO.SEP PO.ylös laittaa.PRTC.PASS.3SG.DAT
пуштын кудалтеныт.
 tappaa.CONV.INSTR heittää.PST2.3PL

'– Vuonna kolmekymmentäkaksi neuvostovallan viholliset murhasivat hänet. Murhasivat siksi, että Synnyinmaan edut olivat hänelle kaikkia muita ylinnä.'
 (PM/MaE: 1586–1587)

VM – *Кымлы кокшы ин тбидым советский властын*
 kolmekymmentä kaksi.ORD vuosi.GEN 3SG.ACC neuvosto.AD valta.GEN
тышманвлэжы пуштыныт. Тбидылан Родинын
 vihollinen.PL.3SG tappaa.PST2.3PL 3SG.DAT Synnyinmaa.GEN
интересвлэжы сек күйны ылыныт, седы гишанок
 etu.PL.3SG SUP ylhäällä olla.PST2.3PL se PO.takia.ENC
пуштыныт.
 tappaa.PST2.3PL

'– Vuonna kolmekymmentäkaksi neuvostovallan viholliset murhasivat hänet. Murhasivat siksi, että Synnyinmaan edut olivat hänelle kaikkia muita ylinnä.
 (PM/MaW: 1586–1587)

Luvussa 2.4. viittasin Plungianin (2011: 32) käyttämään kokeeseen, jossa tietyn kielen muotojärjestelmän evidentialisuutta voi testata katsomalla, mitä muotoa se käyttää faktojen merkitsemiseen. Mikäli historiallisia faktoja merkitään ensikäden tietoon viittaavalla muodolla siitä huolimatta, että niitä ei ole havaittu itse, järjestelmä ei ole perusluonteeltaan evidentialinen vaan episteeminen. Marin kohdalla testi on kuitenkin epärelevantti, sillä kumpikaan preteriti ei asetu selvästi ensikäden tai ei-ensikäden havainnoinnin muodoksi, ja II preteritin käyttö faktoista puhuttaessa liittyy pikemminkin siihen, että selvyyden liika korostaminen alleviivaa tapahtumien epäodotuksenmukaisuutta, mikä ei ole asianlaita yleisten totuuksien kohdalla.

Realistamista aineistossa edustavat jo esitetyt esimerkit (11), (80) ja (81).

Lisäesimerkki realistamisesta on niittymarinkielisessä lauseessa (99). Siinä puhuja esittää tässä vaiheessa vielä perustelemattoman mielipiteensä ajallisesti kaukaisesta asiasta. Faktat väitteen tueksi seuraavat tekstissä myöhemmin, joten I preteritin käyttöä voi pitää realistamisen merkinä. Vuorimari käyttää samassa esimerkissä II preteritiä ja esittää saman asian faktana, joten faktuaalisuutta ja realistamista voi siis pitää kontekstiriippuvaisina ilmiöinä.

(99) NM – *A тиде рвезе лач тыгай пионерак ыле.*
mutta tämä poika aivan sellainen pioneeri.ENC olla.PST1.3SG
'– Kas niin, sellainen pioneeri oli tämä poikanen.' (PM/MaE: 1584)

Mushin (2001: 74) kirjoittaa faktuaalisuuden olevan informaatiolähteen poissaoloa, sillä yleistietoon kuuluvissa tosiasioissa informaatiolähteen ilmaiseminen on epäolennaista tiedon luotettavuuden kannalta. Tässä mielessä faktuaalinen II preteriti on evidentialisesti neutraali, kun taas reaalistava I preteriti viittaa tietolähteen olevan puhuja itse. Samalla molemmilla muodoilla on episteeminen kyky välttää tiedon haastaminen.

Tärkeä huomio on, että reaalistamista esiintyy aineistossani vain suoran havainnoinnin ja henkilökohtaisten tekojen kohdalla, ei lainkaan epäsuorassa tiedonsaannissa eli päättelyissä ja oletuksissa sekä reportatiiveissa ja kvotatiiveissa. Mikäli suuremmastakaan otannasta ei löydy epäsuoran tiedonsaannin reaalistamista, marin aikamuotojärjestelmä todella on jossain määrin evidentialinen, sillä modaalisen reaalistamisen mahdollisuus on suoraa ja epäsuoraa havainnointia erottava tekijä.

4.2.5. Miratiivisuus ja kontrastiivisuus

Miratiivisuus ja kontrastiivisuus ovat kaksi tiedon odotuksenmukaisuuteen liittyvää ilmiötä. Luvussa 2.2.4. evidentialisuuden laajentumien yhteydessä esitelty miratiivisuus tarkoittaa puhujan yllättyneisyyttä asioiden laidasta. Miratiivisuus yhdistyy loogisesti resultatiivisuuteen, sillä siinäkin korostetaan irrallista lopputulemaa eikä itse tapahtumien kulkua, josta tuloksen olisi voinut päätellä. Miratiivisuus on siis lähtökohtaisesti puhujan omaan tietoisuuteen liittyvää modaalisuutta, jossa tämä evidentialisesta näkökulmasta onkin itse asiassa ei-puhuja, sillä hän saa tiedon tapahtuneesta havainnoimalla tilannetta epäsuorasti ulkopuolelta. Kuitenkin yllättyneisyyden osoitus saattaa pragmaattisesti auttaa myös kuulijaa hyväksymään ilmenneen asiointilan ilman epäilyksiä.

Kontrastiivisuus sen sijaan on kuulijalähtöistä pragmatiikkaa, jossa todellisuuden tilasta tietoisempi puhuja tai kertoja haluaa esittää sanottavansa kuulijan näkökulmasta mahdollisimman selvästi tilanteissa, joissa tämä mahdollisesti yllättyy omiin odotuksiinsa nähden. Nimityksenä kontrastiivisuus viittaa vastakohtaisuuden ilmaisemiseen, mutta kyseeseen voivat tulla myös muut kuulijan kannalta odottamattomilta tuntuvat seikat.

Miratiivisuus ja kontrastiivisuus ovat siis puheaktiivien kannalta toisilleen vastakkaisia ilmiötä edellisen kuvatessa puhujan kognitiota ja jälkimmäisen kuulijan mieltä. Marissa ilmiöt reaalistuvat eri tavalla myös kielen tasolla, sillä miratiivisuutta merkitään II preteritillä ja kontrastiivisuutta I preteritillä. Myös tältä osin mari yhtenee turkkilaiskieliin järjestelmän kognitiivisuuden kannalta (Johanson 2000a: 60; 2018: 519–520).

Esimerkkejä miratiivisuudesta ovat (100), (101) ja aiemmin mainittu (76), joissa kaikissa selville saatu tulos on odotuksenvastainen.

(100) NM *Перекличкым эртарымеке, пале лийын:*
 nimenhuuto.ACC suorittaa.CONV.PRE tietää.NMLZ tulla.PST2.3SG
сборыш лу ег толын.
 kokous.ILL kymmenen ihminen tulla.PST2.3SG
 'Kun suoritettiin nimenhuuto, niin osottautui, että läsnä oli kymmenen henkeä.' (PM/MaE: 353)

(101) NM *У ег толмылан утларакше йоча-влак*
 uusi ihminen tulla.PRTC.PASS.DAT enemmän.COMP.3SG lapsi.PL
куаненыт.
 iloita.PST2.3SG
 'Uuden henkilön tulosta iloitsivat eniten näköjään lapsoset.' (PM/MaE: 532)

VM *У эдем толмылан, каеш, когонжок*
 uusi ihminen tulla.PRTC.PASS.DAT näyttää.PRS.3SG suuri.ADV.3SG.ENC
рвезывлә сусу линыт.
 poika.PL iloinen tulla.PST2.3PL
 'Uuden henkilön tulosta iloitsivat eniten, näköjään, lapsoset.' (PM/MaW: 532)

Kontrastiivisuudesta on ollut runsaasti esimerkkejä jo aiemmin, esimerkiksi luvussa 4.2.1, joten ei ole tarpeellista toistaa niitä tässä. Todettakoon vain, että pragmaattisena ilmiönä kontrastiivisuus ei ole missään kontekstissa pakollista, vaan puhujalla on aina mahdollisuus valita korostamisen aste. Tätä havainnollistaa esimerkki (102), jossa niitty- ja vuorimari käyttävät eri tempuksia saman asian kuvaamiseen. Niittymari käyttää II preteritiä ajallisen kaukaisuuden takia, kun taas vuorimarissa on käytössä I preteriti kontrastiivisessa merkityksessä tiedon saattaessa olla kuulijalle yllätyksellistä.

(102) NM – *А тыйже мом?.. – Возен налынам,*
 mutta 2SG.3SG mikä.ACC kirjoittaa.CONV.INSTR ottaa.PST2.1SG
 - *кузун шүлалтыш Яков.*
 suuri.ADV huokaista.PST1.3SG Jakov
 ’– Entä sinä? – Kirjoitin, huokaisi Jakov.’ (PM/MaE: 1022–1023)

VM – *Ну, а тбiньжы? – Сирен пушым,*
 no mutta 2SG.3SG kirjoittaa.CONV.INSTR antaa.PST1.1SG
 - *Йäкып кужын шүлалтен.*
 Jäkəp pitkä.ADV huokaista.PST2.3SG
 ’– Entä sinä? – kirjoitin, huokaisi Jakov.’ (PM/MaW: 1022–1023)

Realistamisesta todettiin, että se on mahdollista vain suorassa havainnoinnissa ja henkilökohtaisissa teoissa, ei epäsuorassa tiedonsaannissa. Sama pätee myös kontrastiivisuuteen. Voidaan siis todeta, että marissa I preteriti ei todella esiinny epäsuoran havainnoinnin konteksteissa, sillä sen modaaliset ja kognitiiviset erityismerkitykset voivat kumota II preteritin ainoastaan suoran tiedonsaannin ja henkilökohtaisten tekojen kohdalla. Toistona mainittakoon vielä, että epäsuoruuteen ei kuulu kaikkietävän kertojan narraatio, sillä se on informaatiolähteen kannalta neutraali käyttöympäristö. Tässä ympäristössä I preteriti esiintyy huomionkiinnittimenä.

4.2.6. Liittotempusten suhteesta informaatiolähteeseen

Kuten luvussa 4.1. jo mainitsin, myös liittotempusten käyttö voidaan evidentialisuuden näkökulmasta jakaa proosakerrontaan ja dialogiin, joista vain jälkimmäisessä

informaatiolähde on relevantti kategoria. Koska aineistoni ei sisällä lainkaan II tyyppin liittomuotoja, vertailu jää luonnollisesti hypoteesien tasolle. Kuitenkin jo pelkät I tyyppin dialogeissa esiintyvät liittomuodot näyttävät aineistossani käyttäytyvän evidentialisesti tavalla, joka on hyvin erilainen verrattuna yksinkertaisiin muotoihin.

Kaikki I liittoperfektit ja liittoperfektit esiintyvät aineistossani joko suoran havainnoinnin tai henkilökohtaisten tekojen merkityksessä. Niillä ei siis ole kykyä kontrastiivistaa tai reaalistaa epäsuorasti hankittua tietoa tai ilmaista miratiivisuutta eli niiltä puuttuvat kaikki modaaliset ja vuorovaikutukseen liittyvät ominaisuudet, jotka ovat tyyppillisiä yksinkertaisille muodoille. Samaten aineistoni ei tue Nelsonin ja Vedernikovan (2017: dia 24) tulosta, jonka mukaan ajallisesti kaukaista kuulopuhetta voitaisiin merkitä myös ei-relatiivisella I liittoperfektillä. Kuten todettu tutkimus itsekin toteaa epätendenssinmukaisten muotojen olevan osa suurta puhujakohtaista variaatiota (Nelson–Vedernikova 2017: dia 30). Suoraa havainnointia edustavat esimerkit (103) ja (104), kun taas henkilökohtainen teko on kyseessä esimerkeissä (105) ja (106).

(103) VM – *Аштем, Зоя Александровна пона ылыы,*
 muistaa.PRS.2SG Zoja Aleksandrovna puhua.COMB.IMPERF1.3SG
каждый солашкы электричеством пыртат.
 jokainen kylä.ILL sähkö.ACC laittaa.sisään.PRS.3PL
 ?– Muistatko, miten Zoja Aleksandrovna puhui, että jokaiseen kylään johdetaan sähkö. (PM/MaW: 620)

(104) NM – *Шарнем, мый декам Трофим толын ыле,*
 muistaa.PRS.1SG 1SG PO.luokse.1SG Trofim tulla.COMB.PERF1.3SG
сөрвален оила: "Эргымлан кресачаже
 аноа.CONV.INSTR puhua.PRS.3SG poika.1SG.DAT kummisetä.3SG
лий".
 tulla.IMP.2SG
 ?– Muistan, kuinka Trofim kävi luonani anelemassa: ”Tule pojalleni kummisedäksi!” (PM/MaE: 1268)

(105) VM – *Дә вот ук час анзыц, кынам Андрейын шушыржым*
 ja PARTIC yksi tunti PO.edestä milloin Andrei.GEN haava.3SG.ACC
ялштем ылыы – –
 sitoa.COMB.IMPERF1.1SG

’– Kun sitten tunti takaperin olin sitomassa Andrein haavaa –’ (PM/MaW: 1576)

(106) VM – *Йыдваитеш йяр тӱрышкы кеши*
yökausi.LAT järvi reuna.ILL mennä.INF
сӧренам ылят - ак вӧреит.
luvata.COMB.IMPERF1.1SG.ENC NEG.PRS.3SG osua.CONNEG
’– Aioin mennä yöksi järvelle, mutta täytyy jättää toistaiseksi menemättä.
(PM/MaW: 480)

Evidentiaallinen dikotomia on näkyvissä kaikissa Alhoniemen (2010: 121–122) liittomuotoja kuvaavissa esimerkeissä. I tyypin muodot kuvaavat itse havaittua tai suoritettua tekoa, kun taas II tyypin esimerkit ilmaisevat kaikki epäsuoraa havainnointia, tässä tapauksessa reportatiivisuutta. Liittomuotojen evidentiaalisuutta on toki vertailtava paremmasta aineistosta, mutta mikäli hypoteesini siitä, että liittomuotoparit eivät sisällä evidentiaalisuuden lisäksi mitään modaalis-pragmaattisia eivätkä temporaalisia eroja, pitää paikkaansa, puhdas evidentiaalisuus on marissa käytännössä osa vain liittomuotoparadigmaa.

4.3. Yhteenvedo marin menneen ajan tempusten käytöstä

Yllä olevan perusteella voidaan vastata johdannossa asettamaani kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Ensimmäinen pyrin selvittämään, milloin marin aikamuotojen kohdalla voidaan puhua relevantista evidentiaalisuuden kategoriasta ja milloin muotojen käyttöä motivoivat muut kuin evidentiaaliset seikat. Toisekseen tavoitteenani oli tutkia, millaiset evidentiaaliset parametrit ja mahdollisesti pragmaattiset syyt vaikuttavat tempusten keskinäiseen työnjakoon.

Ensimmäisen kysymyksen vastaus liittyy funktionaaliseen kahtiajakoon, jossa lausumat ovat osa joko dialogia eli keskusteluosapuolten välistä vuorovaikutusta tai narraatiota, jossa puhujana on joko kaikkietävä kertoja tai monologimainen ensimmäinen persoona. Narraatiossa evidentiaaliset merkitykset neutralisoituvat ja muotojen valintaa

ohjaavat temporaaliset, aspektotemporaaaliset sekä tekstilingvistiset syyt, kun taas dialogissa näiden ilmiöiden ohella myös informaatiolähteeseen viittaavat parametrit ovat relevantteja. Sama jako koskee tosin tempusten modaalisia tulkintoja: kerronnassa ei esiinny reaalistamista eikä miratiiveja.

Marin menneen ajan muotojen käyttöön vaikuttavia syitä ovat siis (1) temporaalisuus, (2) aspektotemporaalisuus, (3) kompositionaalisuus, (4) informaatiolähde, (5) modaalisuus sekä (6) vuorovaikutuspragmatiikka. Tempusvalinnassa mikään yllä mainituista sisällöistä ei ole yksin riittävä syy, vaan ne muodostavat keskinäisriippuvuuksien verkoston, jossa jokainen aikamuoto sisältää aina useampia merkityksiä. Aikamuotojen I ja II tyyppin parit muodostavat tässä verkostossa tunnusmerkkisyyden suhteen vastinpareja, joissa toinen muoto on aina jonkun muuttujan suhteen tunnusmerkkinen ja toinen taas tunnusmerkitön. Liittomuodot eroavat yksinkertaisista tempuksista siten, että niiden merkityksiin eivät kuulu kaksi viimeisintä ilmiötä eli modaalisuus ja vuorovaikutuspragmatiikka. Dialogissa ne ovat siis vain evidentialisessa käytössä.

Ensimmäinen tempusten merkitys on luonnollisesti temporaalisuudessa, etenkin ajallisessa etäisyydessä. Ajallisesti läheinen tapahtuma, joka esitetään tapahtumaprosessia korostavasti, merkitään I preteritillä, kun taas ajallisesti läheinen II preteriti saa aina resultatiivisen ja edelleen epäsuoran evidentialisen luennan. Tulin lisäksi siihen tulokseen, että ajallinen läheisyys on samalla myös spatiaalista läheisyyttä ja yleistä tapahtumaympäristön muuttumattomuutta, sillä tempusten välillä esiintyy hajontaa ajallisesti läheisen mutta spatiaalisesti muuttuneen ympäristön tapauksissa. Ajallisen kaukaisuuden kontekstissa II preteriti on modaalisesti reaalin eli se kuvaa toteutunutta faktaa, kun taas I preteritillä joudutaan korostamaan modaalisesti tai pragmaattisesti tapahtuman totuudellisuutta eli ottamaan epäsuorasti kantaa siihen, että kuulija voisi pitää tapahtunutta irreaalisena tai epäodotuksenmukaisena. Relatiivisen temporaalisuuden kohdalla osoitin, että myös liittotempuksia voi käyttää kaikkietävän kertojan kerronnassa, jossa evidentialisuudella ei ole roolia. Samoin totesin uutena, että niittymarin lisäksi myös vuorimarin liittomuodoilla on absoluuttista käyttöä ajallisesti kaukaisten tekojen kuvaajana.

Aspektotemporaalisuudessa ero I ja II preteritin välillä on siinä, että I preteriti esiintyy ainoastaan yhdessä roolissa eli ei-fokaalisena intraterminaalina, kun taas II preteriti kattaa terminaalisuuden jatkumossa molemmat ääripäät voimakkaasti fokaalisista intraterminaaaleista fokaalisiin post-terminaaleihin. Fokaalisissa intraterminaaaleissa esiintyy II preteritin ohella myös liittoimperfektejä. Evidentiaalisuuteen terminaalisuus yhdistyy siten, että voimakkaasti fokaalinen post-terminaalisuus eli resultatiivisuus on ainoa terminaalisuuden laatu, jota esiintyy päättelyissä ja olettamuksissa. Kuitenkaan järjestelmä ei ole molemminpuolinen siinä mielessä, että resultatiivisuus ei automaattisesti implikoi epäsuoraa havainnointia. Tästä todistavat esimerkiksi ensimmäisen persoonan resultatiivit, joissa ei ole kyse kontrollin puutteesta. Eri evidentiaalisia sisältöjä esiintyy siis marissa kaikilla aspektotemporaalisuuden alueilla. Aspektotemporaalisuus voi reagoida temporaalisuuden kanssa siten, että ajallisesti kaukainen ei-fokaalinen intraterminaaali voi joskus olla II preteritissä, ja modaalis-pragmaattisten seikkojen kanssa taas siten, että fokaalisia intraterminaaaleja voi reaalistaa I preteritillä. Reaalistaminen ja kontrastoiminen eivät kuitenkaan ole mahdollisia resultatiivien yhteydessä.

Tekstipragmaattisesti I ja II preteriti vaihtelevat kompositionaalisesti eli ne ovat diskurssia järjestävässä työnjaossa. I preteriti aloittaa uuden diskurssin ja merkitsee peräkkäisiä tapahtumia, kun taas II preteriti koodaa samanaikaista tai relatiivista taustaa. Kompositionaalisuus on suurimmaksi osaksi fuusioitunut aspektiin siten, että luonnostaan perfektiiviset verbit ovat yleensä aktiivisessa I preteritissä, kun taas imperfektiivisiä tapahtumia kuvaavat verbit esiintyvät II preteritissä. Tärkeimpänä poikkeuksena tästä voidaan pitää vuorimarin jaksokompositionaalisuutta, joka on täysin narratiivinen ja aspektista riippumaton ilmiö. Evidentiaalisuuden kannalta kompositionaalisuus vaikuttaa tempusvalintaan monologeissa, joissa tapahtumien havainnointitavassa ei ole muutoksia.

Evidentiaalisten parametrien sekä kognitiivisen tilan merkinnässä I ja II tyyppin aikamuotojen käyttö vaikuttaa olevan erilaista yksinkertaisten ja liittomuotojen välillä. Yksinkertaisilla muodoilla on myös modaalista ja pragmaattista käyttöä, kun taas liittomuodot esiintyvät evidentiaalisuuden ulkopuolella vain narratiivisessa käytössä.

Suoran havainnoinnin ja henkilökohtaisten tekojen kohdalla molemmat yksinkertaiset muodot ovat käytössä, mutta eri aspektotemporaalisissa, kompositionaalisissa, modaalisissa ja vuorovaikutuspragmaattisissa ympäristöissä yllä esitetyn mukaisesti. Suora havainnointi ja henkilökohtaiset teot eivät ole siinä mielessä yhteneväisiä parametreja, että suorassa havainnoinnissa ei esiinny lainkaan resultatiivisuutta, sillä resultatiivit ilmaisevat aineistossani suoraviivaisesti sitä, että tekoa ei ole itse havaittu. Henkilökohtaisissa teoissa II preteritillä koodattu resultatiivi taas on mahdollinen. Nämä tilanteet jakautuvat miratiiviseen valmistautumattomuuteen ja kontrolloimattomuuteen sekä ei-miratiiviseen post-terminaalisuuteen, jota tietoinen puhuja voi käyttää korostaakseen tekonsa tulosta. Tässä mielessä suora havainnointi ja henkilökohtaiset teot ovat erillisiä parametreja marissa.

Päätelyiden ja olettamusten sekä reportatiivisuuden ja kvotatiivisuuden kohdalla II preteriti on ainoa aineistossani käytössä oleva tempus. Nämä ympäristöt ovat periaatteessa kaikki myös ajallisesti kaukaisia, joten syy II preteritille voisi olla myös ei-evidentiaalinen. Toisaalta suorassa havainnoinnissa ja omissa teoissa käytetyt reaalistaminen ja kontrastiivisuus eivät ole mahdollisia epäsuoran tiedonsaannin kohdalla, mikä todistaa, että marissa on olemassa ainakin jonkinlainen ero suoran ja epäsuoran tiedonsaannin välillä. Tämä sulkee pois myös mahdollisen tulkinnan siitä, että marin yksinkertaisia menneen ajan muotoja käytettäisiin vain evidentiaalisena strategiana siten, että niiden evidentiaalinen merkitys aktuaalistuisi vain tietyissä ympäristöissä. I preteriti ei narratiivisuus pois lukien esiinny lainkaan epäsuoran tiedonsaannin konteksteissa, joten sen luenta ei ole evidentiaalisesti kontekstiriippuvaista.

Yksinkertaisilla muodoilla on myös modaalista käyttöä faktuaalisuuden, reaalistamisen ja miratiivisuuden osalta. Yleisesti tunnetut tosiasiat merkitään II preteritillä sen ajallisen kaukaisuuden merkityksen vuoksi, kun taas I preteriti toimii vakuuttelukeinona totuusarvon suhteen. Miratiivinen luenta liittyy resultatiivisiin ensimmäisen persoonan II preteriteihin. Näiden modaalistien ominaisuuksien takia voidaan sanoa, että mariin sopii niin Mushinin (2001: 18–21) lavea evidentiaalisuuden tulkinta kuin Johansonin (2000: 60; 2018: 519–520) kognitiivis-episteeminen indirektiivisyyden käsitekin. Vuorovaikutuksellinen kontrastoiminen on I preteritin tehtävä silloin, kun puhuja tai

kertoja haluaa esittää kuulijalle epäselväksi arvelemansa tiedon mahdollisimman selkeästi.

Yksinkertaisista muodoista poiketen marin liittomuodot esiintyvät vain kertovassa tekstissä sekä evidentialisesti, kun taas modaalis-pragmaattisia merkityksiä ne eivät sisällä. Evidentialisesti jokainen I tyyppin muoto ilmaisee joko suoraa havainnointia tai henkilökohtaisia tekoja. Koska aineistoni ei sisällä II tyyppin liittomuotoja, analyysini jää tältä osin arveluksi, mutta ainakin kielioppien valossa II tyyppin muodot eivät esiinny muissa kuin epäsuoran tiedonsaannin konteksteissa. Mikäli tämä pitää suuremmankin aineiston perusteella paikkaansa, voidaan sanoa, että marin muuten osin pragmaattis-modaalisen menneen ajan järjestelmän sisällä liittomuodot muodostavat puhtaan evidentialisen systeemin, joka Aikhenvaldin (2004: 23, 25) mukaan kuuluisi kahden vaihtoehdon A1-luokkaan, jossa kieli erottaa toisistaan suoran ja epäsuoran havainnoinnin ilman tarkempia jakoja näiden kahden kategorian välillä (ks. luku 2.2.1.).

Synteesinä voidaan vielä antaa johdannossa esitetty Alhoniemen (2010: 121) kieliopin esimerkki (e), jonka tempusvaihtelu oli epäselvää.

(e) <i>Imnižə</i>	<i>trük</i>	<i>šayal</i>		<i>koltəš.</i>	<i>Izeryin</i>
hevonen.3SG	äkkiä	pysähtyä.CONV.INSTR		lähettää.PST1.3SG	Izeryin
<i>imni</i>	<i>βuj</i>	<i>γač</i>	<i>jəžyən</i>		<i>βaləš.</i> <i>Kəm</i>
hevonen	pää	PO.kautta	laskeutua.CONV.INSTR	laskeutua.PST1.3SG	kolme
<i>jakšar</i>	<i>saltak</i>	<i>tolməkat,</i>		<i>Izeryin</i>	<i>tərbənəde</i>
punainen	sotilas	tulla.CONV.PRE.ENC		<i>Izeryin</i>	liikkua.CONV.INSTR.NEG
<i>kien.</i>		<i>Təðəm</i>	<i>solaš</i>	<i>nəngəβə</i>	<i>ða</i> <i>lazaretəš</i>
maata.PST2.3SG		3SG.ACC	kylä.ILL	ottaa.PST1.3PL	ja sairaala.ILL
<i>pərteβə.</i>		<i>Jatmašəš</i>	<i>doktor</i>	<i>kelesəš:</i>	”Šušərzə
viedä.PST1.3PL		kysely.LAT	lääkäri	sanoa.PST1.3SG	haava.3SG
<i>piš</i>	<i>nelə,</i>	<i>βür</i>	<i>šukə</i>	<i>joyən</i> ”.	
todella	paha	veri	paljon	virrata.PST2.3SG	

’Hevonen pysähtyi äkkiä. Izeryin irtosi hevosen selästä ja putosi hevosen pään yli. Kolmen punasotilaan tullessa Izeryin makasi liikkumatta. He veivät hänet kylään ja sairaalaan. Kyselyihin lääkäri vastasi: ”Hänen haavansa on hyvin paha, verta on juossut paljon”. (Alhoniemi 2010: 121.)

I preteriti on kaikkietävän kertojan osuuksissa kompositionaalisesti aktiivinen, sillä se merkitsee juonen suuntaa muuttavia peräkkäisiä tapahtumia. II preteriti taas kuvaa

samanaikaista taustaa. Dialogissa II preteriti on epäsuoran havainnoinnin, tässä tapauksessa päättelyn ilmaisun.

Pohdittavaksi jää vielä kysymys joidenkin marin tempusten mahdollisesta evidentialisesta neutraaliudesta. Kaikki muodot voivat olla neutraaleja narratiivisuuden konteksteissa, mutta dialogissa II preteriti on ainoa muoto, joka voi merkitä sekä suoraa että epäsuoraa havainnointia. Jos neutraalius luvussa 2.2.2. esitetyn mukaisesti käsitetään siten, että puhuja ei koe informaatiolähteeseen viittaamista olennaiseksi, kysymys marin II preteritin neutraaliudesta ei nähdäkseni ole relevantti, sillä II preteritiä käytettäessä puhuja ei tietoisesti häivyttä informaatiolähdettä ja muodon valinta riippuu pikemminkin kaikista ei-evidentialisista muuttujista, joita muoto ilmaisee. Mikäli kielen ei-spatiaalisen järjestelmässä ”kaikki liittyy kaikkeen” samalla intensiteetillä kuin marissa, evidentialista neutraaliutta ei ole mahdollista etsiä.

4.4. Marin ja tšuvassin menneen ajan tempusten käytön vertailua

Marin ja tšuvassin historiallisista rakenteiden yhtäläisyyksistä huolimatta nykykieliin pohjautuvaa menneen ajan tempusten merkityksien vertailua ei ole aiemmin tehty. Kuten tässä luvussa esitän, yksittäisten muotojen välillä on monia yhtäläisyyksiä, mutta kokonaisen järjestelmän luonteen kannalta kielet eivät ole huomattavan yhteneväisiä. Lähdeviitteitä en ole merkinnyt tähän lukuun: ne voi tarkistaa tšuvassin osalta luvusta 3.2.2.

Kummankin kielen rakenteellisesti yksinkertaisin muoto on myös ensikäden tiedon ilmaisemisen muoto. Marissa kyseessä on I preteriti ja tšuvassissa preteriti. Suoran havainnoinnin lisäksi sillä lisätään kerronnan elävyyttä ja selvyyttä, ja tähän yhtyy marin tempuksen kontrastiivinen käyttö. Tšuvassissa preteritillä merkitään myös varmaa ja tunnettua tietoa, esimerkiksi historiallisia faktoja. Tässä vaikuttaa olevan olennainen evidentialis-episteeminen ero kielten välillä, sillä marissa faktuaalisuutta koodaa ajallista kaukaisuutta ilmaiseva II preteriti, ja I preteriti saa pikemminkin reaalistamisellaan aikaan tulkinnan, joka korostaa jonkun muun voivan käsittää asian toisella tavalla. Tšuvassi kuuluu siis Plungianin (2011: 32) mukaan modalisoituihin

järjestelmiin, kun taas mari ei sovi tähän malliin, kuten aiemmin jo totesin. Tšuvassissa tärkeää on myös puhujan oman näkemyksen todenmukaisuuden vahvistaminen eli tilanteen reaalistaminen. Tämäkin toteamus sopii myös marin järjestelmään, sillä I preteriti juuri mainitulla tavalla reaalistaa seikan, josta muilla voi olla erilaisia näkemyksiä. Työni tärkeimpinä löydöksinä voi pitää juuri kontrastiivisuuden ja reaalistamisen ilmiötä, sillä niiden kuvaus tähänastisissa esityksissä on ollut heikointa kaikista marin aikamuotojen merkityksistä.

Marin I preteriti on aspektotemporaalisesti ei-fokaalinen intraterminaali, jolla on välitön yhteys viitehetkeen. Tšuvassista preteritille mainitaan implisiittisesti heikosti fokaalinen post-terminaalinen funktio, joka korreloi suoran havainnoinnin kanssa vastinparinaan resultatiiviset epäsuoran havainnoinnin muodot. Tšuvassin kieliopit eivät ota kantaa muodon tekstuaaliseen käyttöön, joten ainoana yhtäläisyytensä kahden kielen välillä voidaan todeta dialogissa suoran havainnoinnin muotojen ei-resultatiivisuus. Toisaalta tšuvassin muodolle mainitaan kyllä perfektiivinen funktio, mikä voi korreloida juonen kannalta peräkkäisten tapahtumien merkitsemistä, mutta tästä on otettava selvää tekstiaineiston avulla.

Toinen yksinkertaisista aikamuodoista on marin II preteriti, jonka järjestelmävine tšuvassissa on perfekti. Yhteistä molemmille muodoille on epäsuoran havainnoinnin ilmaiseminen sekä resultatiivisuus eli tapahtumasta puhuminen sen tuloksen perusteella. Tässä molemmat kielet siis osoittavat todeksi Johansonin (2018: 513) toteamuksen siitä, että voimakkaasti fokaaliset post-terminaalit täyttävät yleensä myös epäsuoruuden ilmaisemisen roolia. Toisaalta resultatiivisuus ei kummassakaan kielessä tarkoita ehdotonta indirektiivisyyttä, sillä myös itse havaituista teoista voidaan käyttää II preteritiä ja perfektiä, mikäli halutaan korostaa tulosta tai tekijän osallisuutta tapahtumassa itse prosessin kustannuksella. Kognitiiviselta ja episteemiseltä kannalta molemmilla muodoilla on miratiivinen laajentuma, mikäli saavutettu tulos ei sovi yhteen puhujan olettamusten kanssa. Puhujan puutteellinen kontrolli yhdistää myös muotoja, vaikka kaikissa ensimmäisen persoonan tapauksissa ei siitä yllä todetun mukaisesti olekaan kyse. Sekä marin II preteriti että tšuvassin perfekti ovat myös konventionaalistuneet satujen tempuksiksi.

Tärkeä ero muotojen käytössä löytyy aspektuaalisuudesta, sillä marin II preteriti esitetään resultatiivisten kontekstien ulkopuolella aspektuaalisesti laajakäyttöisenä, kun taas tšuvassin perfektin merkitys. Tämän voisi päätellä tarkoittavan sitä, että preteritiä ja perfektin vaihtelemalla ei tšuvassissa voida luoda samanlaista kompositionaalista diskurssinjärjestelyä kuin marissa, sillä marin systeemi perustuu suurelta osin juuri I ja II preteritien perfektiivisyyseroille. Samoin marin II preteritille ominainen faktuaalisen kaukaisuuden merkitys puuttuu tšuvassin perfektiltä, sillä tšuvassissa faktat merkitään preteritillä. Ajallisen etäisyyden merkintään tšuvassin kieliopit eivät yksinkertaisten muotojen kohdalla ota kantaa. Kielikontaktien seurauksena eivät siis näytä siirtyneen kaikki tšuvassin tempusten väliset jakolinjat, vaan mari on järjestänyt omalla tavallaan esimerkiksi juuri aspektin ja ajallisen etäisyyden ilmaisun.

Perifrastisempien suoran havainnoinnin muotojen käytössä on jonkin verran vastaavuuksia. Marin I liittoimperfekti vastaa jotakuinkin tšuvassin imperfektiä, sillä molemmat kuvaavat rajaamatonta ja pitkäkestoista toimintaa, joka on itse havaittu. Tšuvassin kohdalla tässä näkyy kielioppien kuvauksen suurin epäselvyys, sillä ainoa imperfektiiviseksi merkitty muoto esitetään myös evidentialisesti merkittynä suoran havainnoinnin tai ainakin tapahtuman tunnettuuden muotona. Tällöin ainoan välillisen havainnoinnin tempuksen eli perfektin täytyisi olettaa olevan aspektuaalisesti neutraali eli kattavan perfektiivisyyden ja resultatiivisuuden lisäksi myös intraterminaalisia Aspekteja, joita ei kuitenkaan kieliopissa mainita muodon alaksi. Oma tutkimuksensa aihe olisi, miten tšuvassissa merkitään fokaalista intraterminaalisuutta.

Marin I liittoperfekti ja tšuvassin päättymättömän tekemisen pluskvamperfekti taas jakavat saman toista tapahtumaa edeltävän toiminnan merkityksen. Lisäksi molemmilla muodolla osoitetaan absoluuttisesti ajallista kaukaisuutta, vaikka tšuvassissa tähän liittyy myös tapahtuman epäselvyyden merkitys. Marin II-tyypin liittomuodoilla on lähinnä aspektuaalinen jako: liittoimperfekti kuvaa määrittelemättömän kestoista, liittoperfekti taas määritellyssä ajassa tapahtunutta tekemistä, joka voi olla relatiivinen tai absoluuttinen. Tšuvassin päättyneen tekemisen pluskvamperfekti on käytöltään osittain resultatiivinen, mutta sillä on myös kaukaisuuden ja epäselvyyden merkitys.

Kaikki kolme viimeksi mainittua tempusta kuvaavat kuitenkin välillisesti havaittua toimintaa, vaikka muuta yhteistä liittomuotojen väliltä on vaikea löytää.

Kokonaisuudessaan marin ja tšuvassin systeemit jakavat siis monia pienille evidentialaisten järjestelmän kielille tyypillisiä ei-evidentialisia merkityksiä, kuten episteemisiä ja sanoman selvyteen liittyviä sisältöjä. Tässäkään mielessä järjestelmät eivät kuitenkaan ole identtiset, sillä faktuaalisuutta merkitään kielissä evidentialaisesti päinvastaisilla muodoilla. Merkittäviä eroja on temporaalisuuden ja aspektuaalisuuden merkinnässä, sillä marissa ajallinen etäisyys liittyy kiinteästi informaatiolähteen merkintään ja terminaalisuudessa epäsuoran havainnoinnin II preteritillä on myös intraterminaalaisia funktioita, kun taas tšuvassin kuvauksissa ajallista etäisyyttä ja intraterminaalisuuden merkintää ei tunnuta näkevän kovin olennaisina piirteinä. Samaten tekstilingvistiset ominaisuudet eivät nouse esiin tšuvassin kuvauksissa, vaikka marissa juonenrakennus on yksi näkyvimpiä syitä tempusten vaihtelulle. Kyse voi olla tšuvassin tutkimuksen puutteellisuudesta, mutta ainakin tämän aineiston perusteella merkittävimmät yhtäläisyydet marin ja tšuvassin menneen ajan tempusten välillä liittyvät modaalisuuteen ja pragmatiikkaan (jotka eivät toki ole vähäisiä yhtäläisyyksiä), kun taas temporaaaliset, aspektotemporaaaliset ja tekstuaaliset seikat on marissa järjestetty omalla tavallaan.

Vastauksena johdannossa asetettuun kolmanteen tutkimuskysymykseen siitä, onko järjestelmissä sen verran yhtäläisyyksiä, että tarkempi vertailu olisi perusteltua, voidaan todeta, että siinä missä turkologinen kirjallisuus näyttää työssäni antaneen marin kielen tutkimukselle käyttökelpoisia työkaluja episteemisten ja kognitiivisten ominaisuuksien selvittämiseen, voi tšuvassin kuvausten puutteellisuutta nähdäkseni lähteä ratkomaan joillain tässä työssä esitellyillä tavoilla, kuten kiinnittämällä erityistä huomiota narraation ja dialogin eroihin. Lisäksi marin kontrastiivisuus ja reaalistaminen voivat mahdollisesti toimia auttavina käsitteinä selvitetessä, mitä tšuvassin kuvauksen selvyden ja epäselvyyden käsitteet todellisuudessa tarkoittavat. Ei-evidentialiselta kannalta tšuvassin verbijärjestelmän kaikki muutkin ei-spatiaaliset merkitykset vaativat lisää tutkimusta, joten mahdollinen tuleva kontrastiivinen tutkimus täytyy ensin pohjustaa hyvällä yksittäiskielten deskriptiivisellä tutkimuksella. Omien havaintojeni pohjalta tšuvassin perfektiä esiintyy paikoin evidentialaisesti täysin neutraalina menneen ajan tempuksena ihmisten puheessa, jolloin sen ja preteritin vaihtelulle on

oltava myös kieliopissa kuvaamattomia syitä. Kaikkia panturkkilaisia yleistyksiä ei voi myöskään välttämättä soveltaa sellaisenaan tšuvassiin tämän muita turkkilaiskieliä heikomman tutkimuksen takia. Kuten työni osoittaa, jo deskriptiivisiä kuvauksia työstäessä on hyödyllistä tutustua myös naapurikielistä saatuihin tuloksiin, sillä ne saattavat ohjata tutkimusta oikeaan suuntaan. Myöhempi vertaileva tutkimus voi edelleen tuottaa uutta tietoa kieliopillisen kategorian siirtymisestä kielestä toiseen, sillä mikäli tšuvassi tosiaan on temporaalisesti ja aspektuaalisesti yhtä kaukana marista kuin tähänastisesta kirjallisuudesta voi tulkita, evidentiaaliset merkitykset ovat siirtyneet tšuvassista mariin niitä ympäröivistä muista ei-spatiaalisista ominaisuuksista huolimatta, eivät niiden tukemana.

5. PÄÄTÄNTÖ

Tässä työssä olen tutkinut marin kielen menneen ajan tempusten evidentialisia eli informaatiolähdettä ilmaisevia merkityksiä ja vastannut johdannossa asetettuihin kolmeen tutkimuskysymykseen, joiden avulla pyrin selvittämään niin evidentialisuuden erottamista aikamuotojen muista merkityksistä, muotojen keskinäistä työnjakoa sekä marin ja kontaktikieli tšuvassin tempusjärjestelmenn oletettua samankaltaisuutta. Kysymysten perustana ovat olleet tähänastisen marin kielen tutkimuksen (esim. Alhoniemi 2010; Skribnik–Kehayov 2018; SMJa 1961) intuitiivisesti havaittavat puutteellisuudet sekä marin evidentialisuuden kohdalla usein mainittu turkkilaisen, etenkin tšuvassilaisen alkuperän, synkroninen arviointi mahdollisen tulevan vertailun pohjustamiseksi.

Työni ensimmäinen tavoite on siis ollut selvittää, missä määrin marin menneen ajan tempusten järjestelmää organisoii informaatiolähteeseen viittaaminen ja milloin muotojen käytössä on kyse ei-evidentialisista merkityksistä. Havaitsin, että eronteon pohjana on lausuminen jakautuminen joko narraatioon tai dialogiin, joissa tempuksista aktivoituu eri puolia. Narraatio on Golosovia ja Kozlovia (2018) mukaillen synkronista, eli siinä kuulija ikään kuin siirretään menneeseen katselemaan tapahtumia puhujan sen hetkisestä ei-menneestä ja informaatiolähteen suhteen vaihtelemattomasta näkökulmasta, kun taas dialogi on retrospektiivistä, eli siinä tempukset tulkitaan niiden temporaalisten ja evidentialisten ominaisuuksien pohjalta. Narraatiossa aikamuotojen evidentialiset ominaisuudet siis neutralisoituvat; sen sijaan niiden tehtävänjakona toimivat diskurssia järjestelvät kompositionaaliset merkitykset, joissa I preteritillä on uutta juonenkäännettä esittelevä aktiivinen ja II preteritillä muuttumatonta taustaa kuvaava passiivinen funktio. Narraatiossa käytetään ei-evidentialisesti myös liittomuotoja, jotka osallistuvat diskurssin organisointiin ja tapahtumien välisten suhteiden selvittämiseen temporaaliselta ja aspektotemporaaliselta kannalta. Kaikessa marin analyysissä on siis lähdettävä liikkeelle lausuman kontekstista.

Toisekseen olen työssäni vastannut kysymykseen marin menneen ajan aikamuotojen keskinäisestä työnjaosta niin ei-evidentialiselta kuin evidentialiseltakin kannalta. I ja II tyyppin menneen ajan aikamuotojen erot liittyvät (1) temporaalisuuteen, (2)

aspektotemporaalisuuteen, (3) evidentialisuuteen, (4) modaalisuuteen, (5) vuorovaikutuspragmatiikkaan ja (6) jo mainittuun kompositionaalisuuteen. Kyseiset parametrit muodostavat keskinäisriippuvuuksien verkoston, jossa tempusvalinta riippuu aina useammasta kuin yhdestä tekijästä.

Temporaaliselta kannalta I preteriti merkitsee itse havaittua ajallisesti läheistä tekoa, kun taas ajallisesti läheinen II preteriti aiheuttaa tuloksen perusteella pääteltävän epäsuoran tulkinnan. Ajallisen kaukaisuuden tapauksessa II preteriti on modaalisesti faktuaalistava eli totuusarvon suhteen reaalinen tempus, kun taas I preteriti on käytössä silloin, kun puhuja haluaa erikseen reaalistaa lausumansa sisällön eli estää kuulijan mahdollisesti tekemän irreaalisen tulkinnan. Temporaalisessa mielessä II preteritillä on myös relatiivista käyttöä, kun taas pluskvamperfektiiviseksi selitetyt liittoperfektit voivat esiintyä myös absoluuttisesti ajallisen kaukaisuuden merkitsiminä.

Aspektotemporaalisesti I preteriti on ei-fokaalisesti intraterminaalinen eli se kuvaa episodimaisia ja peräkkäisiä tapahtumia, jotka alkavat ja päättyvät näkökulmahetkellä. II preteriti taas kuvaa sekä post-terminaalisia eli tulosta kuvaavia tilanteita että fokaalisesti intraterminaalisia tilanteita, joissa huomio kiinnittyy prosessiin tuloksen sijasta. Jälkimmäisessä merkityksessä esiintyy myös liittoperfektejä. Aspektotemporaaliset merkitykset yhdistyvät kompositionaalisuuteen, ja niitä esiintyy sekä kaikkitietävän kertojan narraatiossa että ensimmäisen persoonan kertojan monologeissa, joissa niillä ei ole yhteyttä informaatiolähteen vaihteluun.

Tutkielmani otsikkoon nostetun ja aiemmissa kuvauksissa paljon korostetun evidentialisuuden osuus tempusvalinnassa ei missään ole sen suurempi, kuin minkään muunkaan ei-spatiaalisen merkityksen. Tämä ei tarkoita sitä, että informaatiolähteellä ei olisi roolia aikamuotojen merkityksissä, vaan sitä, että se on erilainen kuin tähän asti on ymmärretty. Kuten jo totesin, evidentialisuus aktivoituu ainoastaan dialogissa. Aikamuotojen kannalta I preteritillä voidaan merkitä Aikhenvaldin (2004) semanttisista parametreista ja Mushinin (2001) epistemisistä näkökannoista ainoastaan suoraa havainnointia ja henkilökohtaisia tekoja. II preteriti sen sijaan voi esiintyä niin suorassa havainnoinnissa kuin päättelyissä ja oletamuksissa sekä reportatiivisuudessa ja kvotatiivisuudessaakin. Suorassa havainnoinnissa ja henkilökohtaisissa teoissa tempusvalinta toteutuu ei-evidentialisten muuttujien perusteella. Kyseiset kaksi

parametriä eroavat toisistaan siinä mielessä, että resultatiivisiä II preteritejä ei esiinny lainkaan suorassa havainnoinnissa, kun taas henkilökohtaisissa teoissa ne ovat mahdollisia niin kognitiivisesti tietoisissa kuin päättelyn ja yllättyneisyydenkin merkityksissä. Epäsuoran ja suoran havainnoinnin eron olemassaolo näkyy siinä, että ainoastaan suoraa havainnointia ja henkilökohtaisia tekoja voi kontrastiivistaa ja reaalistaa I preteritillä, kun taas epäsuorassa havainnoinnissa ei aineistoni perusteella pysty käyttämään I preteritiä edes modaalisisissa tai pragmaattisissa merkityksissä.

Modaaliselta kannalta I preteritillä on siis kyky korostaa lausuman reaalisuutta ja estää näin ollen kuulijan mahdollinen epäily. II preteriti taas on tunnetuista tosiasioita kertomisen tempus, eli sitä käytetään yhteisössä luonnostaan faktoina pidettyjen asioiden kertomiseen. Konteksteittain II preteritiin liittyy myös miratiivinen eli yllättyneisyyden luenta. Vuorovaikutuspragmaattisesti I preteriti aiemmin todetun mukaisesti kontrastiivistaa lausuman eli korostaa sen vastakohtaisuutta joko diskurssin muihin lausumiin tai kuulijan oletettuun odotukseen nähden. Nämä seikat huomioiden totean työssäni, että marin evidentialinen systeemi on Mushinia (2001) ja Johansonian (2000; 2018) mukailleen hyvin modaalinen ja pragmaattis-kognitiivinen.

Olellainen piirre marin tempusinventaarissa on se, että edellä mainitut modaaliset ja pragmaattiset merkitykset koskevat ainoastaan yksinkertaisia aikamuotoja. Liittomuodoilta reaalistamisen ja kontrastoimisen ominaisuudet ainakin aineistossani puuttuvat. Dialogisessa ympäristössä niiden käyttö näyttää olevan kauttaaltaan riippuvaista informaatiolähteestä. Mikäli suurempikin aineisto tukee tätä huomiota, marin tempusjärjestelmän sisällä olisi sekä modaalista että modaalisoimatonta evidentialisuutta.

Viimeisenä tehtävänäni olen vertaillut marista saamiani tuloksia tšuvassin menneen ajan tempuksista kirjoitettuun tutkimuskirjallisuuteen ja pyrkinyt hahmottelemaan järjestelmien suurimpia eroja ja yhtäläisyyksiä pohtien, voisiko vertaileva näkökulma tulevaisuudessa auttaa kummankin kielen tähän asti heikosti kartoitettujen menneen ajan muotojen tutkimusta. Meta-analyysimäinen vertailu osoittautui tšuvassin melko puutteellisen kuvauksen perusteella vain osittain toimivaksi, mutta tälläkin tavalla sain selville jonkin verran uutta tietoa kielipiillisten kontaktien luonteesta. Ensinnäkään kumpikaan kieli ei ole evidentialisuudessaan aikhenvaldilaisen puhdas, sillä modaaliset

ja pragmaattiset seikat ovat olennaisia molemmissa systeemeissä. Marin I preteriti voi lisätä lausuman totuudellisuutta tai selvyyttä, ja samanlaisia merkityksiä esitetään myös tšuvassin preteritiltä. Samoin epäsuoruutta koodaavan muodon miratiivinen laajentuma on yhteinen molemmille kielille. Tärkeä ero kielten välillä on kuitenkin faktatiedon ilmaisemisessa: mari käyttää tähän II preteritiä ajallisen kaukaisuuden tempus, kun taas tšuvassin muotona on selvyuden ja todenperäisyyden merkityksiä kantava preteriti. Tšuvassi toisin sanoen osoittaa Plungianin (2011) jaottelua mukailen joiltain tältä osin suurempaa modaalisuutta kuin mari. Aspektotemporaaliselta kannalta voimakkaasti fokaalinen post-terminaalisuus yhdistyy epäsuoraan havainnointiin molemmissa kielissä, mutta muutoin tšuvassin kuvaus on niin puutteellista, että marista saadut tulokset toimivat vertailukohdan sijasta pikemminkin kimmokkeena uudelle tutkimukselle. Typologisesti on kiinnostavaa, kuinka paljon kielten järjestelmät muistuttavat toisiaan temporaalisuuden, aspektotemporaalisuuden ja diskurssinjärjestelyn kannalta, sillä mikäli kyseisiltä alueilta löytyy huomattavia eroja, tšuvassin semanttinen vaikutus marin menneen ajan muotojen järjestelmässä on nykymarissa paljon kirjallisuudesta pääteltyä vähäisempää. Marista saadut tulokset antavat alustavia tutkimuskysymyksiä tšuvassin tutkimukselle, sillä turkkilaisen kielikunnan sisällä tšuvassi on suurempia sisarkieliään huomattavasti heikommin tutkittu, joten jotkin turkkilaiskielten typologiset yleistyksen voivat tšuvassin kohdalla olla epävalideja.

LÄHTEET

AINESLÄHTEET

Alkuperäisteos:

PM/Rus = Gubarev = Губарев, Виталий 1947: *Павлик Морозов*. Государственное Учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, Москва, Ленинград.

Käännökset:

PM/Fin = Gubarev, Vitali 1953: *Pavlik Morozov*. Suomentanut M. Liukkonen. Koululaisen kirjasto. Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi.

PM/МаЕ = Gubarev = Губарев, Виталий 1959: *Павлик Морозов*. Рушла гыч И. М. Смирнов кусарен. Книгам лукшо марий издательство, Йошкар-Ола.

PM/МаW = Gubarev = Губарев, Виталий 1960: *Павлик Морозов*. Арк. Каюшков сӓрен. Книгам лыкшы мары издательство, Йошкар-Ола.

Kaikki aineslähteet on saatu käyttöön Turun yliopiston Volgan alueen kielten tutkimusyksikön paralleelitekstikorpukselta.

MUUT LÄHTEET

Aikhenvald, Alexandra Y. 2004: *Evidentiality*. Oxford Linguistics. Oxford University Press, New York.

——— 2018: *Evidentiality: The Framework*. Teoksessa *OHE*. S. 1–43.

Alhoniemi, Alho 2010: *Mari kielioppi*. 2. painos. Apuneuvoja suomalais-ugrialaisten kielten opintoja varten X. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.

Ašmarin 1923 = Ашмарин, Н. И.: *Опыт исследования чувашского синтаксиса. Часть вторая*. Издание Союза Потребительных Обществ Чувашкой Автономной Области. Типография Полиграфсеции С. Н. Х., Симбирск.

Bereczki, Gábor 2002: *A cseremisiz nyelv történeti alaktana*. Studies in Linguistics of the Volga-Region. University of Debrecen Supplementum I. Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen.

Bradley, Jeremy 2016: *Mari Converb Constructions: Productivity and Regional Variance*. Dissertation / Doctoral Thesis, Universität Wien, Wien / Vienna.

Clark, Larry 1998: Chuvash. Teoksessa: *The Turkic Languages*. S. 434–452. Toim. Johanson, Lars – Csató, Éva Ágnes. Routledge Language Family Descriptions. Routledge, London, New York.

Comrie, Bernard 1976: *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge University Press, Cambridge.

Diewald, Gabriele – Smirnova, Elena 2011: Evidentiality in European languages: the lexical-grammatical distinction. [Verkkojulkaisu.] – *Linguistic Realization of Evidentiality in European Languages. Empirical Approaches to Language Typology* 49. S. 1–14. Toim. Diewald, Gabriele – Smirnova, Elena. De Gruyter Mouton, Göttingen. [Viitattu 13.2.2019.] Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/reader.action?docID=669161>

Dixon, R. M. W. 2012: *Basic Linguistic Theory. Volume 3. Further Grammatical Topics*. Oxford University Press, Oxford.

EALT = *Empirical Approaches to Language Typology*.

Elembaeva, Svetlana 2017: *Олману. Оменарпуу. Марин киелен oppikirja suomalaisille*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.

Forker, Diana 2018: Evidentiality and its realtions with other verbal categories. Teoksessa *OHE*. S. 65–84.

Golosov–Kozlov 2018 = Голосов, Ф. В. – Козлов, А. А.: *Наблюдатель в системе прошедших времен горномарийского языка*. [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 22.2.2020.] НИУ ВШЭ НИУ ВШЭ – ИЯз РАН, Москва. Saatavissa: <https://cyberleninka.ru/article/n/nablyudatel-v-sisteme-proshedshih-vremen-gornomariyskogo-yazyka/viewer>

Hesselbäck, André 2005: *Tatar and Chuvash Code-copies in Mari*. *Studia Uralica Upsaliensia* 35. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala.

Jacques, Guillaume 2018: Non-propositional evidentiality. Teoksessa *OHE*. S. 109–123.

Jegorov 1957 = Егоров, В. Г.: Глагол. Teoksessa: *Материалы по грамматике современного чувашского языка I*. S. 151–239. Чувашский научно-исследовательский институт языка, литературы и истории при совете министров чувашской АССР. Чувашское государственное издательство, Чебоксары.

Jemeljanova 2009 = Емельянова, А. В.: *Чувашский язык. Морфология глагола и синтаксис словосочетания. Учебное пособие*. Издательство Чувашского университета, Чебоксары.

Johanson, Lars 2000a: Turkic indirectives. [Verkkojulkaisu.] Teoksessa: *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. EALT 24. S. 61–88. Toim. Johanson, Lars – Uta, Bo. Mouton de Gruyter, Berlin, New York. [Viitattu 13.2.2019.] Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/reader.action?docID=3044553>

———— 2000b: Viewpoint operators in European languages. [Verkkojulkaisu]. Teoksessa: *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Toim. Östen Dahl. Mouton de Gruyter, Berlin, New York. [Viitattu 16.3.2019.] Saatavissa: https://books.google.fi/books?id=yGxSa0CzsHoC&pg=PA27&lpg=PA27&dq=Viewpoint+operators+lars+johanson&source=bl&ots=_Z81-4_ewe&sig=ACfU3U3kHKuvqOIXo

———— 2018: Turkic Inderictivity. Teoksessa: *OHE*. S. 510–524.

Kangasmaa-Minn, Eeva 1959: Tšeremissin perfekti. [Verkkojulkaisu.] *Sananjalka*. [Viitattu 30.3.2019.] Saatavissa: <https://docplayer.fi/18556115-TsereInissin-perfekti.html>

Krueger, John, R. 1961: *Chuvash Manual. Introduction, Grammar, Reader and Vocabulary*. American Council of Learned Societies. Research and Studies in Uralic and Altaic Languages, Project Nos. 4, 58 and 59. Published by Indiana University, Bloomington.

Landmann, Angelika 2014: *Tschuwaschisch Kurzgrammatik*. Harrassowitz, Wiesbaden.

Mushin, Ilana 2001: *Evidentiality and Epistemological Stance. Narrative Retelling. Pragmatics and Beyond New Series 87*. Toim. Andreas H. Jucker. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.

Nelson, Diane – Vedernikova Elena 2017: *Evidentiality in Meadow Mari*. [Esitelmä 28. kesäkuuta 2017.] Soul Budapest. [Viitattu 22.2.2020.] Saatavissa: <https://slideplayer.com/slide/13483325/>

OHE = *The Oxford Handbook of Evidentiality* 2018. Toim. Aikhenvald, Alexandra Y. Oxford Handbooks in Linguistics. Oxford University Press, Oxford.

Ojutkangas ym. 2013 = Ojutkangas, Krista – Larjavaara, Meri – Miestamo, Matti – Ylikoski, Jussi: *Johdatus kielitieteeseen*. 1.–2. painos. Sanoma Pro Oy, Helsinki.

Plungian, Vladimir A. 2011: Types of verbal evidentiality marking: an overview. [Verkkojulkaisu.] – *Linguistic Realization of Evidentiality in European Languages*. EALT 49. S. 15–58. Toim. Diewald, Gabriele – Smirnova, Elena. Mouton de Gruyter, Göttingen. [Viitattu 13.2.2019.] Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/reader.action?docID=669161>

Savatkova 2002 = Саваткова, А. А.: *Горное наречие марийского языка*. Bibliotheca Ceremissica. Tomus V. Savariae: Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely.

Skribnik, Elena – Kehayov, Petar 2018: Evidentials in Uralic Languages. Teoksessa: *OHE*. S. 525–553.

SMJa 1961 = Пенгитов, Н. Т. – Галкин, И. С. – Исанбаев, Н. И.: *Современный марийский язык. Морфология*. Марийский научно-исследовательский институт языка, литературы и истории. Марийское книжное издательство, Йошкар-Ола.

Sun, Jackson T.-S. 2018: Evidentials and person. Teoksessa: *OHE*. S. 47–64.

Utšajev 1985 = Учаев, З. В.: *Марий йылме. Факультативный занятийым эртарыме учебный пособий*. Кокымшо ужаш. Марий АССР просвещения министерство темлен. Марий книга издательство, Йошкар-Ола.

Wiemer, Björn 2018: Evidentials and epistemic modality. Teoksessa: *OHE*. S. 85–108.

GLOSSAUKSESSA KÄYTETYT LYHENTEET

1	ensimmäinen persoona
2	toinen persoona
3	kolmas persoona
ACC	akkusatiivi
AD	adjektiivi
ADV	adverbi
CAR	karitiivi
COLL	kollektiivilukusana
COMB.IMPERF1	I liittoimperfekti
COMB.PERF1	II liittoperfekti
COM	komparatiivi (sijamuoto)
COMP	komparatiivi (vertailumuoto)
CONNeg	konnegatiivi
CONV.INSTR	instruktiivinen konverbi
CONV.LATER	myöhemmän tekemisen konverbi
CONV.PRE	aikaisemman tekemisen konverbi
DAT	datiivi
ENC	liitepartikkeli
EXIST	eksistentiaalipartikkeli
GEN	genetiivi
ILL	illatiivi
IMP	imperatiivi
INESS	inessiivi
INF	perusinfinitiivi
LAT	latiivi
NEG	kieltoaines
NMLZ	johdettu nomini
ORD	järjestysluku
PARTIC	partikkeli
PL	monikko
PO	postpositio
PRS	preesens
PRTC.ACT	aktiivinen partisiippi
PRTC.FUT	futuuri partisiippi
PRTC.NEG	kielteinen partisiippi
PRTC.PASS	passiivinen partisiippi
PST1	I preteriti
PST2	II preteriti
REFL	refleksiivipronomini
SEP	separatiivi
SG	yksikkö
SUP	superlatiivi

